

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Kateřina Opluštilová

Seberealizace osob se zrakovým postižením
a jejich mediální obraz

Olomouc 2017

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Kroupová, Ph. D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem čerpala pouze z uvedených pramenů, literatury a internetových zdrojů.

V Olomouci dne 12.4.2017

.....

Kateřina Opluřtilová

Děkuji především PhDr. Kateřině Kroupové, Ph. D. za to, že mi umožnila zrealizovat tuto práci, za příjemnou a podporující spolupráci, cenné připomínky, upřímné rady a za celkové provázení všemi etapami tohoto procesu. Mé další díky chci věnovat svému kamarádovi Martinovi Svátkovi, kterého „chrání zpěv, svítí mu na cestě v černo černý tmě“ a se kterým „miluju život a život miluje mě“ za vstřícnou a pozitivní spolupráci plnou legrace, nových poznatků a emocí. Děkuji také TyfloCentru Olomouc o. p. s. za zapůjčení kompenzačních pomůcek pro účely prezentace. Dále chci poděkovat svému příteli, rodině a kamarádům za nekonečnou trpělivost a podporu. V neposlední řadě jmenovitě děkuji Ing. Janu Bouchalovi za pomoc a jeho kritické oko, kterému nic neunikne. Velice děkuji také Křemilovi, Ph. D. – za to, že mě provází. Dále chci poděkovat Svát’ovi. Díky Svát’o.

Obsah

1	ÚVOD DO PROBLEMATIKY ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ	9
1.1	ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ.....	9
1.2	KLASIFIKACE ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ.....	10
1.3	SPECIFIKA JEDNOTLIVÝCH SKUPIN OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM.....	12
1.4	DŮSLEDKY ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ.....	14
2	OSOBNOST JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM A SPOLEČNOST	17
2.1	CHOVÁNÍ, MOTIVACE, POTŘEBY, POSTOJE, ZÁJMY A KVALITA ŽIVOTA	18
2.2	STIGMATA, STEREOTYPY A PŘEDSUDKY	20
2.2.1	STIGMA	20
2.2.2	STEREOTYPY	21
2.2.3	PŘEDSUDKY.....	21
2.3	OSOBNOST JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM A JEHO „SELF“... 22	
2.3.1	VLIV POSTIŽENÍ NA STRUKTURU A JEDNOTLIVÉ SLOŽKY OSOBNOSTI	22
2.3.2	OSOBNOST A JEJÍ „SELF“	25
2.3.3	SEBEAKTUALIZACE, SEBEREALIZACE, SEBEKONCEPCE	26
2.3.4	SEBEREALIZACE JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	28
2.4	POSTAVENÍ OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V HISTORICKÉM KONTEXTU.....	28
2.5	AKTUÁLNÍ POSTOJE SPOLEČNOSTI K OSOBÁM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM.....	30
2.6	KOMUNIKACE S OSOBAMI SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	33
3	MASOVÁ MÉDIA	36
3.1	ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE	36
3.1.1	MÉDIUM.....	36

3.1.2	FUNKCE MÉDIÍ.....	38
3.1.3	MEDIÁLNÍ A MASOVÁ KOMUNIKACE.....	38
3.1.4	MEDIÁLNÍ PUBLIKUM.....	39
3.1.5	MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST A MEDIÁLNÍ VÝCHOVA	40
3.2	VLIV A MOC MÉDIÍ.....	41
3.2.1	AGENDA-SETTING (PRIMING A FRAMING)	44
3.2.2	SPIRÁLA MLČENÍ.....	44
3.3	MEDIÁLNÍ REPREZENTACE, DIVÁCKÁ RECEPCE A MEDIÁLNÍ OBRAZ 45	
3.3.1	MEDIÁLNÍ REPREZENTACE.....	45
3.3.2	MEDIÁLNÍ OBRAZ.....	47
3.4	STEREOTYPY V MÉDIÍCH	47
3.5	OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM A MÉDIA	49
4	EMPIRICKÁ ČÁST.....	51
4.1	UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	51
4.2	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU.....	51
4.3	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	52
4.4	CÍL PRÁCE A STANOVENÉ VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	53
4.5	METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	54
4.6	REALIZACE VÝZKUMU	56
4.7	ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	58
4.7.1	PRVNÍ ETAPA OHNISKOVÝCH SKUPIN	59
4.7.2	BESEDA	70
4.7.3	DRUHÁ ETAPA OHNISKOVÝCH SKUPIN.....	73
4.8	DISKUZE	88
4.9	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	90
4.10	ZÁVĚR.....	90
5	PRAMENY A LITERATURA	94

6	SEZNAM OBRÁZKŮ A SCHÉMAT	98
7	SEZNAM PŘÍLOH:.....	99
8	ANOTACE	111

ÚVOD

Masová média jsou všeprostupujícím jevem, který se, obzvláště v dnešní postmoderní společnosti, dotýká téměř každé oblasti spojené s lidskou činností a kulturou. Tak jako vše, i média mají svoji historii, která rozhodně není otázkou posledních pár let. Vzhledem k této skutečnosti je důležité uvědomit si, že média jsou silným nositelem postojů a předsudků, které mohou být tak silně zakořeněny, že, ač o tom nevíme, můžeme se s nimi ztotožňovat dodnes. Podobně jako média, jsou součástí naší společnosti i jedinci se zrakovým postižením, jejichž sociální role a pozice se v průběhu let, stejně jako zmíněné postoje společnosti, utvářela a měnila až do dnešní podoby. Některé stereotypy, i přes integrační trendy dnešní společnosti, stále přetrvávají. Nabízí se otázka, jak je možné, že se i přes vyspělost dnešní společnosti stále setkáváme s názory z minulého století?

Vzhledem k jedné z vlastností médií, kterou je posilování určitých postojů a stereotypů, jsme se rozhodli nahlédnout do problematiky mediální reprezentace v kontextu zrakového postižení. Napadlo nás, že do zmíněné problematiky nahlédneme očima těch, kterým se postoje a názory na svět kolem nás teprve utváří, očima dospívajících. Jedinci se zrakovým postižením zde žijí a běžně fungují, jako každý další člen společnosti. Tendence odlišovat tyto jedince a nazývat je minoritou plyne z jejich jinakosti, jejich odlišností od normy, která je daná většinou.

Vnímáme potřebu odstranit staleté bariéry, které vyrostly mezi společností a jedinci se (nejen) zrakovým postižením. Pokusili jsme se o to prostřednictvím této práce, která je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Přitom teoretická část na základě studia odborné literatury představuje teoretický základ pro orientaci a správné uchopení zkoumané problematiky. První kapitola pojednává o zrakovém postižení, přičemž jsme definovali zrakové postižení, popsali několik klasifikačních systémů, specifika a důsledky zrakového postižení. V kapitole druhé čtenář nalezne teoretické vymezení osobnosti jedince se zrakovým postižením, teorii stereotypů a předsudků, aspekty seberealizace jedinců se zrakovým postižením a jejich postavení ve společnosti. V poslední kapitole teoretické části se objevuje teorie masových médií, která nám pomůže zorientovat se ve spleťtém systému tohoto odvětví. Zajímá nás základní terminologie, vliv médií a s tím související priming a framing. Dále mediální reprezentace, mediální obraz a také stereotypy a jedinci se zrakovým postižením v kontextu médií. Empirická část se zabývá výzkumným šetřením a popisuje charakteristiku výzkumu a výzkumného vzorku, dále stanovuje cíle výzkumného šetření a výzkumné otázky. Následující podkapitola se týká metody získávání dat, což v našem případě byly ohniskové skupiny. V dalších podkapitolách popisujeme realizaci výzkumu, analýzu a interpretaci výsledků výzkumného šetření, kde uvádíme, jak jsme postupovali. Dále přikládáme diskuzi, ve které je popsáno, k čemu jsme dospěli. Předposlední kapitola obsahuje

naše doporučení pro praxi a část závěrečná shrnuje výsledky a význam našeho výzkumu pro speciálněpedagogickou praxi. Na konci této práce přikládáme dané přílohy.

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ

Zrak je jedním ze smyslů. Umožňuje nám vidět. Vidění je schopnost rozlišit světlo, tmou, barvy, tvary, rozměry, polohy a pohyby, trojrozměrnost a hloubku prostoru. Zrak řadíme k dálkovým analyzátorům, které umožňují předložit ucelené informace v minimálním časovém intervalu a při minimálním úsilí jedince. (Ludíková, 2003)

Prostřednictvím zraku člověk získává okolo 80 % informací z okolního světa (Oláh et al., 1998). Je tedy více než jasné, že zrakové postižení velmi vážně zasahuje do života jedince.

Pokud se bavíme o celosvětovém rozšíření tohoto typu postižení, máme pouze orientační statistiky Světové zdravotnické organizace (WHO). Podle údajů WHO z roku 2010 je na světě asi 285 milionů osob se zrakovým postižením, z toho je kolem 39 milionů osob nevidomých a 246 milionů osob slabozrakých. Tato statistika dále uvádí, že 65 % osob se zrakovým postižením a 82 % osob se zrakovým postižením na stupni nevidomosti jsou starší 50 - ti let. Řehořová (in Rozsival et al., 2006) uvádí, že podle údajů WHO je v České republice asi 60 – 100 000 těžce zrakově postižených lidí, z toho je asi 7 – 12 000 nevidomých.

Než se budeme dále zabývat zrakovým postižením, které je pro tuto práci klíčovým, je nutné zdůraznit, jak upozorňují Finková, Ludíková, Růžičková (2007), že v České republice neexistuje jednotná terminologie pro tuto problematiku. Jednotlivé resorty využívají vlastní zažité kategorizace a termíny, které odpovídají jejich požadavkům. Podíváme se tedy blíže na terminologie užívané ve školství, v sociální sféře a ve zdravotnictví.

1.1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ

Jak bylo zmíněno výše, zrak je dálkový smysl a jako takový nám poskytuje ucelené informace o nastalé situaci v minimálním časovém úseku. Pokud je funkce zrakového analyzátoru omezena, narušena či zcela chybí, samozřejmě to má dopad na život daného člověka.

Jako jedince se zrakovým postižením pro potřeby speciální pedagogiky, tedy chápeme osobu, „*kteřá trpí oční vadou či chorobou, kdy po optimální korekci má stále zrakové vnímání narušeno natolik, že jí činí problémy v běžném životě.*“ (Finková, Ludíková, Růžičková; 2007; s. 37).

V podobném duchu je uváděna definice Jesenského: „*Zrakovým postižením rozumíme víc, nežli představuje pouhé poškození (patologie, defekt) anatomických struktur a poruchy funkcí zrakového analyzátoru.*“

Jde o stav, při kterém se toto poškození nebo porucha promítá negativně do všech dimenzí charakterizujících kvalitu život člověka...“ (Jesenský, 2002, s. 25).

Květoňová – Švecová se zmiňuje o zrakových vadách. Označuje tak „Nedostatky zrakové percepce různé etiologie a rozsahu. Spadají sem onemocnění oka s následným oslabením zrakového vnímání, stavy po úrazech, vrozené či získané anatomickeo-fyziologické poruchy.“ (Květoňová – Švecová; 1998; s. 18)

Na druhé straně Světová zdravotnická organizace (Stejskalová in Jurkovičová, 2010, s. 66-67) zastupuje resort zdravotnictví a říká, že osoba se zrakovým postižením je ta, která má: *„postižení zrakových funkcí trvající i po medicínské léčbě anebo po korigování standardní refrakční vady a má zrakovou ostrost horší než 0,3 (6/18) až po světlocit, nebo je zorné pole omezeno pod 10 stupňů při centrální fixaci, přitom tato osoba užívá nebo je potenciálně schopna používat zrak na plánování a vlastní provádění činností.“*

Dotřelová (in Kraus et al.; 1997; s. 317) uvádí: *„Z hlediska sociálně-zdravotnického je pokles centrální zrakové ostrosti pod 6/18 na lepším oku s optimální korekcí hodnocen jako ztráta zraku.“*

Je důležité uvědomit si, že zrakové postižení pro jedince zpravidla znamená omezení a ztížení schopnosti příjmu vizuálních informací, která je navíc u osob nevidomých zcela vyloučena. Zrakové postižení zasahuje psychický i fyzický vývoj člověka a ovlivňuje rozvoj celé osobnosti dané osoby (Nováková in Pipeková, 2010).

1.2 KLASIFIKACE ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ

Jak jsme již zmiňovali, skupiny osob se zrakovým postižením můžeme klasifikovat v rámci jednotlivých resortů podle různých kritérií a pohledů. Nejčastějším je pohled z oftalmologického hlediska. To znamená, že základní charakteristikou pro klasifikaci zrakového postižení je vizus a zorné pole (Ludíková in Valenta et al., 2014). Účelem třídění osob se zrakovým postižením je zefektivnění výchovného procesu u těchto jedinců a zároveň vyhovující institucionalizace (Ludíková, 1988).

Řehořová (in Rozsival et al.; 2006; s. 351) uvádí klasifikaci zrakového postižení pro posudkové účely v České republice:

- 1. Slabozrakost lehkého až středního stupně při vizu 0, 3–0, 1 (6/18–6/60).*
- 2. Slabozrakost těžkého stupně při vizu 0, 1–0, 05 (6/60–3/60).*
- 3. Těžce slabý zrak při vizu 0, 05–0, 02 (3/60–1/60).*
- 4. Praktická nevidomost při vizu 0, 02 (1/60) až světlocit s jistou projekcí světla nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální zraková ostrost není postižena.*
- 5. Úplná nevidomost obou očí při světlocitu s nepřesnou projekcí až naprostá ztráta světlocitu.*

Dodává, že: „Praktická nebo úplná nevidomost odůvodňuje přiznání výhod III. stupně s průkazem ZTP/P z oční indikace. Jiná oční postižení sama o sobě nárok na mimořádně výhody nezakládají.“

Navážeme Dotřelovou (in Kraus; 1997; s. 317), která na základě míry poklesu vizu a zúžení zorného pole hovoří o slabozrakosti a nevidomosti, přičemž slabozrakost definuje jako: „*ireverzibilní pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně*“ a dále ji dělí na lehkou a těžkou. Nevidomost uvádí jako: „*ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 – světlocit.*“ a rozděluje ji na praktickou nevidomost, skutečnou nevidomost a plnou slepotu.

S Ludíkovou se vracíme opět do speciálněpedagogického kontextu, který je pro tuto práci stěžejní. Autorka uvádí několik rozdělení osob se zrakovým postižením do skupin: podle stupně postižení, doby vzniku defektu, etiologie a z hlediska trvání zrakové vady. Toto rozdělení je důležitým aspektem ovlivňujícím charakter intervenčního procesu.

Podle doby vzniku postižení je dělí na *vrozené* a *získané*. Z etiologického hlediska se určuje porucha *orgánová* či *funkční* (Ludíková, 1988). Z hlediska délky trvání zrakového postižení popisuje členění na akutní, chronické nebo recidivující postižení (Ludíková in Valenta et al., 2014).

Pro účely tohoto textu se nám jako nejvhodnější jeví dělení podle stupně zrakového postižení:

1. *osoby nevidomé,*
2. *osoby slabozraké,*
3. *osoby se zbytky zraku a*
4. *osoby s poruchami binokulárního vidění.* (Ludíková; 1988; s. 14)

Jesenský (2002, s. 27) uvádí téměř totožnou klasifikaci, jako Ludíková:

1. *nevidomí (slepi)*
2. *se zbytky vidění (zbytky zraku, prakticky slepi)*
3. *slabozrací (těžce, středně, lehce)*
4. *binokulárně vadní (tupozrací, šilhaví, jednoocí)*

Květoňová-Švecová (1998, s. 18) naproti tomu uvádí zrakové vady podle typu a podle stupně vidění. Typy zrakových vad uvádí ve 4 skupinách, přičemž je možné, že zrakově postižené dítě má problémy ve více, než jedné ze zmíněných oblastí:

1. *ztráta zrakové ostrosti,*
2. *postižení šíře zorného pole,*
3. *okulomotorické problémy a*

4. *obtíže se zpracováním zrakových informací.*

Podle stupně vidění, při kterém se vychází z úrovně zrakové ostrosti, odlišuje *slabozrakost* a *slepotu*.

1.3 SPECIFIKA JEDNOTLIVÝCH SKUPIN OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Z důvodu zaměření této práce považujeme za vhodné, aby zde byla zmíněna a minimálně přiblížena problematika jednotlivých skupin jedinců se zrakovým postižením. Jak je uvedeno výše, při dělení do skupin budeme vycházet z klasifikace Ludíkové, tedy podle stupně zrakové vady.

Osoby nevidomé patří mezi nejnámější a médií nejvíce propagovanou skupinu zrakově postižených (Růžičková, 2007). Skupina osob nevidomých spadá do kategorie s nejtěžším zrakovým postižením. Jsou to děti, mládež a dospělí, kteří mají zrakové vnímání narušeno na úrovni nevidomosti. (Ludíková 1988). Finková (2010) doplňuje, že nevidomost můžeme dělit na nevidomost praktickou, skutečnou a plnou. Dotřelová (in Kraus, 1997, s. 317) uvádí, že nevidomost je ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 - světlocit. Kocur (in Kuchynka et al., 2007) podle WHO dodává, že v případě omezení zorného pole jde o zorné pole užší než 10 stupňů. Hycl, Valešová (2003, s. 149) ve své publikaci uvádějí členění nevidomosti na nevidomost praktickou, *kteřá je definována buď jako pokles vize pod 3/60 do 1/60 včetně, nebo binokulárně zorné pole méně než 10 stupňů, ale více než 5 stupňů*. Dále nevidomost skutečnou, *kteřá je pokles vize pod 1/60 až světlocit, nebo oboustranně zorné pole pod 5 stupňů*. Poslední, plná slepota je *od světlocitu s chybnou projekcí světla až po ztrátu světlocitu (amauróza)*.

Nevidomost můžeme rozlišovat i podle doby vzniku na *vrozenou a získanou* (Ludíková, 1988). Je velký rozdíl mezi jedincem, který se nevidomý narodil a který v průběhu života o zrak přišel. U nevidomých osob je úplně vyloučena schopnost přijímat vizuální informace (Nováková in Pipeková et al., 2010). Poměrně velkým problémem u této skupiny zrakově postižených je tedy v první řadě nemožnost navázání zrakového kontaktu, tím pádem omezené možnosti socializace. Dalšími úskalími jsou například prostorová orientace a samostatný pohyb, sebeobsluha atd.

Osoby se zbytky zraku jsou velmi specifickou skupinou, která má speciální postavení mezi ostatními skupinami osob se zrakovým postižením. V medicínské praxi zbytky zraku většina autorů nerozlišuje. Někteří autoři (Růžičková, Ludíková, Finková) tuto skupinu zařazují na hranici mezi osobami slabozrakými a nevidomými, jak můžeme pozorovat v definici od Ludíkové (1988), která potvrzuje, že kategorii osob se zbytky zraku chápeme jako mezistupeň mezi těžkou slabozrakostí a praktickou slepotou.

Růžičková (2006) přímo uvádí, že: „*Jedinci se zbytky zraku jsou specifickou skupinou mezi zrakově postiženými, u nichž více než u které jiné hraje významnou roli nejen stupeň postižení, ale také všechna ostatní hodnotící kritéria.*“

Z hlediska vzdělávání, výchovy, pracovního uplatnění a celkově uplatnění ve společnosti je nutné tuto kategorii odlišovat od ostatních. Nejdůležitějším bodem je dodržování zásad zrakové hygieny, jelikož u osob se zbytky zraku se pracuje s rezidui zraku a může docházet k progresi vady, proto je potřeba tuto oblast nepodceňovat. Další důležité specifikum této skupiny je metoda vyučování, takzvaná dvojmetoda. Jedná se o metodu, při které se žák učí číst a psát pomocí černotisku a zároveň i pomocí Braillova hmatového písma, které může zapisovat prostřednictvím Pichtova stroje.

Osoby slabozraké uvádí Kocur (in Kuchynka et al., 2007) dle WHO jako jedince se zrakovou ostrostí lepšího oka s nejlepší možnou korekcí nižší než 6/18 a rovnou nebo lepší než 3/60, v případě omezení zorného pole jde o interval od 20 do 10 stupňů.

Podle Ludíkové (1988, s. 19) jsou osoby slabozraké: „*Kategorie dětí, mládeže a dospělých, kteří mají postiženo zrakové vnímání na stupni slabozrakosti.*“

Jak jsme se mohli přesvědčit výše, mnoho autorů užívá mnohá členění a definice. Společným měřítkem je zraková ostrost a zorné pole. Ludíková (in Valenta et al., 2003) odlišuje lehký, střední a těžký stupeň slabozrakosti.

Osoby se slabozrakostí používají zrakové vnímání v každodenním životě nejvíce ze všech skupin. Ludíková (in Valenta et al., 2014) ale uvádí, že kvalita takto získaných vjemů je snížena či omezena. Se slabozrakostí je spjatá potřeba dodržovat zásady zrakové hygieny, jako je střídání práce na blízko a na dálku, vhodné osvětlení atd. Slabozrací jsou skupinou s nejrůznějšími vadami zraku, kde je každý případ individuální. Autorky Finková, Ludíková, Růžičková (2007) upozorňují, že většina slabozrakých jsou jedinci se sníženou koncentrací, slabou pozorností, rychlejší unavitelností, pomalejším pracovním tempem a vyšší sugestibilitou. Potřebují určitou míru podpory a péče, jako osoby ve zbylých kategoriích. Mohou využívat úprav prostředí nebo různých kompenzačních pomůcek, jako jsou brýle, zvětšovací lupy nebo zvětšovací software.

Osoby s poruchami binokulárního vidění jsou kategorií s nevyšší frekvencí výskytu v tzv. běžných školách (Ludíková in Valenta et al., 2003). Binokulární vidění je schopnost užívat obou očí, kdy ve své nejdokonalejší formě splýváním obrazů z obou sítnic vznikne jeden sensorický vjem. Předpoklad pro správné binokulární vidění je rovnovážné postavení očí a jejich dokonalá pohybová souhra (Jirásková in Rozsival et al., 2006). Odehnal (in Rozsival et al., 2006) nabízí možná

názornější výklad a to, že jednoduché binokulární vidění je výrazem schopnosti mozku spojit obrazy každého oka v jeden prostorový vjem. On i Jirásková (in Rozsival et al., 2006) rozlišují 3 stupně binokulárního vidění. Prvním, nejnižším stupněm je simultánní percepce, druhým je fúze a třetí, tedy nejvyšší stupeň je stereopse.

K nejčastějším poruchám binokulárního vidění patří strabismus (šilhavost) a amblyopie (tupožrakost). Květoňová – Švecová (1998) definuje tupožrakost jako funkční poruchu, kterou představuje snížení zrakové ostrosti různého stupně při normálním anatomickém nálezu na oku. Na sítnici jednoho oka potom vzniká ostřejší obraz než na sítnici druhého oka. Naproti tomu strabismus, který je také funkční poruchou, autorka prezentuje jako stav, kdy při fixaci určitého předmětu na blízko nebo do dálky se osy vidění neprotínají v témže bodě. Obě vady se dají velmi dobře napravit, pokud dojde k diagnóze včas, a to v co nejranějším věku. K nápravě těchto poruch slouží pleopticko–ortoptická cvičení. Pleoptika je soubor metod, které slouží k léčení tupožrakosti. Ortoptika je tedy souhrnné označení metod, které vedou ke správnému postavení a hybnosti očí a tím k navození binokulárního vidění (Květoňová–Švecová, 1998).

1.4 DŮSLEDKY ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ

Jak již bylo zmíněno výše, zrakové postižení ovlivňuje nejen psychický a fyzický vývoj jedince, ale i utváření celé jeho osobnosti. Při tomto procesu samozřejmě míru tohoto působení ovlivňuje mnoho faktorů. Patří mezi ně druh a stupeň zrakového postižení, jeho etiologie a doba vzniku (Ludíková in Valenta et al., 2003).

Růžičková (2007) nás nutí k zamyšlení, při kterém zjistíme, že s každým stupněm či typem postižení jsou spojeny různě závažné důsledky, které ovlivňují nejen osobní, ale i pracovní či školní život a s nimi samozřejmě i uplatnění ve společnosti. Některé tyto důsledky jsou potom typické pro všechny osoby se zrakovým postižením, další se mohou vyskytovat pouze u některých osob či kategorií osob se zrakovým postižením. Mezi důsledky, které jsou charakteristické pro všechny skupiny osob se zrakovým postižením patří zejména: v různé míře postižené zrakové funkce, které ovlivňují zkreslenost a způsob přijímání informací (například narušení hloubkového a prostorového vidění); problémy při prostorové orientaci a samostatném pohybu; nutnost využívat kompenzační činitele v různé vysoké míře v závislosti na úrovni zrakové ztráty; potřeba využívat kompenzační pomůcky - touto problematikou se zabývá Tyflotechnika (obor, který pomocí technických pomůcek, přístrojů a zařízení pomáhá zrakově postiženým kompenzovat ztrátu zrakového vnímání, a to v co nejvyšší možné míře); pomalejší pracovní tempo a s ním spojená zvýšená námaha; rychlejší unavitelnost, která je úzce spojena s předchozími třemi body

a nutnost zohlednit zrakové postižení při výběru školského zařízení a pozdějšího pracovního uplatnění.

Skupina důsledků, které jsou specifické pro jednotlivé skupiny osob se zrakovým postižením:

Osoby nevidomé

- Ztížený nácvik sebeobsluhy. Nutnost vše vysvětlovat pomocí slovního doprovodu.
- Neschopnost číst černotisk a v důsledku toho obtížnější získávání informací, i přes rozvoj informačních technologií. Existují speciální knihovny pro zrakově postižené.
- Obtíže při navazování kontaktů spojené s absencí zrakového kontaktu.

Osoby se zbytky zraku jsou specifickou skupinou z důvodu nutnosti využívat při vzdělávání tzv. dvojmetody (žáci se učí číst a psát metodou černotiskovou i Braillovým písmem) a také specifickým postavením na hranici mezi osobami slabozrakými a nevidomými.

Osoby slabozraké jsou skupina nejméně rozpoznatelná od intaktní populace. I z toho důvodu jsou vychováni bez ohledu na možné důsledky:

- Zvýšená unavitelnost při zrakové práci a s tím spojená nutnost zrakové relaxace.
- V rámci práce ve škole i doma dodržovat zásady zrakové hygieny, aby nedocházelo ke zhoršování zrakového vnímání.
- Možná progresivní vada a s ní spojené omezení ve sportu i v běžném životě. Především u osob s vysokým nitroočním tlakem, rizikem odchlípení sítnice, či glaukomem je třeba dbát na to, aby nedošlo ke zhoršení zrakové vady.

Osoby s poruchami binokulárního vidění jsou nejpočetnější skupinou mezi zrakově postiženými v předškolním věku. Jejich důsledky mohou být díky pleopticko-ortoptickým cvičením zmírněny či zcela eliminovány (Ružičková, 2007). Jedinci s poruchami binokulárního vidění mohou mít obtíže ve všech oblastech, které byly zmíněny výše v obecné rovině. Je potřeba si uvědomit závažnost těchto obtíží, a jelikož se s nimi setkáme především v předškolním, nebo mladším školním věku, měli bychom, obzvláště ve školním prostředí, zohlednit při práci větší unavitelnost, bolesti hlavy, pálení očí, nevolnost, problémy při orientaci v prostoru nebo špatný odhad vzdálenosti a prostorových vztahů (Ludíková in Valenta et al., 2003).

Vedle toho Ludíková (in Valenta et al., 2003) chápe omezení či vyloučení zrakového vnímání jako velmi závažný faktor, který zasahuje do rozvoje celé osobnosti a považuje nedostatek či dokonce chybění zrakových podnětů za příčinu senzorické deprivace. Dodává ovšem, že cíleně

vedenou pomocí lze situaci upravit, a to na základě speciálních cvičení, kterými mohou být využity a rozvinuty zbytky zraku především náhradní (kompenzační) činitele, které mohou důsledky sensorické deprivace částečně kompenzovat (zmírnit). Autorka řadí kompenzační činitele do dvou skupin. Do první skupiny patří nižší kompenzační činitele, kterými jsou: hmat, sluch, čich a chuť a jsou hlavní. Do skupiny druhé řadí vyšší kompenzační činitele, mezi které patří: myšlení, paměť, představy, řeč a obrazotvornost. Mezi další negativní důsledky autorka řadí změnu podmínek jedince v oblasti prostorové orientace a samostatném pohybu, kde nevidomý musí spoléhat na své náhradní smysly a technické podpůrné prostředky. U ostatních kategorií se jedná o kombinaci omezených možností zrakové percepce, kompenzačních činitelů a technické podpory, kterou Ludíková shledává jako jednu z nejvýznamnějších faktorů. Díky svému rozvoji umožňuje snížit důsledky zrakového postižení na rozvoj osobnosti jedince. Posledním negativem podle Ludíkové je zúžený okruh pracovních možností.

2 OSOBNOST JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM A SPOLEČNOST

Vztah k jedincům s postižením je výrazem tolerance k odlišnostem, respektování individuality a výrazem vnitřní kvality člověka a celé společnosti (Hadj – Moussová in Vágnerová et al., 1999).

Vágnerová (Vágnerová et al., 1999) uvádí, že podle Kehárové (1992) z různých prací a studentské ankety vyplynulo, že majoritní společnost vnímá mentální postižení jako postižení nejzávažnějšího charakteru. Zrakové postižení, ve stupni nevidomosti, hodnotili jako druhý nejtěžší typ postižení.

Jak již bylo zmíněno výše, zrakové postižení velmi závažně zasahuje do života jedince. To však není důvod, aby většinová společnost měla pocit, že by se k lidem se zrakovým postižením měla nebo musí chovat jinak (nejmarkantnější změny chování jsou směrem k nevidomým osobám), než ke komukoliv jinému.

Perout (2005, s. 51) zformuloval a vyslovil myšlenku, která by zde měla zaznít: *„Těžká zraková vada jistě výrazně ovlivní podobu a kvalitu života. Lze uvést případy ukazující nevidomého jako rovnoprávného člena společnosti, který se dokázal i přes svůj nedostatek uplatnit. Na druhé straně vidíme podobně postiženého, který i přes to, že absolvoval speciální střední školu a má tedy předpoklad pro své uplatnění, volí životní styl, který je zaostáváním nejen za vidícími, ale i za stejně postiženými. Fakt zrakové vady sám o sobě tedy není fatální příčinou vzniku devastující skutečnosti, je ale prvkem, který utváří celkovou podobu života.“*

Slowík (2007) se ve své publikaci tímto tématem zabývá. Zmiňuje, že lidé se zrakovým postižením se od ostatních v ničem neliší, tedy nechtějí, aby byli okolím vnímáni nijak odlišně. Vztah mezi intaktní populací a jedinci se zrakovým postižením zatěžuje řada mýtů a předsudků, které kolují ve společnosti a vytváří tak z našeho pohledu zbytečné bariéry mezi společnostmi a osobami se zrakovým postižením. Jediným rozdílem mezi člověkem se zrakovým postižením a člověkem takzvaně intaktním je to, že se v běžných situacích nemůže spolehnout na svůj zrak. Volí tedy jiná řešení, kterých v dnešní době, i díky rozvoji techniky přibývá. Přesto ale skutečnost, že člověk se zrakovým postižením zvládne spoustu věcí samostatně, neznamená, že nikdy nepotřebuje pomoc, nebo nestojí o sociální kontakt.

2.1 CHOVÁNÍ, MOTIVACE, POTŘEBY, POSTOJE, ZÁJMY A KVALITA ŽIVOTA

V této podkapitole uvádíme některé pojmy z oblasti psychologie, o které se budeme opírat v následujícím textu. Je důležité zmínit se o nich v kontextu problematiky vztahu osob se zrakovým postižením a majoritní společnosti, protože jsou základem veškerého lidského bytí a soužití.

Kultura je podle Copanse (2001) všudypřítomná a někdy je synonymním výrazem pro civilizaci, protože je zároveň souborem přežitků a možností, věcí živých i mrtvých nebo taky předmětů i verbálních expresí. Copans (2001, s. 72) dále reprezentuje Tylorovu (1871) myšlenku, která říká, že v nejširším etnografickém smyslu kultura označuje celek, který zahrnuje vědomosti, víru, umění, morálku, právo, zvyky a další dovednosti a návyky získané člověkem v sociálním prostředí.

Eagleton (2000) ve své publikaci *Idea kultury* dodává: *ona sama je nemocí, kterou má léčit.*

Naproti tomu **společností** rozumíme organizované seskupení lidí, kteří mají mezi sebou určité vztahy a jejichž činnosti se soustřeďují na souhrn společných cílů a kteří mají tendence sdílet společné názory, postoje a způsoby chování (Kohoutek, 2002).

Chování je *souhrn vnějších projevů člověka. Je ovlivněno interakcí s vnějším prostředím, zejména společenským* (Kohoutek, 2002, s. 15). Autor dále dělí chování na spontánní, reaktivní a operativní. Uvědomělé a záměrné chování nazýváme **jednáním**.

Motivace pochází z latinského „moveo“ = hýbám. Vyjadřuje tedy hybnou sílu chování nebo jeho příčinu. *Podstatou procesu motivace je zaměření a aktivace individua, což bývá vyjadřováno v termínech: pudy, potřeby, zájmy, ideály atd.* (Nakonečný, 1970, s. 212). Mezi základní motivy chování patří **potřeby** a ty jsou potom dále doplňovány **zájmy** a ideály, které mohou vytvořit ideologii (Jesenský, 2000).

Jak bylo zmíněno výše, potřeby jsou tedy nejdůležitějším typem motivů a jejich východiskem. Jsou to pocíťované nedostatky nebo nadbytky něčeho, které bývají spojeny s vnitřní duševní tenzí, která nás vede k určitému chování, jehož cílem je uspokojení potřeby. V případě neuspokojení potřeby dochází k **frustraci** neboli deprivaci. Autor dále uvádí nejběžnější dělení potřeb na materiální, kulturní, biologické a sociálně psychologické (Kohoutek, 2002). Jedinci s daným typem postižení mají svoji vlastní kulturu, ve které se potřebují zorientovat a která odpovídá jejich potřebám. Tito jedinci se snaží adaptovat na prostředí tzv. hlavního proudu, tedy intaktních, ale zároveň v sobě potlačují potřebu rozvíjet vlastní minoritní kulturu, své schopnosti

a hodnoty. Pronikají do světa intaktních, aniž by předtím zvládli svět své vlastní minoritní kultury (Jesenský, 2000).

Nakonečný (1970) i Jesenský (2000) ve svých publikacích uvádějí systém potřeb podle Maslowa (1954):

1. fyziologické potřeby základní, nejnižší, související s porušenou homeostázou
2. potřeba bezpečí, vystupující v situacích ztráty životní jistoty, ekonomického selhání apod.
3. potřeba sounáležitosti a lásky (náležen k nějaké skupině, být někým milován)
4. potřeba uznání (být obdivován a uznáván, mít kompetenci a respekt)
5. potřeba sebeaktualizace (realizovat svou individualitu, tj. své schopnosti a záměry).

První z autorů dále uvádí dvě kategorie potřeb, které rozlišuje Maslow. První skupinou jsou potřeby spojené s nedostatkem (deficiency needs), druhou skupinu tvoří potřeby spojené s rozvojem osobnosti (growth needs) a vyjadřující vztah člověka k sociálnímu bytí (being needs).

Dalším pojmem jsou **postoje**. Je důležité odlišit postoj od motivu. *Postoje jsou pohotovosti chovat se určitým způsobem, realizovat určité obsahy* (Nakonečný, 1970, s. 264). Jesenský (2000, s. 90) doplňuje, že tvoří podstatnou část osobnosti. *Jsou součástí hodnot, zaměření osobnosti vůči světu.; vyplývají z jejich zkušeností a sociálních pozic; jsou také základem hodnocení světa a jeho objektů, vytvářejí tak relativně trvalou disponovanost reagovat na svět určitým způsobem a určitým způsobem se chovat i jednat.*

Vágnerová (in Vágnerová et al., 2000) dodává, že postoje jsou výrazem snahy o subjektivně jasnější a jednodušší orientaci ve světě. Rozlišujeme tři přívlastky postojů. Zaprvé jsou intencionální – vztahují se k něčemu. Zadruhé vyjadřují nějakou kvalitu, např. sympatii – antipatii, souhlas – nesouhlas. A zatřetí mají intenzitu – více či méně sympatický atd. Postoje jsou důsledkem zkušeností. Bylo prokázáno, že díky prostředkům hromadné komunikace bylo dosaženo změny postojů. Michalík (2003) uvádí speciální kategorii postojů – předsudky, o kterých budeme hovořit později.

Výše jsme se zmiňovali o frustracích, které mohou nastat, pokud na cestě k cíli narazíme na překážku. Rozlišujeme tři typy frustrací: environmentální, personální, konfliktové. Především handicapovaní jedinci v průběhu života naráží na velké množství takových blokátorů. Z těchto důvodů je kladen velký důraz na komplexní péči o jedince s postižením (Jesenský, 2000).

Kvalita života postižených je multifaktorovým a multidimenzionálním jevem. Souvisí s heterogenním charakterem příčin poruch, disaptibilit, handicapů i defektivit. Týká se všech vnějších i vnitřních podmínek utváření osobnosti, socializace, existence a práce postižených. (Jesenský, 2000, s. 93)

Mühlpachr a Vaďurová (in Pipeková et al., 2010) uvádějí mnoho definic a přístupů k tomuto pojmu, od „schopnosti vést normální život“ přes seberealizaci až po komplexní definice zaměřující se na jednotlivé aspekty kvality života. Rozlišujeme dvě hlediska kvality života-objektivní a subjektivní. Autoři podle WHO (2005) uvádějí čtyři základní oblasti, které určují dimenze lidského života. Jsou jimi: fyzické zdraví a úroveň samostatnosti, psychické zdraví a duchovní stránka, sociální vztahy a prostředí.

Jesenský (2007) uvádí, že z výzkumů vyplývá, že samotní lidé se zrakovým postižením jsou v životě spokojenější, než si dotázaný vzorek respondentů z majoritní společnosti o lidech se zrakovým postižením myslí. Jesenský (2007) uvádí, že u některých těžce zrakově postižených klientů se setkáváme s problémem sociální izolace, která může být důsledkem nezvládnuté mobility, nedostatkem informací o kompenzačních pomůckách či neschopnosti je používat, nebo také obav a strachu vycházet z domova.

2.2 STIGMATA, STEREOTYPY A PŘEDSUDKY

2.2.1 STIGMA

Jako **stigma** může být sociálně psychologicky vyhodnoceno trvalé postižení nebo chronické onemocnění, které se vyznačuje nežádoucí nápadností v sociálních projevech, které vzbuzují odpor a bývají spojovány s domněnkou, že si je jedinec nebo rodina nějakým způsobem zavinili sami. Stigma není vlastností člověka, je mu přisouzeno prostřednictvím postojů, které jsou pro příslušnou společnost běžné. Jde především o způsob, jakým je jedinec hodnocen a na základě toho akceptován, či naopak. Stigmatizace defektu může změnit identitu i roli ve společnosti takové osoby. U těchto jedinců hrozí riziko izolace z intaktní populace. Mezi vnější symboly stigmatu patří třeba i bílá hůl (Vágnerová et al., 1999). Zdravotní postižení bylo dlouhá staletí vnímáno jako stigma, potvrzuje Michalík (2013).

Pojem stigma je nadřazeným pojmem, který se skládá ze tří částí (Thornicroft, 2011):

1. problém vědomostí (neznalost)
2. problém postojů (předsudky)
3. problém chování (diskriminace)

2.2.2 STEREOTYPY

Stereotypy jsou dalším výrazným jevem v oblasti hodnocení osob nebo celých skupin. Jsou to formy iracionálního posuzování jednotlivců nebo celých skupin. Autor ve své publikaci zmiňuje, že sociální psychologové rozlišují autostereotypy a heterostereotypy. První skupina obsahuje představy, které má určitá skupina o sobě samé, druhá potom mínění, která má skupina o skupině jiné. Stereotypy sice mohou být ovlivňovány a časem se měnit, ale to by vyžadovalo traumatické zážitky nebo intenzivní propagaci, takže jsou spíše rigidní (Nakonečný, 1970).

Jedním z projevů stereotypu v postoji k nemocným a postiženým je tendence ke generalizaci, sklon vidět je všechny šablonovitě, bez ohledu na jejich individuální odlišnosti, které existují samozřejmě i v této skupině (Vágnerová in Vágnerová et al., 2000, s. 16).

2.2.3 PŘEDSUDKY

Se stereotypy často úzce souvisí **předsudky**. To jsou *zvláštní druhy rigidních, fixovaných a převážně afektivně založených postojů (Nakonečný, 1970, s. 285)*. Předsudky vytvářejí filtr vidění skutečnosti, takže člověk, který trpí předsudky, nedokáže realitu interpretovat takovou, jaká je, nýbrž tak, jak se mu právě díky filtru předsudku jeví. Michalík (2003, s. 110) uvádí některé typy předsudků:

1. ochranné předsudky – vycházejí ze soucitných postojů a jsou provázeny pozitivními emocemi a postoji (pomoc, podpora, soucit, ochrana, lítost atd.);

2. idealizující předsudky – projevují se očekáváním zlepšení ostatních schopností a dovedností, které nejsou postihnuté vadou nebo také představou, že lidé s postižením nemohou být zlí;

3. heroizující předsudky – vystupňování idealizujících předsudků až na hranici „já bych to nedokázal“;

4. podceňující předsudky – týkají se omezení, které vyplývá z daného postižení – nejčastěji tento problém nastává při hledání zaměstnání – lidé mají představu, že pokud člověk žádá, např. bezbariérový přístup, žádá také méně pracovních povinností;

5. odmítavé předsudky – „co když se mi to taky stane“, „nechci se na to dívat“, „nemá cenu s těmi lidmi být – nic nedokážou a nic neumí“;

6. zavrhuující předsudky – jsou vystupňované předsudky odmítavé.

Autor dodává, že postoje osob v České republice se postupně za posledních 20 let mění, a to nejen v kontextu osob se zdravotním postižením. Za zmínku stojí i proměna negativních postojů k pozitivním, což ale vždy neznamená, že i ten nemůže být škodlivý.

2.3 OSOBNOST JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM A JEHO „SELF“

2.3.1 VLV POSTIŽENÍ NA STRUKTURU A JEDNOTLIVÉ SLOŽKY OSOBNOSTI

Obecně můžeme říci, že výsledná struktura osobnosti člověka je závislá na postižení, avšak ani tato skutečnost není černobílá. Složitý proces vývoje a utváření osobnosti různou mírou ovlivňují další aspekty, kterými jsou například biologicky podmíněné vlivy, jako je temperament, nebo charakter, který je závislý na sociálních vlivech, a tedy více ovlivnitelný. Dalšími faktory jsou čas vzniku postižení, vztah handicapovaného jedince ke světu kolem něj a v neposlední řadě také sám k sobě. Význam věku, ve kterém došlo ke vzniku poruchy vnímá Pugnerová a Konečný (2012) jako velmi podstatný a vývoj takového jedince velmi ovlivní, zda má zrakové postižení od narození či k němu došlo v průběhu života. Pokud ke ztrátě zraku došlo mezi 5. – 7. rokem života dítěte, neuchová si žádnou zrakovou představu, kterou by mohl využívat, jelikož tyto představy mají tendenci mizet. Další možností je varianta kdy jedinec přišel o zrak mezi 5. – 7. rokem až 15. rokem věku. Takový jedinec si ve vzpomínkách uchovává představu okolního světa po celý život, což mu může být nápomocné při různých činnostech či orientaci v prostoru a lepší vizualizaci při využívání hmatu. Na druhou stranu, takto získaná zraková vada může člověka negativně ovlivnit a působit jako trauma. Většinou si totiž uvědomuje svou ztrátu a její trvalost, což je velký zásah do jeho života ve srovnání s jedinci s vadou vrozenou. Autoři uvádí speciální případ, a to progresivní vadu, kde si jedinec musí neustále přivykat na nové horší situace a třeba i změny školních zařízení, vytlačování z kolektivu, což vede k neuroticismu a citovým či adaptačním obtížím.

Nyní vyjmenujeme oblasti osobnosti podle Vágnerové (2000), které mohou být postižením zasaženy a ovlivněny:

Poznávací procesy jsou postižením ovlivněny nejzávažněji. Růžičková (in Bendová et al., 2015) doplňuje, že zahrnují zrakové počítky, vnímání, zrakové představy, paměť, koncentraci pozornosti, řeč nebo zrakové učení a dodává, že tyto nedostatky lze kompenzovat prostřednictvím

rehabilitační a edukační podpory. Vágnerová (2000) dále popisuje, že u jedince s postižením se kognitivní procesy budují na základě náhradních smyslů, není ovšem ověřeno, že by nějaký druh postižení dal základ vzniku nějaké jiné struktury než těch, které nalézáme u osob intaktních. Naproti tomu postižení, obzvláště smyslové, opravdu na poznávání vliv má, a to především díky odlišné struktuře získávání podnětů z okolního světa. Jedinec se zrakovým postižením si tak vytváří svůj vlastní obraz světa, ve kterém jsou omezeny nebo chybí některé jevy, jiné jsou významnější, na rozdíl od intaktní majority. Zrakově postižený jedinec si tedy vytváří určité představy, které jsou většinou založeny na fantazii a představivosti místo smyslového poznání, například představy barev u osob se zrakovým postižením na úrovni nevidomosti. Z tohoto důvodu mohou mezi majoritní společností a jedinci se zrakovým postižením nastat problémy (šumy) při komunikaci. Obě skupiny si určité jevy interpretují různým způsobem – příkladem je verbalismus, u kterého je příznačné, že jedinec se zrakovým postižením užívá pojem, který používá v nesprávném kontextu, jelikož si ho vyložil svým způsobem. Tento význam nemusí být okolím pochopen a nastává nedorozumění a základ komunikační bariéry. Důležitým aspektem v této oblasti je jazyk a řeč, obzvláště pokud hovoříme o zrakovém postižení. Tito jedinci podléhají zvýšenému riziku narušení komunikačních dovedností, jelikož nemají zrakovou kontrolu při vývoji řeči.

Schopnosti jsou, podle Vágnerové (2000) další oblastí, která je ovlivněna dokonce dvojnásobně. Jedná se o narušení rozvoje schopností, které jsou přímo závislé na smyslovém vnímání a jsou tedy rozvinuty méně nebo vůbec. Dále můžeme pozorovat kompenzační rozvoj schopností jako je sluch či hmat.

Rysy osobnosti jsou získanými dispozicemi, které jsou podmíněny biologickým základem funkcí organismu, ovlivněné vnějšími vlivy a formující se v průběhu vlastní aktivity jedince. Autorka se domnívá, že okolnosti vývoje osobnosti jedince se zrakovým postižením mají rozhodující roli. Pro takového jedince je velmi obtížné přizpůsobit se podmínkám okolí, ať už fyzikálním, kdy chybí vizuální podněty, nebo sociálním, které jsou charakteristické obtížnějším zaujetím postavení mezi vrstevníky, rodinou a ve společnosti vůbec. Jedinec se musí neustále uchýlovat k náhradním technikám, chce-li vyřešit náročné situace a dosáhnout adaptace. Osobnost jedince se zrakovým postižením není kvalitativně odlišná od osobnosti intaktního člověka, nýbrž jsou zvýrazněny některé rysy (vztahovačnost, senzibilita, důraz na ambice, lhostejnost k okolí), které vystoupily do popředí kvůli potřebě adaptace do společnosti. Pugnerová, Konečný (2012) uvádějí, že ve školním věku a v době dospívání může docházet k tomu, že si dotyčný uvědomuje rozdíly v zaměření a zájmové činnosti mezi ním a jeho vrstevníky, což může vést k plachosti, nerozhodnosti, sklonům ke snění, urážlivosti

či tvrdohlavosti atp. V tomto věku ještě není dostatečně zralý na přijetí svého postižení. V období dospívání navíc může dojít přes zvýšenou sebekritičnost a odmítání své dosavadní identity k mnoha frustracím a zklamáním nebo dokonce k deprivaci v oblasti seberealizace. Je samozřejmostí, že se těmto procesům jedinec brání, v tomto případě především tak, že může být radikální, nebývá otevřený kompromisům atd. Je důležité uvědomit si, že období dospívání je obdobím hledání smyslu života, což bývá náročná a zátěžová situace i pro osoby intaktní, natož pro jedince se zrakovým postižením, kteří se mohou cítit nejistě či ohroženi, obávající se ztráty žádoucí pozice ve společnosti. Tímto způsobem se může sebehodnocení stát ještě labilnějším s negativními zážitky, což může vyústit až pocitem jinakosti. Důsledkem mohou být sklony k pedantnosti, k přísnému dodržování režimu, podezíravosti, egoismu, povýšenému chování, přeceňování svých schopností či naopak k nedůvěře ve své možnosti a obavám z budoucna. Tyto pocity mohou vyústit až k poruchám osobnosti či psychopatologickým příznakům.

Růžičková (in Bendová et al., 2015) pokračuje, že taková osoba je navíc většinou společností vmanipulována do role postiženého a jeho osobnost je redukována na jeho handicap, což má vážný dopad na osobnost zrakově postiženého jedince, jelikož se také začne vnímat jako postižený a svůj handicap vnímá jako identifikační znak. Pokud se jedinec ohradí a nějakým způsobem zareaguje na tuto vnucenou roli, utvrzuje společnost v oprávněnosti jejich přesvědčení o odlišnosti postižených, o jejich typickém jednání a vlastnostech bez ohledu na skutečný spouštěč těchto reakcí, což mohlo být ohrazení se proti příkoří. Mezi časté vlastnosti patří egocentrismus, agresivita, přetrvávání ranějších forem chování, závislost, nesamostatnost, malá sociabilita, málo aktivní životní styl, pocity méněcennosti podmíněné sebehodnocením, či naopak sebepřeceňování. Rysy osobnosti člověka s postižením jsou tedy podmíněny tlaky a stereotypy v sociálním vnímání postižených.

Motivace je dynamický systém osobnosti, který slouží k uspokojování potřeb člověka. To ovšem u jedince s postižením v některých případech není možné bez pomoci další osoby, a proto zde hrozí riziko neuspokojení potřeby, což dlouhodobě může vést k deprivaci, či frustraci. Z psychických potřeb nemusí být naplňována potřeba láskyplného vztahu a bezpečí (odmítání), nebo sociálních kontaktů a kladného sociálního přijetí (omezená možnost sociálního kontaktu, absence zrakového kontaktu při navázání kontaktu s okolním prostředím). Potřebu činnosti mohou potlačit úzkostliví rodiče. Potřeba výkonu a sociálního uznání je ohrožena nižším a pomalejším výkonem a potřeba sexuální může zůstat nenaplněna z důvodu odmítání či nedostatku příležitostí k navázání vztahu. Není neobvyklé, že jedinec se zrakovým postižením odmítá zrakově postiženého partnera a vyhledává potenciální partnery mezi intaktní společností.

Je také možné, že se setká s odmítnutím. Další potřebou, která může být uspokojována prostřednictvím kompenzačních smyslů, je potřeba poznávací. Postižení má také vliv na aspirační úroveň jedince, která může být velmi vysoká a směřuje k potřebě překonat postižení. Vzhledem k tomu, že výchozí podmínky bývají většinou horší, než u intaktní populace, stejně vysoký cíl může být pro zrakově postiženého nepřekonatelný a náročný. Je tedy více ohrožen neúspěchem, stává se zranitelnějším.

Vágnerová (2000) uvádí, že jedinec s postižením nemusí vždy dosáhnout takové míry soběstačnosti a vyrovnaného a vyzrálého sebehodnocení, aby se vyrovnal se svou odlišností a stigmatizací s ní spojenou.

Vývoj postiženého jedince má své specifické rysy. Vágnerová (2000, s. 120) interpretuje některé charakteristické rysy sebepojetí osob s postižením podle Říčana (1972) a Balcara (1983):

- Na úrovni zobrazení, které obsahuje vjem a představu vlastního těla. Nevidomý jedinec nikdy nemůže vnímat své tělo jako jediný vizuální obraz.
- Sebehodnocení, které zahrnuje emoční složku. Diference mezi reálným a ideálním já je ovlivněna postoji společnosti.
- Na úrovni budoucí motivace, tj. aspirací a cílů je možné vidět směřování člověka, které vyplývá ze sebehodnocení.
- Na úrovni vlastní moci, představy, co mohu sám učinit a ovlivnit.
- Významným způsobem spoluvytvářejí sebepojetí jedince jeho sociální role.

2.3.2 OSOBNOST A JEJÍ „SELF“

Osobnost je podle Nakonečného (1970) strukturovaný celek duševního života člověka a jeho souvislost s tělem a prostředím. Stěžejními znaky osobnosti jsou jáství a vůle. Je rozdíl mezi pojmy organismus a osobnost, jelikož člověk sice přichází na svět jako organismus, ale rozvíjením sociálních zkušeností a integrací jednotlivých vzorců reagování se jedinec stane osobností. Čačka (1997, s. 179) dodává, že *„každá individuální osobnost je jedinečnou a neustále se vyvíjející jednotou v mnohosti“*.

Behavioristický pojem „self“ i psychoanalytický pojem „ego“ jsou synonymním výrazem pro pojem „vlastní já“, který v moderní psychologii vyjadřuje především *„individuální integrovaný celek duševního života a z toho vyplývající vědomé sebehodnocení“* (Nakonečný, 1970, s. 46). Někteří autoři v zahraniční literatuře rozlišují pojmy jáství (self) a já (me), v České republice toto nerozlišujeme.

Čačka (1997, s. 163) říká, že: *„Já je v současné psychologii pojímáno jednak jako vědomý princip, mechanismus odlišování sebe od okolí, tedy nositel sebevědomění, anebo víceméně jen jako systém představ o sobě“*

samém, tedy koncentrát individuálního sebepojetí zajišťující kontinuitu životní činnosti, činné jádro osobnosti, mechanismus sebekontroly, korelátor vědomého s nevědomým, tedy i jakýsi ústřední činitel vlastní seberealizace.“

Autor (2000, s. 142) dále uvádí novější pojetí jáství, které je v širším smyslu chápáno jako „organizující jádro osobnosti“ s dílčími složkami. Těmi jsou sebeuvědomování a sebepoznávání, sebepojetí a sebehodnocení a také sebeaktualizace a seberealizace. Také dodává, že: „*Sebepojetí, které vychází z objektivnějšího sebepoznání, představuje spolu s přiměřeným sebehodnocením i adekvátní východiska pro sebeuplatnění.“*

Obrazy sebe člení Smékal (2009) na:

- reálné já (jaký je jedinec objektivně),
- vnímané já (jaký si myslí, že je) a
- ideální já (jaký by chtěl být)
- prezentované já (charakteristiky, které jedinec ukazuje jiným, předvádí se takovým způsobem, jakým vy chtěl být ostatními vnímán).

2.3.3 SEBEAKTUALIZACE, SEBEREALIZACE, SEBEKONCEPCE

Pokud je seberozvíjení neboli sebeaktualizace tendence k rozvoji potenciálu osobnosti, pak to, čím JÁ chci být, tedy seberealizace či sebeuplatnění, je jedincem zvolený nebo přijatý směr a charakter využití dosažené úrovně osobního rozvoje sebenaplňováním v určitých podmínkách (Čačka, 1997).

„Vlastní sebereflexe je prostředkem jak sebeuvědomování, tak i východiskem sebestřednosti, opírajícího se o sebepojetí a směřujícího ke sebeaktualizaci.“ (Čačka, 1997, s. 171).

O kvalitách sebepojetí vypovídá především převaha buď tělesných, sociálních, osobních nebo nadosobních aspektů (Čačka, 1997, s. 204).

Nakonečný (1970, s. 48) shrnuje Kinchovu (1963) teorii: *Aktuální reakce ostatních lidí vůči individuu budou důležité v determinování toho, jak individuum bude vnímat sebe samo; tato percepce bude ovlivňovat jeho sebekoncepci, která naopak bude řídit jeho chování.* Autor dále popisuje jedincovu snahu o dosažení kongruence mezi sebepojetím a tím, jak se přijímám svým okolím. Rovnováhy může individuum dosáhnout, pokud je jeho sebepojetí shodné s chováním jeho okolí. Toho ale může být dosaženo nesprávným způsobem, např. pokud si jedinec špatně interpretuje chování okolí. Potvrdilo se, že jedinec se zpravidla vyhýbá kontaktu s těmi, kteří nepotvrzují jeho sebekoncepci, a naopak se častěji obklopuje těmi, kteří ji potvrzují.

Čačka (1997) dodává, že ze sebehodnocení vznikají emocionální impulzy, představy a motivy jednání. Na sebeoceňování tak nemá význam jenom proces poznávací a orientační (sebereflexe), ale i imaginativně sebeformující (sebepojetí) a motivačně volní (sebeuskutečňování, seberealizace). Podobně jako Nakonečný popisuje, že při utváření vlastních vnitřních kritérií sebehodnocení bývá charakteristická závislost na hodnocení referenčních skupin (postavení ve skupině, přezdívky, ocenění za akceptování skupinových norem atp.). *„Kritéria sebehodnocení v dané vrstvě duševní úrovně korespondují především s celkovou zralostí struktury osobních hledisek vlastního sebepojetí a ovlivňují jím i navažující aspekty sebevýchovy, sebeaktualizace a reálného sebeuplatnění činného Já.“* (Čačka, 1997, s. 218). Autor dále zmiňuje, že seberealizační úsilí nezbytně vyžaduje soulad ambic a způsobilosti (schopností, vlastností, kvalifikace a celkové zralosti osobnosti), což vyžaduje záměrné, adekvátní a plánovité zvyšování vlastní kompetence pro plnění žádoucích požadavků, tedy vlastní sebeaktualizaci. Také udává, že při střetání subjektivních snah s vnějšími okolnostmi se obvykle střídá osobní úspěch a uspokojení s prohrou a nezdary. Blokování cílevědomého snažení (frustraci) však mohou způsobit vedle činitelů objektivních – ať povahy materiální (nedostatek prostředků, materiálu) či sociální (někdo to zakázal), také činitelé subjektivní (nepřiměřené schopnosti, kvalifikace, nízká sebedůvěra, komplexy méněcennosti či malá úroveň aspirace).

Podle hierarchizované pyramidy potřeb, kterou stanovil Maslow (in Nakonečný, 1970) vidíme, že nejvyšší potřebou jedince je **seberealizace**, což je realizace skutečných osobních schopností, temperamentu a tendencí.

Sebekoncepci definuje Řezáč (1998) jako obdobu sebeobrazu. Sebeobrazem rozumí hlavně nazírání sebe sama v celku a aktuálních souvislostech, sebekoncepce je tedy vize sebe samé promítnuté do budoucnosti a utváří se jako představa o sobě samém ve vztahu k vlastním dispozicím a podmínkám prostředí. Je obrazem JÁ, které splnilo své možnosti. Sebekoncepce neboli seberealizace je pojem, který podle Řezáče (1998, s. 58) zahrnuje:

1. vlastní záměry, cíle a z nich vyplývající seberealizační tendence,
2. představu o cílové životní pozici, statusu i obrazu sama sebe,
3. představu o způsobech dosahování životních cílů,
4. základní obrisy taktiky a strategie dosahování seberealizačních cílů včetně kritérií posuzování jejich efektivity.

2.3.4 SEBEREALIZACE JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Nyní se budeme blíže zabývat nejvyšší potřebou, tj. potřeba seberealizace, která sestává z více oblastí, jejichž spojení člověka naplňuje pozitivními pocity. Zde se budeme zabývat seberealizací ve spojení s osobností jedince se zrakovým postižením.

Potřeba seberealizace je z pohledu společnosti u handicapovaného člověka nedůležitá, avšak pro takového člověka je naopak velmi citlivou oblastí a její naplnění je těžší. Tato potřeba bývá omezena sociálním tlakem a jiným očekáváním vzhledem k jejich předpokládaným schopnostem. Může se stát, že u jedinců s postižením zůstane tato potřeba pouze v rovině přání a fantazie, právě z důvodů nedostatečných kompetencí a nereálnou aspirací. (Vágnerová, 2000, s. 30)

Autorka se také zmiňuje o tom, že jedinec s postižením je velmi často společností vnímán jako pasivní objekt, pro který je potřeba něco udělat a který není akceptován jako rovnocenný partner, což naznačuje asymetrický vztah majoritní společnosti a minority handicapovaných osob.

Je třeba si uvědomit, že trvalé postižení způsobující změnu kvality života představuje zátěžovou situaci vysokého stupně (Jesenský, 2000).

2.4 POSTAVENÍ OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V HISTORICKÉM KONTEXTU

Vztah společnosti k jedincům s postižením byl vždy „lakmusovým papírkem“, který odhaluje skutečné zaměření a vnitřní život určité společnosti. Odhaloval především základní směr společnosti, její priority, hodnoty atd. (Michalík in Renotierová, Ludíková et al., 2006).

Od počátku lidské společnosti zde byli jedinci, kteří se lišili od ostatních, ať už vzhledem, duševním stavem či nějakými vadami. K uchopení toho, jak se vytvářel postoj společnosti k jedincům s postižením, je třeba brát v úvahu některé obecné psychické vlastnosti člověka. Osobnost jedince se utváří pod vlivem ostatních členů sociální skupiny a společnost vytváří daná pravidla soužití, hodnoty a normy, které se stanou součástí společenského vědomí i vědomí jedince. Kultura určuje, co je určitou společností hodnoceno jako žádoucí či nežádoucí a ovlivňuje posuzování jednotlivých jevů (Hadj – Moussová in Vágnerová et al., 2000).

V průběhu dějin se vztah společnosti k těmto jedincům vyvíjel. Mnozí mají tendence vnímat toto schéma vývoje na stupnici od nejhoršího, což se ztotožňuje s nejstarším obdobím pravěku po to nejlepší, což by mělo odpovídat dnešní době. Ne vždy je tato úvaha správná.

Nejznámější periodizací vztahu společnosti k osobám s postižením je Sovákova periodizace. Toto schéma má mnoho nedostatků a bylo překonáno mnohými nálezy a výzkumy, přesto si ho zde uvedeme. Sovák (1980) tedy rozdělil dějiny na jednotlivá období péče o defektní osoby. Stadium **represivní**, kdy byly postižené děti zabíjeny ihned po narození otcem rodiny. **Zotročovací** stadium, kdy lidé s postižením vykořisťováni a sloužili jako otroci svým pánům. Dále stadium **charitativní**, které odráží proniknutí křesťanství do Evropy, a tedy specifickou péčí o jedince s postižením. V renesanci sledujeme stadium **renesanční humanity** a hledání lidského přístupu k jedincům s postižením. Dále zaznamenáváme stadium **rehabilitační**, ve kterém vidíme snahu připravit jedince s postižením na uplatnění v pracovním procesu, aby jim nemuseli poskytovat podporu zdarma. **Socializační** období, jak název napovídá, znamená vrůstání do společnosti. A posledním stadiem je stadium **prevenční**, ve kterém se měl vývoj završit předcházením defektivitě (Titzl in Vojtko, 2005; Sovák, 1980).

Náhled na postavení osob se zrakovým postižením zrcadlil stadia zmíněné Sovákovy periodizace. Dějiny péče o osoby se zrakovým postižením sahají hluboko. Je zde ale vidět rozdíl mezi jednotlivými skupinami osob se zrakovým postižením. Jako první v kategorii osob se zrakovým postižením, byli zaznamenáni nevidomí, tehdy nazýváni jako slepci. Zrakové postižení na úrovni nevidomosti je nejzávažnějším stupněm tohoto typu postižení, není tedy divu, že bylo zaznamenáno jako první. Slepčům byly v nejstarších dobách přisuzovány magické schopnosti věštění budoucnosti, nebo žebrali. Další skupinou, které byla věnována pozornost, byli slabozrací. Až později byly objeveny skupiny osob se zbytky zraku a s poruchami binokulárního vidění. Tyto dvě poslední skupiny nebyly natolik rozeznatelné – osoby se zbytky zraku lidé automaticky řadili k nevidomým a skupina osob s poruchami binokulárního vidění je historicky nejmladší skupinou jedinců se zrakovým postižením.

Co se týká počátků péče o zrakově postižené jedince, tak právě pomoc nevidomým byla poprvé zmíněna v r. 206 př. n. l. v Číně. Byla tam založena nejstarší organizace nevidomých hudebníků. V Japonsku se začali zabývat přípravou nevidomých masérů v roce 754 n. l. S příchodem křesťanství se začaly zakládat různé charitativní ústavy. V humanismu a renesanci zaznamenáváme první výuku nevidomých, především hudebníků. S prvním podnětem učit nevidomé číst a psát přišel Francesco Lucas v roce 1560 (Ludíková in Ludíková, Renotiérová et al., 2006). V dalších obdobích se objevovalo spousta odborníků, ať už lékařů, či pedagogů, kteří výrazně přispěli ke zkvalitňování péče o jedince se zrakovým postižením a jejich rozvoji.

Hadj–Mousová věnuje pozornost zvláště postojům společnosti v různých kulturách a na různých úrovních vývoje lidské společnosti. Všimá si, že i u zvířat můžeme pozorovat

odmítání jedinců téhož druhu, kteří vykazují jiné znaky než ostatní. Dalším faktorem, kterým se autorka zabývá, je ekonomická situace rodiny, která má také vliv na postoj k jedincům s postižením. Kvality člena skupiny jsou měřeny jeho přínosem pro skupinu. Lidé se smyslovým či tělesným handicapem mohou být ve společnosti také vnímáni jako výjimeční nebo ne zcela běžní. Dalším úhlem pohledu je estetický ideál kultury, který například v Antice prostřednictvím kalokagathie prosazovali a zakládali si na něm. Autorka dále zmiňuje už jen samotné narození dítěte s postižením, jehož příčiny byly přisuzovány neznámým negativním vlivům. Postižení je také někdy považováno za výraz určité vnitřní kvality a dodnes se můžeme setkat se stigmatizováním jedince s postižením, např. tělesně postižený jedinec je zároveň považován za jedince s mentální retardací. Někdy může být postižení chápáno i jako trest boží. Další vztah k postižení můžeme nazvat „fascinací monstrem“ kdy člověka něco odpuzuje a zároveň i přitahuje (slepec – věstec). Veškeré výše zmíněné postoje v různých formách přežívají dodnes a my se nemůžeme divit, obzvláště pokud si uvědomíme, že ještě donedávna byli lidé s postižením oddělováni od společnosti a jen malé procento lidí mělo možnost se s někým takovým setkat osobně. Pro vztah k handicapovaným je důležitý rozvoj společnosti jako celku, směrem k toleranci a schopnosti přijímat odlišnosti. Říká, že vztah k lidem s postižením je obecněji výrazem tolerance k odlišnosti, respektování individuality, je výrazem vnitřní kvality člověka i celé společnosti. Autorka zakončuje svou myšlenku a říká: *Pouze bude-li společnost, včetně jejích jednotlivých členů schopna překročit konvence a stereotypy, nebude postižený vnímán pouze pod zorným úhlem postižení, at' už s odmítáním nebo soucitem. Každý člověk, bez ohledu na svoji odlišnost od ostatních, musí být chápán jako člověk se svými specifickými kvalitami. Předsudky, stereotypní vnímání druhého je možné překonat působením na společnost a její členy především rozbitím bariér, které dělí postižené od ostatní společnosti...* (Hadj – Moussová in Vágnerová et al., 2000, s. 13).

2.5 AKTUÁLNÍ POSTOJE SPOLEČNOSTI K OSOBÁM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Postoje k lidem se zdravotním postižením si prošly nejrůznějšími transformacemi. Záleželo vždy na mnoha faktorech, například na kultuře, společenské, ekonomické či politické situaci. Každý člen společnosti zaujímá své vlastní postoje k daným problémům, nás však zajímá, jaké postoje aktuálně v majoritní společnosti převažují ve vztahu k lidem se zrakovým postižením.

Jedinec se zrakovým postižením vnímá postoje intaktních jedinců ve svém okolí citlivěji, než by je vnímal za běžných okolností, jelikož je v roli často závislé, něčím se lišící a všelijaké emoce vzbuzující osoby (Vágnerová et al., 2000).

Podle Růžičkové (in Růžičková, Vítová, 2014) je vývoj a integrita osobnosti zrakově postiženého jedince ovlivňována obecně platným hodnotovým systémem společnosti. V postmoderní společnosti se vlivem politického uvolnění mění ovzduší veřejného mínění směrem k akceptaci jinakosti jako fenoménu, která náleží ke společenskému životu. Naproti tomu současný vývojový trend směřuje k nadhodnocování výkonnosti a materiálního standardu, který není srovnatelný s příležitostmi (pracovními, studijními, společenskými) intaktní populace. Tendence ke zvyšování požadavků na výkonnost člověka negativně ovlivňuje schopnost zrakově postižených jedinců konkurovat jak v pracovním, tak společenském prostředí.

Růžičková (2014) říká, že: „Významnou roli při integraci osob s postižením hraje obecně přijímaný pohled většinové společnosti na minoritní skupinu – sociální status osob se zrakovým postižením. Ten je i přes značný pozitivní vývoj v posledních 20 - ti letech stále ovlivňován řadou předsudků. I v případě, že konkrétní jedinec svými schopnostmi a předpoklady tento zažitý společenský postoj předčí, je pravděpodobné, že bude i přesto v daném kontextu posuzován.“

Na druhou stranu, abychom nebyli jednostranně zaměřeni, i u postižených se vytvářejí určité postoje stereotypy, které fixují např. pocity ukřivděnosti a podezřívavosti, bez ohledu na to, zdali jsou aktuálně oprávněné či nikoliv. Existují spíše jako rigidní očekávání, která pak nepříznivě ovlivňují interpretaci projevů zdravých i vlastní chování (Vágnerová in Vágnerová et al., 2000, s. 25).

Michalík (2000) se zmiňuje o frekventovaném termínu „integrace“, který, ač je prezentován, jako „fenomén posledních let“, můžeme v české literatuře dohledat už na počátku devadesátých let minulého století. Autor člení integraci na širší a dílčí. Širší integrace označuje integraci občanů se zdravotním postižením do společnosti. Integrace dílčí tedy řeší specifickou oblast, či vztahy jedinců s postižením. Termín integrace pochází z latinského „integer“ = nenarušený, úplný. V moderním pojetí integrace je nutné poukázat na roli majoritní části společnosti, která by měla změnit řadu svých postojů, což vyplývá z původního významu slova integré = scelení. Jedná se o spojení dvou nepřírodně oddělených částí – jedinců s postižením a bez postižení. Integrace je přínosem v oblasti socializace a hovoří se o ní z hlediska filozofického, sociologického, či pedagogického. Zajímavý je však pohled z právního hlediska. To chápe integraci jako právo nebýt diskriminován. Lidé si nemohou být rovni z různých důvodů, ať už se odlišují původem, vzděláním, majetkem, či temperamentem. To ale neznamená, že nemohou být rovnoprávní.

Pokud hovoříme o integraci z hlediska výchovy, Voženílek, Michalík (in Voženílek, Michalík et al., 2013, s. 12) konstatují, že v období uplynulých dvaceti let se poměry změnilo takto:

1. výrazně se zvýšil počet dětí se zdravotním postižením v prostředí běžných, tj. zejména mateřských a základních, škol,
2. o stovky procent se zvýšil počet studentů se zdravotním postižením, kteří pokračují ve studiu na vysokých školách,
3. vzdělávání je poskytováno i dětem, které byly v nedávné minulosti „osvobozené“ od povinné školní docházky,
4. nebývale se rozšířila síť škol pro žáky s mentálním postižením, zejména se středně těžkým mentálním postižením,
5. vysokoškolský studijní obor speciální pedagogika je dnes možné studovat na devíti českých vysokoškolských pracovištích, oproti dvěma před rokem 1989.

Michalík (2013) připouští, že můžeme souhlasit s tezí, že postavení jedinců s postižením v České republice v roce 2002 je obecně lepší, než jejich postavení v Českých zemích v roce 1902, což ale neznamená, že by každá osoba s postižením měla vyšší kvalitu života, než každá osoba s postižením v roce 1902.

Vývoj od roku 2008 byl poznamenán hospodářskou a finanční krizí. Na některých úrovních veřejné správy jsme mohli zaslechnout typické „Počkáme, až skončí krize, nyní s tím nelze nic dělat...“ a zároveň se veřejně objevily názory zaměřené proti jedincům s postižením ve smyslu „Co by pořád chtěli, dostávají dávky a my musíme dělat...“ (Michalík, 2013).

Michalík dále uvádí výzkum názorů a postojů obyvatel, které jsou zjišťovány agenturami pro výzkum veřejného mínění a zahrnují i zdravotní postižení. Z výzkumu vyplynulo, že situace jedinců s postižením je veřejností vnímána spíše nepříznivě, i když byla v nedávných letech stabilizována.

Autor (2013, s. 71) dodává: *„Je patrné, že navzdory přesvědčení mnohých o tom, jak se za poslední roky zlepšil či proměnil vztah veřejnosti k osobám se zdravotním postižením, stojí v řadě věcí a situací společnost před stejnými otázkami a výzvami jako v minulosti. Znovu a znovu bude třeba obhajovat „nároky, práva a potřeby“ této skupiny občanů. Opakovaně se objevují přístupy znamenající přímé ohrožení této skupiny občanů.“*

Michalík (2013) vyjadřuje určité obavy z budoucího vývoje týkajícího se ochoty české společnosti v budoucnu solidarizovat s osobami s postižením. Dalším aspektem problému je vnímání termínů soucit a podpora. Lidem se většinou v mysli objeví vzpomínka na mediální obrazy zdravotního postižení, což je pro obecnou rovinu vztahů většinové společnosti a osob s postižením příznačné. Je poměrně rozdíl mezi tím mít někoho rád, cítit lítost nebo zájem a mezi tím být ochoten pro to něco udělat.

Specifické pro nedávné období je skutečnost, že byla otevřena problematika osob s postižením na veřejnosti a zároveň i částečné proměny vztahů k této skupině.

Michalík (2013, s. 67) uvádí, že: „Častější prezentace zdravotně postižených osob v médiích a na veřejnosti nemá bezprostřední dopady na řešení jednotlivých otázek jejich života, dlouhodobě však přispívá k budování správných postojů, soudů a chování, které nalézají odezvu i ve vystoupeních představitelů státních orgánů a organizací, v jejichž působnosti jsou různé oblasti života občanů se zdravotním postižením.“

„Až v závěru sledovaného období lze pozorovat v přístupech některých (zejména komerčních) médií i znaky verbální diskriminace, znevažování, či prosté politické nekorektnosti ve vztahu k občanům se zdravotním postižením.“

Lze říci, že je zaznamenáváno jisté zlepšování vztahů majoritní společnosti a osob s postižením. Autor nepochybuje, že je to i díky působení (vstupu) mladé generace, která měla příležitost vnímat jinakost jiným způsobem než předešlá generace, kterou označuje jako 40+. Vztah majoritní společnosti k minoritě se pozná ve zlomových a kritických chvílích, kdy jsou ohroženy hmotné statky většinové společnosti.

Je s podivem, že se i v dnešní době, které vládou masová média, potýkáme s neinformovaností veřejnosti o životní situaci a problémech jedinců s postižením. Tak či tak, je pro harmonický vývoj vztahů mezi majoritní společností a osobami se zrakovým postižením důležité přijmout fakt, že tyto jedinci nepotřebují charitu, ale rovné příležitosti.

2.6 KOMUNIKACE S OSOBAMI SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Domníváme se, že vzhledem k zaměření práce je základní představa o komunikaci s touto charakteristickou skupinou stěžejní oblastí a tato práce by tak mohla být přínosná především usnadněním tohoto procesu a zároveň eliminací bariér vznikajících na základě neinformovanosti a nevědomosti majoritní společnosti. Přejeme si, aby v kontextu šíření informací o zrakovém postižení zprostředkovala částečný vhled do této problematiky a učinila tak společnost empatičtější.

Pojmem komunikace rozumíme předávání informace mezi komunikátorem, což je ten, kdo informaci sděluje, a komunikantem, tím, který ji přijímá. Důležitým aspektem procesu komunikace je jednotlivé zprávy a informace dekodovat, tedy převést do formy, které komunikant porozumí (Olejníčková in Regec, Stejskalová et al., 2012).

Jak jsme zmínili výše, důsledky zrakového postižení v rámci komunikace lze částečně kompenzovat. Osoby se slabozrakostí pozorují postoje a dynamiku pohybů, nevidomí zase vnímají

komunikační atmosféru a mimoverbální projevy díky melodii, tempu či frázování řeči (Bendová et al., 2015). Problémem při navázání kontaktu s člověkem se zrakovým postižením v mnohých případech není samotná zraková vada. Je jím ostych, neznalost a možná i strach majoritní společnosti. Ostychnost i strach pramení z neznalosti problematiky osob se zrakovým postižením. Lidé se odjakživa obávali neznámého. Tak je tomu i u takovýchto zdánlivě běžných situací. Na druhé straně, někdy může tuto komunikační bariéru podpořit i přístup samotného člověka se zrakovým postižením. Jakémukoliv člověku, ať s postižením či bez postižení, stačí jedna negativní zkušenost, zveřejní si ji na všechny lidi a už se bude takovým situacím vyhýbat. To je přirozené, všichni čerpáme ze svých zkušeností a je to tak správně. Je ovšem také potřeba, abychom si uvědomili, že není moudré zanevřít kvůli jedné špatné zkušenosti na všechny a na všechno. Když si někdo koupí jogurt s prošlou minimální dobou trvanlivosti, znamená to, že už si nikdy ve svém životě nedá na snídani jogurt?

V rámci předcházení nepochopení jsme se rozhodli uvést zde pár základních komunikačních pravidel, které by měl znát každý, aby se už nikdo nemusel cítit nekomfortně v komunikačních situacích, kdy naproti sobě stojí osoba se zrakovým postižením a osoba bez zrakového postižení. Nechceme zde nastolovat nějaká pravidla, která by snad naznačovala, že komunikace se zrakově postiženým jedincem je výrazně odlišná. Jde pouze o malé detaily, které mohou velmi usnadnit komunikační situace, které by některým mohly činit potíže či stres.

V první řadě je důležité zmínit, že by se vždy měl dodržovat partnerský přístup. Další zásady komunikace s osobami se zrakovým postižením uvádí Bendová (2015, s. 130).

- Oslovit člověka se zrakovým postižením jako první a pokud to lze, jménem.
- Zeptat se, zda pomoc potřebuje (pomoc by měla být nenucená a co nejméně nápadná).
- Není vhodné jedna za člověka se zrakovým postižením v situacích, které je schopen zvládnout sám.
- Pokud je v místnosti, do které vstoupíte (nebo ji opouštíte) člověk se zrakovým postižením, je třeba mu dát zřetelně najevo svou přítomnost (nebo úmysl odejít).
- Je vhodné stručně popsat bezprostřední okolí, pokud to daná situace vyžaduje.
- Není vhodné přesouvat osobní věci bez jeho vědomí.
- Je nevhodné používat nejasné pojmy jako „tady“, „tam“ aj.
- V případě, že se hodláte dotýkat osoby dotknout, vždy jí to předem oznamte – předejdete tím úleku.

- Odchází-li osoba z místnosti, kterou často nenavštěvuje, decentně poradit s orientací.

Autorka (2015) dále uvádí, že při komunikaci se slabozrakými je vhodné decentně si domluvit podmínky pro komunikaci. Má tím na mysli vzdálenost a pozici obou partnerů tak, aby slabozraký člověk nebyl oslněný a zároveň světlo dopadalo na komunikačního partnera.

Tato část práce poskytuje podporu a jistotu komunikačním začátečníkům a napomáhá novým interakcím mezi majoritní společností a jedinci se zrakovým postižením.

3 MASOVÁ MÉDIA

Mediální sdělení ve své podobě jsou důležitým aspektem moderní společnosti, jelikož se zásadním způsobem podílejí na utváření našeho pohledu na svět.

„Zapojení do mediální komunikace, tedy čtení novin, časopisů a knih, poslech rozhlasu nebo nahrávek, sledování televize, návštěva kina a případně i práce s Internetem – se stalo neodmyslitelnou součástí života člověka v pozdně moderních společnostech. Média a mediální komunikace jsou součástí našeho světa a našich prožitků.“ (Burton – Jiráček, 2001, s. 7). Kompetence rozumět médiím je v dnešním světě pokládána za základní vybavu člověka moderní doby, díky které není v komplikovaném, mnohvrstevnatém symbolickém světě médií ztracen či zmaten.

3.1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

3.1.1 MÉDIUM

Každý z nás se někdy ve svém životě setkal s pojmem „médiium“. Je mnoho způsobů, jakými si tento pojem můžeme vyložit. Na straně jedné jej lze chápat ve spiritualistickém kontextu při vyvolávání ducha zemřelého, jako média, jak uvádí Vaclík (2008). Na druhé straně stojí médiium jako moderní elektronický bezdrátový prostředek komunikace. Můžeme si představit i CD nosič, stejně tak, jako televizi nebo noviny. Nemůžeme tedy tento pojem jednoznačně definovat ani podle kritéria počtu osob, které jsou jím ovlivněny, nebo s ním pracují. Definice tohoto pojmu je nejednotná a v jednotlivých pramenech se liší (Chromý, 2014). V následujícím textu se pokusíme nastínit názory některých autorů na pojem „médiium“ tak, abychom poté byli schopni vymezit definici tohoto pojmu, která by byla v souladu s charakterem práce.

Slovník cizích slov přikládá tomuto heslu hned několik možných významů. Pojem „médiium“ můžeme chápat, jako:

- zprostředkující činitel prostředí,
- zařízení pro přenos a uchování dat,
- osobu zprostředkující spiritistickou informaci,
- prostředky komunikace a masové komunikace,
- masové sdělovací prostředky (tištěné i elektronické).

Podle Jiráčka, Kopplové (2007) patří „médiium“ k aktuálně nejpoužívanějším pojmům. Původ slova „médiium“ je zřetelný. Z latiny jej překládáme jako prostředek, prostředník, zprostředkující činitel. Může se vyskytnout v různých oborech lidské činnosti – v chemii, biologii, fyzice, teorii sociální komunikace i ve výpočetní technice. Autoři se ovšem dále zaměřují na obory, které

se zabývají mezilidskou, sociální komunikací. Tyto označují média jako „*to, co zprostředkovává někomu nějaké sdělení, tedy médium komunikační*“.

Také Ježek, Jirák (2014) charakterizují média v nejširším smyslu jako „*vše, co něco zprostředkovává, co stojí mezi dvěma aktéry či aktérem a prostředím, tedy prostředník či zprostředkovatel*“. Proto se, dle jejich názoru, můžeme s pojmem „médium“ setkat v různých oblastech. Podobně jako Jirák a Köpplová se dále zaměřují na komunikační média. Tato dále dělí na:

1. primární média – verbální a nonverbální mezilidská komunikace,
2. sekundární média – komunikace mezi dvěma lidmi, případně v menší skupině (písmo, pošta, telefon),
3. terciární a vysílací média (masová) - potřeba komunikace na celospolečenské úrovni (tisk, rozhlas, televize, ...),
4. kvartární (sít'ová) média – způsobeno prudkým rozvojem dalších komunikačních prostředků.

Některé zdroje, které vycházejí z masové komunikace, prezentují médium jako jeden z komunikačních prostředků, jako například televize, rozhlas, noviny. Podle Švejdy (1999) můžeme jako prostředek přenosu chápat také „*materiálně energetický nosič znaků*“. V neposlední řadě zmiňujeme Stoličného (2005), který uvedl, že „*média zprostředkovávají jakoukoliv informaci, jednoduchým věcným textem počínaje a mnohvrstevným náročným uměleckým dílem konče*“.

Pokud vycházíme z těchto informací, dojdeme k závěru, že materiálním energetickým nosičem znaků můžeme chápat například film, noviny, CD nebo DVD nosič, školní tabuli, Internet, atd. (Chromý, 2014).

Za zmínku stojí také termín „poselství“, který vychází z řeckého „angelma“. S tímto termínem v souvislosti s médii pracoval již Šmok (1970).

Pro potřeby tohoto textu si pojem „médium“ definujeme jako komunikační prostředek, který zprostředkovává určité sdělení, adresované jednotlivci i masám.

Podle Burtona a Jiráka (1995, 1997, 2001) je důležité zmínit i změnu, kterou si média prošla v 80. letech s nástupem nových technologií. Souviselo to především se zavedením počítačové techniky založené na digitalizaci dat, což ovlivnilo nejen způsob, jakým jsou média připravována, ale také jak jsou dodávána publiku a byla vytvořena nová média (místo vynilových desek-CD atd.).

Jirák (in Pastorová, Jirák et al., 2015) dodává, že sít'ová média se masifikují, to znamená, že se stále více snaží prostřednictvím jednoduchých sdělení oslovit početné skupiny

příjemců ta, jako to dělá periodický tisk, rozhlas a televize, kteří se naopak stěhují do internetového prostředí.

3.1.2 FUNKCE MÉDIÍ

Média hrají důležitou roli v procesu porozumění našemu světu. V podobě knih, časopisů a novin začaly plnit funkci **osvětově informační**, díky jejich schopnosti přenést čtenáře do oblastí a míst, na která by jinak nezavítali. Na poli veřejného a **politického** života se osvědčily jako zprostředkovatel šíření politických názorů od politických subjektů ke společnosti, či naopak od členů společnosti ke státu – v tomto kontextu se média stala reprezentantem veřejného mínění. Média také začala plnit funkci **zábavní**, což pro veřejnost znamenalo rozptýlení a vzrušení a opět to vzbudilo velký zájem státu a politických činitelů o obsahy nabízených médií. Zábavní funkce médií byla využívána k podpoře nebo nepřímému šíření hodnot, postojů a názorů. Média se stala součástí ekonomických, politických, kulturních a sociálních činitelů společnosti. To vše vedlo ke komercializaci médií a orientaci na maximální zisk – dělo se tak na konci 19. století. Periodický tisk si zachoval polarizaci na seriózní a bulvární, film směřoval ke komerčním účelům od počátku a rozhlas s televizí byly v evropském prostředí až do 70. let vnímány jako osvětová média. Nakonec internet, který byl na počátku vnímán jako médium osvobozující od komercializace, ovšem po roce 2000 tomuto procesu podlehl i on (Jirák in Pastorová, Jirák et al., 2015).

Významná je skutečnost, že média reprezentují dobové události, hodnoty a představy o světě, což dělala po celou dobu své existence. Jde o nenápadný a v praxi těžko uchopitelný proces, na který je třeba brát zřetel (Bednařík in Pastorová, Jirák et al., 2015).

3.1.3 MEDIÁLNÍ A MASOVÁ KOMUNIKACE

K pojmu „médium“ se logicky pojí termín „komunikace“.

Chromý (2014) komunikaci definuje následovně: *„Při komunikaci jsou přenášeny určité informace od odesílatele k adresátovi. Přenos informací je prováděn pomocí využívání některého z médií.“*

V mezilidské komunikaci lze rozlišit několik rovin komunikace. Je jí intrapersonální komunikace (jedinec komunikuje sám se sebou), interpersonální komunikace (komunikace mezi dvěma jedinci), skupinová komunikace (účastní se jí více jedinců), institucionální komunikace (počítá již se skupinami a skupinovými zájmy) a veřejná komunikace, která se dále dělí na veřejnou (přednáška na VŠ) a masovou. Masovou komunikaci zajišťují instituce-média, které si k tomu společnost zřídila, proto hovoříme o mediální komunikaci (Burton, 1995, 1997, Jirák, 2001).

Vedle toho Jirák, Köpplová (2015) rozlišují mediální a masovou komunikaci. Mediální komunikace je podle nich každá sociálněkomunikační aktivita, kterou iniciují tištěná, vysílací či síťová média. Za komunikaci masovou považují takovou mediální komunikaci, kterou iniciují právě masová média, tzn. vysokonákladový pravidelně vycházející tisk, rozhlasové a televizní vysílání adresované velkému počtu uživatelů včetně ekvivalentních médií v prostředí internetu.

Komunikace, včetně mediální je proces, do kterého je zapojen zdroj, sdělení a příjemce. Pokud dané médium komunikuje s diváky, nazýváme tento proces mediální komunikací, k jejichž znázornění se používají různé modely. Mezi nejznámější patří model přenosový a rituálový (Burton – Jirák, 1997). Autoři dodávají, že celý komunikační proces je zajištěn díky kódům a znakům, jichž jsou média plná a které příjemce navádí, jak má předložené informace chápat.

Zapojení do mediální komunikace, tzn. čtení novin, časopisů nebo knih, poslech nahrávek a rozhlasu, sledování televize, návštěva kina a práce s internetem, se stalo neodmyslitelnou součástí života v postmoderní společnosti. Média a mediální komunikace se staly součástí našich prožitků a celkově i našeho světa (Burton, 1995, 1997, Jirák, 2001).

3.1.4 MEDIÁLNÍ PUBLIKUM

Pojem mediální publikum jsme záměrně ponechali na tomto místě, i když je jasné, že užívání médií a ti, kdo je užívají, jsou pro společnosti velmi významní. Mediální publikum je podle Jiráka, Köpplové (2015) pro média obchodovatelné zboží s tržní hodnotou, pro výrobce zboží a služeb znamenají oslovitelnou a ovlivnitelnou skupinu spotřebitelů a politici je vnímají jako ovlivnitelnou skupinu voličů. Podle výše zmíněných autorů tento termín používáme jako nadřazený pojem pro všechna individua, která užívají různých typů médií a jejich kombinací a také pro představy o povaze, charakteristikách a kolektivním jednání těchto osob. Tento pojem v sobě přitom nese rysy „obecenstva“, „veřejnosti“ a samozřejmě „uživatele“. Slouží pro kolektivní označení uživatelů nějakého média nebo v širším pojetí příjemců nějakého veřejně dostupného sdělení, ať je to fotbalový zápas, divadelní představení, filmová projekce, číslo časopisu, rozhlasová nebo televizní stanice, či webový portál. Podle užívaného média jsou rozlišováni na diváky, čtenáře či posluchače. Situaci ovšem komplikuje nástup síťových médií, jelikož způsob jejich užívání akcentuje možnost aktivnějšího rozhodování příjemců a vnucuje představu, že nejde o čtenáře, posluchače a diváky, nýbrž o uživatele technologie. Důležitým faktem je, že publikum není statickou záležitostí, ale jedná se o dynamickou kategorii a média musí reagovat na jeho potřeby.

3.1.5 MEDIÁLNÍ GRAMOTNOST A MEDIÁLNÍ VÝCHOVA

Člověk žijící ve společnosti prostoupené médii již ke konci 20. století dodnes potřeboval a potřebuje základní výbavu. Tou je takzvaná mediální gramotnost. Jirák (in Pastorová, Jirák et al., 2015, s. 16) uvádí definici podle dokumentu s názvem Evropský přístup k mediální gramotnosti v digitálním prostředí, vydaným Komisí evropských společenství (2007): „*Mediální gramotnost je obecně definována jako schopnost získávat přístup k médiím, chápat a kriticky vyhodnocovat různé aspekty médií a mediálních obsahů a vytvářet sdělení v různých kontextech.*“

Rozvoj této schopnosti se většinou děje ve více rovinách a podobách, jako formální a neformální mediální výchova. Ta je realizována jako víceméně systematické předávání poznatků o médiích v rámci školních či mimoškolních aktivit. Bez zajímavosti není ani fakt, že ideu mediální výchovy můžeme nalézt už v úvahách Jana Ámose Komenského o využívání novin při výuce (Jirák in Pastorová, Jirák et al., 2015).

Burton, Jirák (2001, s. 14) uvádí, že „*studium médií zvyšuje jedinec, skupina či celá společnost možnost kontroly nad tím, jaká interpretace světa, lidí, dějů, vztahů a hodnot média nabízí.*“

Současné pojetí mediální výchovy je rozporuplné-na jedné straně má nezastupitelný společenský význam, na straně druhé s rozvojem síťových médií je čím dál méně jasné, co je předmětem zájmu mediální výchovy. Je tedy otázkou, jak se bude dále vyvíjet. Společnost si ovšem uvědomuje potřebu připravovat mladé lidi k „životu s médii“ (Jirák in Pastorová, Jirák et al., 2015).

Jirák, Köpplová (2015) uvádějí následující grafické znázornění složek a rovin mediální gramotnosti, pro lepší přehlednost.

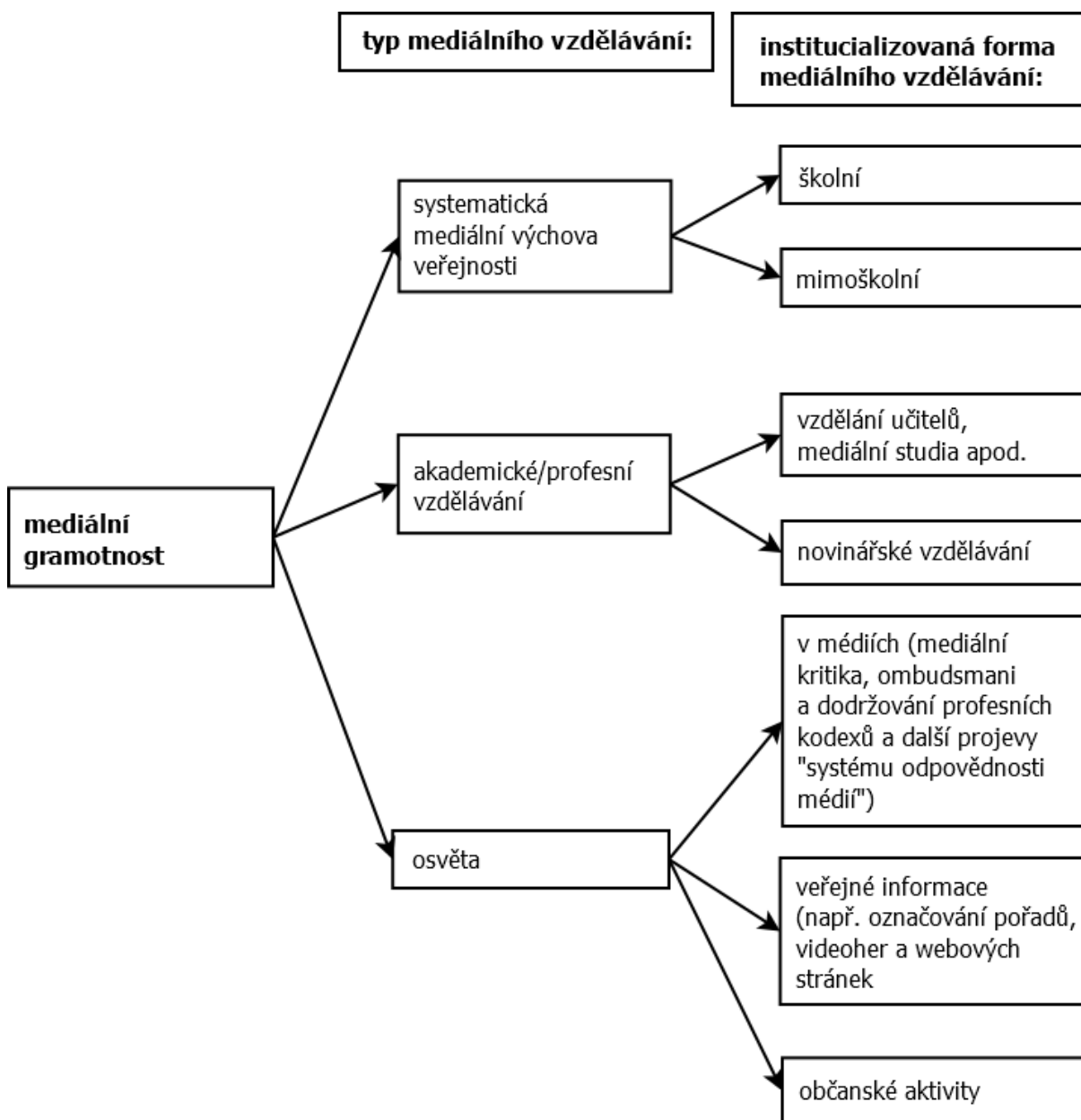

Schéma č. 1(Jirák, Köpplová, 2015)

3.2 VLIV A MOC MÉDIÍ

Média se velkou mírou podílejí na socializaci jednotlivce, jeho včlenění do společnosti, tedy i na formování osobnosti a utváření podoby vztahů ve společnosti – v tom tkví jejich moc. Každá společnost si hledá prostředky, jejichž prostřednictvím předkládá jedinci hodnoty, o které se opírá její struktura, fungování a normy, podle kterých se členové společnosti řídí. Média tedy utváří a formují to, co se člověk dozvídá o světě a tím pádem mohou být zdrojem myšlenek

a názorů, které se k němu dostávají. Ovlivňují jednání a uvažování společnosti (Burton, 1995, 1997, Jirák, 2001).

Takzvaná nová média, která jsou založena na digitalizaci dat a využití potenciálu telekomunikačního spojení a počítačových sítí, redefinují nebo nově definují celou řadu sociokulturních jevů od hodnotových škál a životního stylu přes pojetí vztahu mezi veřejným a soukromým prostorem až po koncepci původnosti a autorství (Bednařík in Pastorová, Jirák et al., 2015, s. 15).

Jirák uvádí, že v roce 1998 v hlavním vysílacím čase sledovala televizní stanice více než jedna třetina obyvatel České republiky.

Média se díky schopnosti oslovit obrovské množství lidí stala komunikátory, kteří nemají konkurenci. Rozhlas a televize pronikly do soukromí příjemců a zaplňují další neobsazené prostory – dříve discmany, u kterých byla možnost přijímat i signál rozhlasového vysílání či reprodukce nahrávek, dnes internet v mobilním telefonu a další možnosti, které jsou dnes samozřejmostí. Média mají obrovské příjmy a výdaje. Burton (in Burton, 1995, 1997, Jirák, 2001) uvádí, že 90 % Britů, kteří byli dotazováni v rámci výzkumů veřejného mínění, uvedli, že informace získávají z televize a že jim ve většině případů důvěřují.

Média jsou hlavním zdrojem zábavy a informací, tím pádem je studium toho, jaké informace a zábavu předkládají, důležitou výpovědí o společnosti.

Mezi rysy mediální nabídky nalezneme jistý sklon k opakování sdělení, či typů sdělení, což může mít za následek silící tendenci respondenta opakovanému sdělení věřit a brát ho jako samozřejmost.

Co se týká moci mediálního průmyslu, je důležité odlišovat, co média teoreticky mohou dělat a co doopravdy dělají. Moc médií by se tedy vždy měla posuzovat v souvislosti s jejich účinky, protože je to jediná oblast, která by mohla přinést nějaké důkazy. Tento jev je ale velmi obtížné postihnout, jelikož fakt, že právě média ovlivnila společnost a svět v dané oblasti je nesmírně těžké (Burton, 1995, 1997, Jirák, 2001). Autoři dále zmiňují, že v každé části mediálního sektoru ovlivňují největší společnosti 50–90 % nákladů, sledovanosti, poslechoвости, prodeje nebo podílu na trhu a mají tak dostatečně velkou moc, aby se ubránily kontrole vlastní produkce, což znamená, že mají i dostatečně velkou moc, aby daly svému produktu vlastní charakter a ovlivňovaly tak náš pohled na svět.

Bez zajímavosti není, že ani psychologie nezůstala pozadu. Logicky vedlo rozšiřování masových a síťových médií k posílenému zájmu o dopad těchto komunikačních možností

na psychický život a rozvoj člověka, tudíž nás nepřekvapuje, že vznikla tradice empirického výzkumu percepce médií a jejich vlivů na život jedince. Takto psychologicky orientované studium médií se někdy označuje jako psychologie médií. V rámci studia médií můžeme zaznamenat i snahu o systematizaci typů působení médií podle povahy sledovaného nebo předpokládaného dopadu a dle jeho průběhu. Na působení médií můžeme pohlížet z mnoha pohledů, těmi se zde ovšem detailněji zabývat nebudeme (Jiráček, Köpplová, 2015).

Za zmínku stojí i myšlenky o záměrných či nezáměrných dopadech mediálního působení, které utřídil McGuire (1986) a které ve své publikaci prezentují autoři Jiráček, Köpplová (2015, s. 316).

Záměrné vlivy:

1. účinky reklamy na spotřebitelské chování,

2. účinky politických kampaní na volební chování,

3. účinky osvětových a sociálních kampaní na chování jednotlivců a na zvýšení solidárního jednání ve společnosti,

4. účinky propagandy na ideologii a

5. účinky mediálních rituálů na sociální kontrolu.

Nezáměrné účinky:

1. účinky mediálního násilí na agresivní chování,

2. dopady mediálních výjevů (images) na sociální konstrukce reality,

3. účinky předpojatosti médií na stereotypizaci,

4. účinky erotických a sexuálně explicitních obsahů na postoje a jednání a

5. ovlivňování poznávací činnosti, životního stylu a vkusu jednotlivými typy mediálních produktů.

Za povšimnutí stojí i zmínka o vlivu médií v článku o problematice propagace mediálního obrazu postižení (Randjelovic, Pirsl, Pirsl), kde je uvedeno, že v oblastech, ve kterých mají média vysoký vliv na vnímání široké veřejnosti má nízká nebo špatná mediální reprezentace velké sociální dopady.

3.2.1 AGENDA-SETTING (PRIMING A FRAMING)

V rámci vlivu mediovaných obsahů můžeme hovořit o hypotéze o nastolování agendy médií neboli agenda-setting. Podle této hypotézy média ovlivňují to, o čem lidé přemýšlejí a do jaké míry i to, jak o tom uvažují. Probíhá to následujícími způsoby - buď média zařazují do svých obsahů jen některá témata a ostatní ne, nebo rámcují témata a to tak, že nějakým způsobem signalizují pořadí jejich důležitosti a jejich možnou interpretaci a odkazují k sociálně zakotveným předsudkům a stereotypům. Teorie nastolování agendy tedy řeší, z jakého důvodu se některé informace o určitých tématech stanou součástí debaty a jiné zůstanou stranou, nebo proč jsou některá témata veřejností vnímána jako důležitější než jiná. Časem se prosadila představa, že o ustavení tématu ve veřejné agendě rozhoduje tzv. priming a framing. **Priming** v překladu znamená zalití pumpy vodou, aby začala pumpovat. V kontextu médií má ovšem zesilující efekt, což je způsobeno tím, že média věnují nějakému tématu zvýšenou pozornost a zvyšují tím jeho důležitost. Dalším aspektem je jeho potvrzující účinek, který se projevuje tak, že média potvrdí něco, o čem se jedinec jen domnívá, že je pravda, tím pádem člověk automaticky tuto skutečnost přijímá jako pravdivou. Vedle toho **framing**, v překladu rámcování, je schopnost zpracovat dané téma určitým způsobem signalizujícím jeho interpretaci a ovlivnění kritérií, podle nichž se posuzuje důležitost daného sdělení (Jiráček, Köpplová, 2015).

3.2.2 SPIRÁLA MLČENÍ

Dubský (in Urban, Dubský, Murdza, 2011) prezentuje zajímavý pohled na problematiku německé autorky Elizabeth Noelle-Neumannové (1916), koncept spirály mlčení. Tento termín se pojí s oblastí veřejného mínění, avšak uvádíme jej v rámci této podkapitoly, jelikož se domníváme, že se okrajově jedná i o jakousi prezentaci vlivu a moci médií. Pojem spirála mlčení tedy označuje proces, který funguje následujícím způsobem. Představme si, že je daný určitý názor, který není veřejně prezentován z toho důvodu, že lidé, kteří jej zastávají, si uvědomují, že se jedná o názor, který není vhodné vyslovovat, jelikož není společností oceňován. Tito lidé tedy raději mlčí, názor se oslabuje a mlčení se šíří. Druhá strana tohoto jevu je taková, že samozřejmě roste síla názoru, který vyslovován je. Jedná se o proces vzniku a vývoje veřejného mínění. Pro názornost uvádíme ilustraci.

Obrázek č. 1 (Urban, Dubský, Murdza, 2011)

3.3 MEDIÁLNÍ REPREZENTACE, DIVÁCKÁ RECEPCE A MEDIÁLNÍ OBRAZ

Následující pojmy uvádíme pouze pro zorientování v mediální problematice. Všechny uvedené termíny se pojí s tématem této práce, a to velmi úzce, je proto třeba jim porozumět a orientovat se při jejich užívání. Mediální reprezentací obecně rozumíme to, jakým způsobem média předkládají původní realitu, diváckou recepcí to, jak si předloženou realitu vykládáme my, diváci, osobně. Mediální obraz je pojem, pod kterým si představíme, jakým způsobem média objektivně reprezentují daný jev.

3.3.1 MEDIÁLNÍ REPREZENTACE

Média mění vše, čeho se zmocňují. To, co můžeme pozorovat na obrazovce, či na stránkách je pouze jedna z možných verzí výkladu originálu, či jeho zpracování. Média tedy „mediují“, což znamená, že zprostředkovávají veškerý materiál, kterého se chopí (Burton, 1997, Jiráček, 2001). Může se jednat o skutečnou událost (hádka, dopravní nehoda) i něco fiktivního (anekdota, film), médium zafunguje jako spojovací článek mezi některou z těchto situací a zprostředkuje ji těm, kteří nemohli být při tom (Jiráček, Köpplová, 2015). Pro názornost, pokud

máme určitý článek, ve kterém je uvedeno mnoho pravdivých informací, neznamena to, že je tam uvedena celá pravda. Číst nějakou zprávu není totéž, jako být přítomen na určitém místě, kde daná událost proběhla. Znamená to, že jediné, co stojí za úvahu a podrobnější zkoumání je stupeň mediace, což je míra zprostředkování. Pojetí mediace nám připomíná, že veškeré mediované materiály jsou pouze zastupující, takže jsou typem reprezentace – jsou nějakým způsobem zkonstruovány a nejedná se o původní předlohy, jsou uměle sestavené (Burton, 1997, Jirák, 2001). Je třeba si uvědomit, že každý prostředník dává mediovanému sdělení podobu a vtiskne mu určitý ráz, který je do jisté míry dán povahou zprostředkovatele. Jirák, Köpplová (2015) uvádějí, že medializace je proces zvýznamňování, který umí vytvářet sociální skutečnosti nového druhu. Dodávají (s. 272), že: „*Média vzhledem ke své společenské povaze a ke skutečnosti, že jsou důležitým zdrojem opravdu masově sdílených prožitků, jež na první pohled těsně souvisejí se skutečností (např. zpravodajství, přímé přenosy, autentická svědectví zvláštních zpravodajů), nabízejí jednu z nejmocnějších reprezentací skutečnosti – a to reprezentaci platných sociálních vztahů, nerovnosti a moci, popř. mnohosti přístupů a zájmů.*“

Autoři také zmiňují mediální reprezentaci sociálních rolí, které se věnuje kognitivní psychologie, blíže teorie sociálního učení. Významným představitelem této teorie je kanadský psycholog Albert Bandura. Burton, Jirák (1997, 2001) uvádějí, že v médiích jsou určité skupiny lidí reprezentovány typickým způsobem a současně naznačují, že tyto typy reprezentací pomáhají u příjemců vytvářet nebo posilovat představu o tom, že daní lidé náleží do dané skupiny, z čehož vyplývá, že média mohou organizovat příjemcům chápání jednotlivých kategorií lidí a dávat jim nástroje k tomu, by se rozhodli, proč vybraní lidé spadají do vybraných kategorií. Podstata tkví v tom, že se tyto kategorie stanou součástí myšlenkových procesů jednotlivců, které slouží k posuzování lidí v reálném světě. Jak bylo zmíněno výše, i zde platí princip opakování a posilování. Reprezentace určitých typů je potřeba z něčeho sestavit, takže stejně jako jsou žánry vystavěny z klíčových prvků, tak i reprezentace musí být zkonstruovány z jednotlivých elementů, které se samozřejmě musí podle principu posilování, opakovat. Mezi tyto elementy patří například fyzický zjev, věk, etnikum, povolání atd. Pokud bychom si vzali třeba nevidomého člověka, prvky použité k jeho vyobrazení by pravděpodobně byly bílá hůl, černé brýle, vodící pes, bezvýrazný obličej a jelikož součástí konstrukce stereotypu jsou i určité typy chování, jednání a vztahů tak třeba i samota a tichá povaha.

DIVÁCKÁ RECEPCE

Nabízí se otázka, jakou roli v mediální komunikaci hraje publikum a jeho chování. Společnost má většinou tendenci vnímat média jako viníky, kteří mají na svědomí mnoho negativních

společenských jevů, jako je úpadek jazyka, nárůst zločinnosti či pokles kulturní úrovně. Ovšem média se spíše stylizují do role služebníka, který nabízí, co si publikum přeje (Burton, 1995, 1997, Jiráček, 2001). Přes obrovskou nabídku mediálních produktů je největším problémem získání pozornosti. Velkou roli zde hraje fakt, že čas je nedostatkovým artiklem a různá média jsou různě časově náročná a vyžadují různou míru zapojení ostatních smyslů. Interaktivní média jsou nejvíce časově a smyslově náročná a lidé tráví u počítače čím dál více času vyřizováním e-mailů, hledáním informací, stahováním filmů, chatováním, upravováním svého Facebookového profilu atd. Velmi důležitým faktorem je mobilita určitého média. Z výše zmíněného tedy vyplývá, že recepce mediálního sdělení je proces, který probíhá s různou intenzitou a mírou soustředění a liší se i prostředím, ve kterém probíhá (Jiráček, Köpplová, 2015).

3.3.2 MEDIÁLNÍ OBRAZ

Sedláková (in Foret, Lapčík, Orság, 2008) definuje mediální obraz jako reprezentaci jevu, osoby či situace, který se prostřednictvím externalizace a objektivizace podílí na utváření reality a formuje vnímání a přístup recipientů k danému jevu, osobě či situaci. Také zmiňuje, že obraz světa, který produkují média není zachycením nebo odrazem reálně existujícího světa, nýbrž lidským výtvořem.

Rajtrová (2014) zmiňuje definici mediálního obrazu ze žurnálu Jak měřit efektivitu. Mediální obraz je podle ní předmět mediální analýzy sledované společnosti či tématu a je souhrnným označením pro celkové vyznění zpráv, jež o subjektu uveřejnila média. Dále uvádí, že celkový mediální obraz se skládá z dílčích ukazatelů, např. počet zpráv, jejich hodnotové vyznění, rozložení zpráv v čase nebo v různých typech médií atd. Mediální obraz je také důležitým nástrojem hodnocení odezvy aktivit sledovaného subjektu, tudíž mnoho subjektů sleduje svůj mediální obraz prostřednictvím mediálních analýz a dále jej vyhodnocuje.

Reifová (2004) na toto téma uvádí, že mediální obraz má schopnost manipulovat s diváky, zbavovat je reflexe, podporovat jejich pasivitu, je spřízněný s předsudky, míněním, falešnými představami a klamem, dále vylučuje možnost racionálního myšlení a v neposlední řadě má fragmentarizující vliv na jedincovu subjektivitu a celou společnost.

3.4 STEREOTYPY V MÉDIÍCH

Mediovaná sdělení mají nápadný sklon ke stereotypizaci, což je opakování řady prvků. Stereotyp je podle Burtona, Jiráčka (1995, 1997, 2001) zjednodušenou reprezentací nějakého lidského projevu, rysu nebo postoje a ustavuje se tím, že se řadu let objevuje jako reprezentace toho samého, ať v médiích nebo v každodenních konverzích. Lze říci, že je zjednodušením

a současně takto zjednodušené rysy zvýrazňuje, tedy deformuje předlohu. Zároveň je podstatné, že jej dokážeme velmi snadno rozeznat, právě díky zmíněným výrazným detailům – jedince se zrakovým postižením na stupni nevidomosti ve zprávách okamžitě rozeznáme díky bílé holi, vodícímu psovi či černým brýlím. K reprezentaci bývá v komunikační praxi připojen i nevyřčený soud o vlastnostech reprezentovaného, tedy skryté hodnotové sdělení. Autoři (s. 189) dodávají: „*Stereotyp se stává nositelem hodnotového soudu sdíleného příjemci.*“. Dále definují stereotypy jako konstitutivní prvky sociální konstrukce reality a zmiňují, že stereotypy jsou především typizovanými nositeli soudů, postojů, názorů a případně i předsudků.

Zaměříme se na jeden z mediálních žánrů a na hodnoty jím podporované. Jedná se o televizní soutěže. Podporují v určité míře aktivní účast příjemce na procesu mediální komunikace, protože mu umožňují zapojit se přímo do hry. Burton uvádí myšlenku Fiskeho (1990), který poukázal na rituální charakter těchto soutěží. Jedná se převážně o zahájení pořadu, jeho strukturace (čímž rozumíme přechod z nižších do vyšších kol a vyloučení soutěžícího, který neuspěl) a ukončení. Stereotyp můžeme spatřovat i ve vzorku účastníků, ve kterém převažují zástupci většinové společnosti, což posiluje představu toho, co je „normální“ v dané společnosti. Zmiňuje také, že soutěže tohoto typu jsou etnicky málo tolerantní, což se týká i oblečení a způsobu vystupování. Pokud tuto situaci přeneseme do dnešní doby, můžeme naopak spatřovat v různých typech pěveckých či talentových soutěží velkou rozmanitost v zastoupení jednotlivců dané společnosti, jako jsou lidé s různým typem postižení, různé etnické menšiny, či lidé v sociálně nepříznivé situaci. Publikum očekává lidský příběh, nějaký druh vzrušení.

Jak jsme zmiňovali výše, stereotypizace v médiích se netýká pouze mediálních žánrů, nýbrž i reprezentace lidí. Jedná se o pravidelnost v zobrazování určitých sociálních skupin. Burton (in Burton, Jiráček, 2001, s. 186) uvádí, že: „*Zakořeněné a médií sdílené stereotypy jsou zdrojem informací o společnosti, v níž média působí.*“. Pojetí re-representace a reprezentativnosti nám ukazuje, že to, co je reprezentováno, není zpřítomnění dané sociální skupiny, ale reprezentace určitých pohledů na sociální skupiny. Tyto pohledy příjemce přijímá jako normální a běžné, jako přirozené vlastnosti těchto skupin. Problémem je, že tyto pohledy často bývají negativně zatížené, což v rámci této práce v souvislosti se zrakovým postižením vnímáme jako nežádoucí. Dalo by se říci, že pro média určité sociální skupiny začínají existovat v okamžiku, kdy jsou s nimi potíže. Na tomto způsobu reprezentace se buduje reprezentativní zobrazování dané sociální skupiny a dominantní význam tohoto zobrazení.

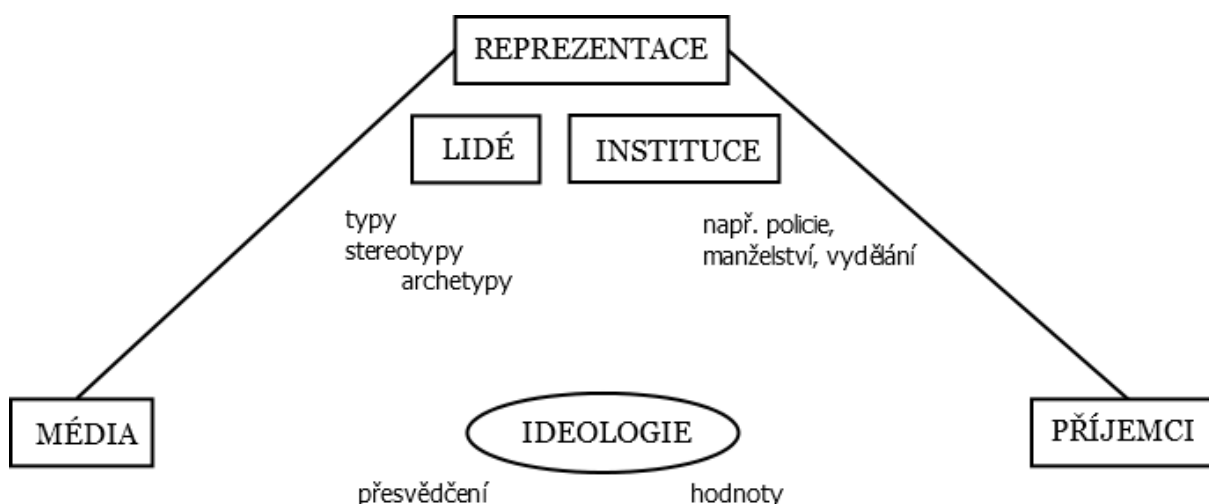

Schéma č. 2 (Burton, Jirák, 2001)

Reprezentace se vztahuje jak ke způsobu předvedení (médiá), tak ke způsobu přijetí (publikum).

Na tomto místě je nutné, abychom nezapomněli na fakt, že stereotypy nejsou vytvářeny jen médii, ale vznikají v každodenním životě jako součást společenského konstruování společnosti.

3.5 OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM A MÉDIA

Jak bylo uvedeno výše média jsou důležitou součástí moderní společnosti a dá se říci celospolečenským všeprostopupujícím jevem. Jsou rovněž nositelem stereotypů a předsudků, což nás vede k zamyšlení nad spojením médií a medializace s tématem osob se zrakovým postižením. Je možné, že pokud média nějakým způsobem reprezentují jednotlivé sociální skupiny a přispívají ke stereotypizaci jejich hlavních a viditelných rysů, že tento jev probíhá i v kontextu osob se zrakovým postižením. Jakékoli postižení je jakýmsi druhem jinakosti a my víme, že společnost je orientována na danou normu a normalitu, respektive na to, co převažuje. Otázkou tedy je, jakým způsobem a jestli vůbec jsou osoby se zrakovým postižením v médiích prezentovány a jakým způsobem jsou tedy veřejností přijímány. Podle článku o reprezentaci postižení v kanadských tištěných médiích (Devotta, Wilton, Yiannakoulis, 2013), kde autoři porovnávali mediální reprezentaci postižení za roky 1998 a 2008, vyplynulo, že v roce 2008 bylo zaznamenáno méně zpráv pojednávajících o postižení. Tyto zprávy byly rovněž kratší a nevyskytovaly se na předních stránkách tak často, jako v roce 1998. Autoři ale zaznamenali změnu v jejich zaměření na individuální příběhy konkrétních lidí, oproti obecnějším zprávám v roce 1998.

Burton, Jirák (1997, 2001) uvádějí, že právě média definují pro své příjemce to, co je v dané společnosti normální a přijatelné. Pomáhají také příjemcům zjišťovat jaká je kultura dané

společnosti, jaké subkultury mají vztah k hlavnímu proudu a definovat si postoje k těmto subkulturám. Autoři zmiňují, že právě toto do jisté míry dělají i pořady v médiích veřejné služby, které jsou určeny různým menšinám, např. Televizní klub neslyšících, pořad České televize, který je určen pro sluchově postižené právě tímto definuje skupinu neslyšících jako subkulturu v naší společnosti. Stejně tak můžeme u množství pořadů či na začátku filmů zaregistrovat sdělení, ve kterém nám sdělují, že tento pořad či film nabízí možnost zapnout komentář pro nevidomé.

Skupina osob nevidomých je skupinou, která je mezi zbylými skupinami nejnápadnější, jak bylo zmíněno výše. Je tedy logické, že i pro média se jeví jako nejodlišnější od normy. Z těchto důvodů je nevidomým věnována specifická pozornost v médiích, např. ve zpravodajství, v seriálech, ve filmech. Podle našeho názoru se tato speciální pozornost věnuje nevidomým více v médiích, kde je možné prezentovat vizuální obraz, tzn. v televizi, ve filmu, v tištěných periodikách atd. Tato domněnka je ovlivněna předešlým výše zmíněným faktem, že reprezentace stereotypu zahrnuje klíčové elementy. V případě nevidomého klíčovou roli sehrávají prvky zobrazení fyzického zjevu a chování, nikoli hlasový projev a další aspekty. V tomto kontextu se obracíme na taktéž dříve zmíněné typy předsudků, které se objevují směrem ke zdravotně, v tomto případě zrakově postiženým. Tyto jsou beze sporu médií rovněž posilovány, ať za nějakým účelem, či ne.

Ať tedy chceme, či nikoli, je potřeba přiznat si, že ač žijeme v postmoderní společnost, kde je aktuálním trendem integrace v nejširším slova smyslu, stále tomu tak zcela není a člověk inklinuje k hlavnímu proudu, což je nazýváno normou, kde je vyhrazeno místo pro jinakost mimo tuto hlavní tendenci. I z tohoto důvodu nesmíme zapomínat, že: „*Reprezentace lidí vypovídají velmi mnoho o příslušné kultuře a o představách a přesvědčeních, která v ní platí.*“ (Burton, 1997, Jiráček, 2001, s. 231). I přesto je třeba brát v úvahu, že média jsou oblastí, která je velmi lukrativní po finanční stránce, většina médií se stala součástí komercializace a pro vyšší zisk potřebují publikum a tedy produkt, který je pro publikum lákavý. Tím mohou být různé na emoce působící příběhy o nevidomých osobách, které se mohou ztotožňovat s danými typy zmiňovaných předsudků.

4 EMPIRICKÁ ČÁST

4.1 UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY

Téma médií je v dnešní postmoderní společnosti velice aktuální a všeprostopující. Proto nás zajímá, jaký může mít dopad na nastupující generaci, která si právě možná i pod těmito mediálními vlivy může konstruovat/formovat/utvářet názory na svět, ve kterém žijeme. Právě tato generace má možnost tento vývoj velmi ovlivnit, proto je důležité seznámit se s jejich postoji k problematice osob se zrakovým postižením, kteří jsou samozřejmě součástí naší společnosti tak jako další „minoritní“ skupiny. Také je výhodné seznámit se s jejich kompetencemi v oblasti výběru mediálních zdrojů. Oblast mediální gramotnosti je pro jedince žijící v moderním světě stěžejní, jelikož ať chceme či ne, média nás obklopují ze všech stran a víceméně řídí náš osobní, kulturní i pracovní život. Je proto důležité uvědomit si přínos mediální výchovy, která nás učí orientovat se v dnešním světě médií a zároveň je prostředkem k posílení tak důležité mediální gramotnosti. Náš výzkum odhaluje některé skryté emoce, nevyřčené otázky a poněkud troufale se domnívá, že snad může ovlivnit, jakým způsobem mladí lidé, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, uvažují a budou uvažovat ve směru k osobám se zrakovým postižením, což může být přínosné pro speciálněpedagogickou teorii i praxi, jestliže bude tato myšlenka šířena a aplikována dále. Pokud budeme znát postoje mladých lidí, které mohou být ovlivněny mediální reprezentací, můžeme odhalit příčinu bariér, které mohou vznikat mezi intaktní společností a osobami se zrakovým postižením a nacházet možná řešení takové situace. Zdůrazňujeme věkový výběr dotazovaných, jelikož je to klíčová skupina z hlediska postojů společnosti, které se předávají takřka z generace na generaci a média mají takový vliv (pokud to sami dovolíme), že je mohou, jak posilovat, tak i měnit či vyvracet. I to stojí za zamyšlení. Ať tak či tak, není určitě na škodu disponovat informacemi o tom, jakým mediálním zdrojům dávají mladí lidé přednost před jinými a do jaké míry si zachovali svůj vlastní rozum při získávání validních a relevantních informací.

4.2 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Rozhodli jsme se problematiku zkoumat pomocí kvalitativního výzkumu, jelikož se domníváme, že vzhledem k povaze dat výzkumného šetření se pro účely tohoto výzkumu adekvátně. Disman (2008, s. 285) jej definuje následovně: „*Kvalitativní výzkum je nenumerné šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odhalit význam podkládaných sdělovaných informací.*“. V tomto duchu dodává (s. 286), že: „*Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz, nového porozumění, vytváření teorie.*“. Kvalitativní výzkum využívá induktivní logiku, na počátku výzkumného procesu probíhá

pozorování a sběr dat. V další fázi výzkumník hledá pravidelnosti v těchto datech, jejich význam a formuluje předběžné závěry. Jak již bylo zmíněno, výstupem může být nová teorie nebo nově formulované hypotézy. V rámci kvalitativního výzkumu není výběr proměnných prováděn výzkumníkem, nýbrž o něm v podstatě rozhodují dotazovaní na základě toho, co je pro ně relevantní. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu jsou zde výzkumník a dotazovaný rovnocennými partnery.

Odborná literatura (Miovský, 2006; Disman, 2008) nás upozorňuje i na nevýhody kvalitativně orientovaného výzkumu. Nevýhodou je, že závěry výzkumu nemůžeme generalizovat na celou populaci a nejsme schopni kvantifikovat pravděpodobnost platnosti našich závěrů. Dále zde hrozí riziko ovlivnitelnosti výsledků subjektivitou výzkumníka. Navzdory tomu jsme zvolili kvalitativní výzkum, jelikož jeho přednosti převažují. Máme na mysli možnost intenzivního kontaktu se skupinou dotazovaných, integrovaný pohled na zkoumanou problematiku, a především stěžejní myšlenka kvalitativního přístupu – porozumění lidem v sociálních situacích. Shrňme-li tato fakta, je zvolený přístup adekvátní vzhledem k získaným datům výzkumného šetření.

4.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Na základě specifik tohoto výzkumu jsme se rozhodli při výběru výzkumného souboru využít takzvaného účelového výběru. Ten je, podle Dismana (2008) založen pouze na úsudku výzkumníka, který rozhoduje o tom, co bude a je možné pozorovat. Autor také zmiňuje, že je to často jediný způsob, který nám zůstává a je využíván i profesionálními agenturami. Jeho nevýhoda tkívá v to, že nám neumožňuje širokou generalizaci našich závěrů, což ale neznamená, že nejsou užitečné. Při výběru výzkumného souboru za použití účelového výběru je nezbytné, aby výzkumník jasně, přesně a otevřeně definoval populaci, kterou jeho vzorek zastupuje. „*Cílem konstrukce vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentovat populaci problému, populaci jeho relevantních dimenzí.*“ (Disman, 2008, s. 304).

Miovský (2006, s. 75) v kontextu výběru vzorku výzkumného šetření prezentuje svou myšlenku, uvedenou v publikaci z roku 2000, kde zdůrazňuje rozměr blízký humanisticky orientovaným psychoterapeutickým přístupům. Je jím očekávání vzájemného obohacení a v podstatě se jedná o postoj, kdy je výzkumník otevřený myšlence, že setkání s účastníky výzkumu má mimo účely výzkumu širší kontext lidského setkání.

V našem případě se jedná o 31 studentů druhého ročníku gymnázia. Co se zastoupení pohlaví týká, máme zde poměrně nerovnoměrné rozložení 25 dívek a 6 chlapců. Naším cílem bylo zkoumat postoje dospívajících lidí, u kterých se formují a utváří názory na svět, ve kterém žijeme. Kritériem

výběru byl tedy věk. Zkoumaný vzorek studentů se pohybuje na věkové hranici okolo 16 let, což podle specifik vývojové psychologie odpovídá našemu požadavku formování postojů. Podle Říčana (2005) se v tomto věku dospívající rozcházejí s názory a postoji, které si osvojil v dětství a převzal bez přemýšlení od rodičů či jiných autorit.

Zvolený vzorek dotazovaných byl pro autorku zároveň dosažitelný z organizačního hlediska, díky jejímu působení na zmíněném gymnáziu v minulosti. Dalším podstatným kritériem výběru byla nutnost přítomnosti skupiny dotazovaných v určeném čase na daném místě. Jelikož je jedním z dílčích cílů této práce částečná osvěta orientovaná na zrakové postižení, jevila se daná třída ideální z dalšího významného důvodu. Ve vedlejší třídě je vzdělávána studentka se získaným těžkým zrakovým postižením, proto jsme vyhodnotili, že by tato osvěta mohla znamenat nemalý přínos v dosavadním soužití této slečny s ostatními studenty. Ti se s ní často setkávají a z důvodu absence kompetencí k navázání kontaktu s člověkem se zrakovým postižením, vše opět směřuje ke vzniku a posilování nežádoucích bariér. Důvodem výběru této konkrétní třídy tedy byla i vize podpory integrace v rámci těchto dvou tříd na dané škole. To nás přivádí k důvodům, proč bylo při výběru školského zařízení vybráno právě gymnázium. První důvod byl základě předpokladu, že studenti vzdělávající se v této instituci disponují určitými schopnostmi v oblasti inteligence, všeobecným přehledem a seriózitou/seriózností. Druhý důvod spatřujeme v dostupnosti tohoto zařízení z hlediska geografického a dále ochoty vedení školy ke spolupráci. Účastníci se výzkumu účastnili dobrovolně a bez nároku na honorář. Byli rovněž požádáni o podpis informovaného souhlasu a souhlasu s pořizováním fotodokumentace, po seznámení s charakterem výzkumu.

Autorka nejprve oslovila vedení gymnázia, zda by bylo možné provádět tento typ výzkumu v jejich zařízení. Po svolení zástupkyně vedení byla odkázána na pedagožku, která byla ve zmíněném ročníku třídní učitelkou. Po dohodě s třídní učitelkou autorka oslovila celou třídu a požádala je o spolupráci. Po vstřícném souhlasu všech studentů se autorka s nimi a s třídní učitelkou dohodla na organizaci a harmonogramu průběhu realizace výzkumu. Zaznamenali jsme velmi vstřícný a kooperující přístup všech studentů, což byl významný předpoklad pro úspěch celého výzkumného šetření.

4.4 CÍL PRÁCE A STANOVENÉ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cílem této práce je, jak již bylo naznačeno výše, zjistit, jak a jestli vůbec média ovlivňují názory a postoje studentů gymnázia k osobám se zrakovým postižením. V rámci výzkumného šetření proběhne i organizace osvětové činnosti formou besedy na téma zrakové postižení, které se zúčastní známý zpěvák se zrakovým postižením, Martin Svátek. Cílem tohoto výzkumu

je nahlédnutí do názorů a postojů studentů v kontextu problematiky jedinců se zrakovým postižením. Bude nás zajímat, zda už se s jedincem se zrakovým postižením setkali, jak minoritu zrakově postižených vnímají prostřednictvím médií. O nic méně důležitým záměrem tohoto výzkumu je zvýšit informovanost dospívajících lidí o problematice zrakového postižení, za účelem vytvoření si vlastního názoru na tuto problematiku a zabránit tak setrvání ve stereotypch a předsudcích prezentovaných médií a předávaných z generace na generaci. V souladu s těmito myšlenkami jsme stanovili následující cíle práce.

Cíl výzkumného šetření č. 1 – Identifikovat, analyzovat a popsat postoje studentů gymnázia k osobám se zrakovým postižením, úroveň jejich mediální gramotnosti a ovlivnění mediální reprezentací.

Cíl výzkumného šetření č. 2 – Na základě informací, zjištěných prostřednictvím 1. etapy ohniskových skupin, zrealizovat osvětovou besedu a identifikovat případné změny v postojích studentů gymnázia v průběhu 2. etapy ohniskových skupin.

Šváříček, Šedřová (2007) dávají přednost stanovení výzkumné otázky ve formě věty tázací. Autorka v souladu s odbornou literaturou stanovila výzkumnou otázku.

Výzkumná otázka č. 1. k cíli výzkumného šetření č. 1: Jaké jsou zkušenosti a postoje studentů gymnázia k jedincům se zrakovým postižením, jakým způsobem je v tomto směru subjektivně ovlivňují média a jaký je podle nich mediální obraz jedinců se zrakovým postižením?

Výzkumná otázka č. 2 k cíli výzkumného šetření č. 2: Jakým způsobem studenti gymnázia subjektivně vnímají změny, které u nich nastaly v souvislosti s absolvováním besedy?

4.5 METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT

Pro výzkum jsme zvolili metodu ohniskových skupin neboli focus groups. Morgan (2001, s. 17) definuje ohniskové skupiny jako: „*techniku výzkumu, jež shromažďuje údaje prostřednictvím skupinové interakce vzniklé v debatě na téma určené badatelem.*“. Jako hlavní výhodu autor prezentuje možnost pozorování velkého množství interakcí, které se týkají předmětu výzkumu, v omezeném časovém úseku. Další výhodou je možnost pozorovat interakci vyvolanou určitým tématem. Metoda ohniskových skupin může být použita jako samostatná výzkumná metoda nebo se může kombinovat s dalšími metodami výzkumu. Miovský (2006) zmiňuje širokou škálu použití ohniskových skupin. Podle něj je metoda ohniskových skupin užitečná při zkoumání toho, jak je daná oblast ovlivněna skupinovými fenomény (skupinové nebo nepřímé faktory, které kolektiv povzbuzují, jako například média). Podle něj je ohnisková skupina příhodným nástrojem

k pochopení, jak skupina, především mladých lidí, kteří jsou vrstevníky výrazně ovlivňováni, přispívá k tvorbě a změnám názoru. Focus groups jsou řízeny výzkumníkem, který určuje ohnisko a modeluje obsah a částečně i průběh získávání dat. Výzkumník by měl mít základní předpoklady pro realizaci takového výzkumu. Těmi jsou mimo jiné schopnost pracovat s intonací a intenzitou hlasu, držení těla, pohyby, gesty, dobrá sebereflexe a v neposlední řadě by měl být schopen rozpoznat jednotlivé fenomény skupinového procesu jako jsou rivalita mezi účastníky, či mezi účastníkem a jím samotným atd. Moderátor je v rámci ohniskové skupiny klíčovou osobou, která má zodpovědnost za řízení a průběh skupiny a komunikuje s účastníky nejvíce. Měl by dbát na dodržování pravidel, které se předem dohodly a účastníky podněcovat a povzbuzovat k zapojení do diskuze. Ohniskové skupiny dělíme podle míry strukturování na nestrukturované, polostrukturované a strukturované. S mírou strukturování souvisí strategie jejich vedení, což vede k dělení na direktivní a nedirektivní. My jsme se rozhodli využít polostrukturovanou verzi ohniskové skupiny s odpovídající strategií mírně direktivního vedení.

Tuto metodu jsme se rozhodli použít, jelikož koresponduje s povahou výzkumných cílů. Ohnisková skupina nám poskytuje dostatek prostoru na lidskou interakci a umožňuje nám dotknout se citlivého tématu osob se zrakovým postižením očima dospívajících. Skupinová interakce, která je jedním ze základních předpokladů pro vznik ohniskové skupiny je vítaným aspektem zvláště ve vybrané skupině dotazovaných, jelikož jim zprostředkuje a umožní otevírat se svými vrstevníky tématy, ke kterým se při běžných hovorech nedostanou. Velkou předností této metody spatřujeme v možnosti pozorovat interakce vyvolané daným tématem, které nastoluje moderátor, v tomto případě autorka této práce. Právě z tohoto důvodu jsme nemohli k výzkumnému šetření použít metodu skupinového interview, kde tyto interakce nejsou žádoucí. Pro potřeby našeho výzkumu byly klíčovými tématy jedinec se zrakovým postižením a dále média jako prostředky masové a síťové komunikace. Využití metody ohniskových skupin se nám jevilo jako nejvhodnější právě vzhledem k výše zmíněné unikátní možnosti sledovat interakce mezi studenty, vyvolané daným tématem. Tito studenti – dotazovaní se navzájem znají a jsou v takřka každodenním kontaktu. Témata, která jsme prostřednictvím ohniskových skupin otevřeli, se tak dostala na světlo světa a připouštíme možnost, že sekundárním důsledkem tohoto procesu by mohlo být prohloubení vztahů účastníků. V rámci výzkumného šetření hovořili se svými vrstevníky o tzv. tabuizovaných tématech, nebo přinejmenším o tématech, o kterých se příliš nehovoří, a přitom objevili a ukázali před spolužáky své skryté stránky, o kterých mnozí nevěděli.

Na tomto místě je důležité zmínit, že proběhly dvě etapy ohniskových skupin, mezi nimiž jsme zrealizovali besedu se známým zpěvákem se zrakovým postižením na stupni nevidomosti.

Tato beseda měla frontální formu skupinového posezení, kdy prostřednictvím dialogické a názorně demonstrační metody byly studentům předány základní informace o zrakovém postižení. Taktéž byly předvedeny kompenzační pomůcky různého charakteru, a v neposlední řadě jsme vytvořili prostor na otázky, které jsou na veřejnosti velmi málo slyšet. Beseda probíhala v přátelském a humorném duchu, jelikož humor sledujeme jako velmi užitečný faktor v kontextu oslabování bariér mezi společností a lidmi s postižením. Tato domněnka je podložena poznatky z výzkumu, prezentovanými v článku o vlivu humorných médií na postoje lidí k jedincům s postižením (Smedema, Ebener, Grist-Gordon, 2012). Autoři uvádí, že kontakt s jedincem s postižením a humorný přístup pomáhají k pozitivnímu náhledu na tyto jedince. Dále zmiňují, že mnozí badatelé navrhují právě humorný přístup jako nástroj k boji proti stereotypům a propagování pozitivního náhledu na jedince s postižením.

4.6 REALIZACE VÝZKUMU

Realizace výzkumného šetření je fází, kdy výzkumník přichází do přímého kontaktu s dotazovanými. Je důležité, aby již v této fázi měl organizačně vyřešené veškeré náležitosti, jako např. jak bude probíhat výzkumné šetření, kde bude probíhat, kdo bude přítomen a jak budou sbírána a zaznamenávána data.

Autorka se pro účely výzkumu nejprve rozhodla konzultovat situaci s třídní učitelkou, která jí poskytla informace o rozvrhu dané třídy a proběhla dohoda o tom, kdy může daný počet žáků uvolnit z vyučování, aby se mohli zúčastnit výzkumného šetření. Na realizaci ohniskových skupin bylo potřeba vždy 5 studentů, v jednom případě se počet studentů v rámci jedné skupiny vyšplhal na 6. Vytvořili jsme 6 ohniskových skupin, ve kterých se účastníci navzájem znali. Vzhledem k časové limitaci ve školním provozu byla časová dotace na jednu ohniskovou skupinu 45 minut, což se s mírnými odchylkami dařilo dodržovat. Myslíme si, že časový limit neměl žádný negativní dopad na získaná sdělení studentů, a to hned ze dvou důvodů. Studenti byli od počátku informováni o délce sezení a autorka přizpůsobila počet daných témat a otázek vzhledem k časovým možnostem. Také se snažila vést diskusi směrem korespondujícím s charakterem a zaměřením práce, což je jednou z moderátorových úkolů.

Významnou skutečností je, že vzhledem k charakteru a zaměření práce jsme se rozhodli provést ohniskové skupiny se stejnými studenty dvakrát po sobě, jelikož se domníváme, že by tato data mohla odhalit nové skutečnosti. Mezi jednotlivými etapami proběhla výše zmíněná beseda. Harmonogram byl tedy následující:

Harmonogram výzkumného šetření

1. první etapa ohniskových skupin (6 ohniskových skupin, celkem 31 studentů)
2. beseda s prvky osvětové činnosti (celkem 27 studentů)
3. druhá etapa ohniskových skupin (6 ohniskových skupin se stejnými účastníky, celkem 31 studentů)

Nyní nastíníme obecný průběh ohniskových skupin. Autorka se snažila přizpůsobit návykům a známému prostředí studentů, šetření tedy probíhalo ve společenské místnosti na gymnáziu, jelikož se jedná o prostředí, které všichni zúčastnění důvěrně znají, což eliminuje pocit nejistoty a nervozity z následujícího dne. Bylo rovněž domluveno, aby v místnosti nebyl přítomen nikdo další a nerušil tím průběh diskuze. Na začátku každé ohniskové skupiny autorka dotazované ujistila, že není důvod být nervózní či vystrašený a nastínila průběh celého sezení. Rovněž studentům navrhla tykání, představení jmen a informovala se, zda by jim nebylo nepříjemné, kdyby pořídila audiozáznam celého rozhovoru, který uslyší pouze ona či osoby k tomu pověřené. Studenti byli ujištěni, že se nejedná o žádnou zkoušku, či test, a že bude velkým přínosem, pokud se podělí o své subjektivní postoje a názory a že budeme vděční za co největší možnou míru upřímnosti a otevřenosti. Také proběhla dohoda o základních pravidlech, díky jejichž dodržování bude setkání příjemnější pro všechny účastníky (neskákání si do řeči, zajištění, aby každý dostal prostor pro své sdělení, možnost neodpovídat a diskutovat). Po úvodu autorka (dále v kontextu realizace ohniskových skupin také moderátorka) přešla k otázkám. Tato oblast bude důkladně zpracována v následující podkapitole. Výše popsáním způsobem proběhlo 6 ohniskových skupin první etapy. Následovala již zmiňovaná beseda s prvky osvěty. Bylo nutné organizačně zajistit celou akci. V první řadě proběhla domluva s výše zmiňovaným Martinem Svátkem, který po předložení prosby, zda by měl zájem a byl ochotný se zúčastnit této akce, souhlasil. Martin Svátek (dále jen „Martin“) byl k této spolupráci osloven, jelikož měl s autorkou práce dlouhodobější dohodu o účasti na výzkumu, který se měl týkat subkultur a jejich akceptace zrakového postižení. Záměr byl pozměněn, ovšem Martin jako mediálně známá osobnost byl ochotný spolupracovat i na tomto pozměněném projektu a přivítal možnost informovat mladé lidi o skutečnostech, které jsou málo známé, popřípadě médiu do jisté míry deformované. V další fázi bylo nutné prodiskutovat možnosti besedy s třídní učitelkou. Bylo nutné dohodnout především vhodný čas konání, aby byla v ideální případě přítomna celá třída. Dalším důležitým bodem bylo najít vhodné prostory. Nakonec bylo místo konání zařízeno v aule gymnázia, jejíž součástí zařízení byl klavír, což bylo příhodné, vzhledem k programu besedy. Více bude nastíněno níže. Všechny náležitosti byly organizačně vyřešeny – oslovení Martina a skloubení časových možností jeho a

studentů, souhlas vedení školy a třídní učitelky a prostory vhodné ke konání této události. V neposlední řadě bylo zařízeno zapůjčení kompenzačních pomůcek v TyfloCentru Olomouc, o. p. s. (Zapůjčovací protokol viz Příloha č. 4). Jak již bylo zmíněno, program besedy bude rozpracován níže. Poslední fáze – druhá etapa ohniskových skupin proběhla v následujících dnech a probíhala podobně, jako etapa první. Bylo vypuštěno úvodní představování a pozměnily se otázky.

4.7 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Analýza a interpretace dat v rámci kvalitativního výzkumu je nejnáročnější fází výzkumného šetření. Nejprve je nutné data, získaná v rámci výzkumného šetření, nějakým způsobem uchovat. Kvalitativní data vázaná na určitou matici – magnetofonový pásek – jsou fixována. Mezi nejčastější metody patří audiozáznam, jehož výhodou je komplexnost a autentičnost záznamu. Navíc zachytí kvality mluveného slova jako jsou intenzita hlasu, doprovodné zvuky, délku pomlky atd. (Mioviský, 2006). S přihlédnutím k odborné literatuře a potřebám výzkumu jsme se rozhodli průběh výzkumného šetření zaznamenávat na diktafon. Mioviský (2006) připomíná následující krok, kterým je právě zpracování dat a jejich příprava na analýzu. Převod dat netextové povahy do textové nazývá transkripce. Mezi rozšířené úpravy transkripce záznamů ohniskových skupin patří redukce prvního řádu, která má za úkol usnadnit analytickou práci s přepisem a transformovat jej do plynulejší podoby. Jejím nejjednodušším typem je vynechání různých zvuků, slov, která tvoří tzv. slovní vatu a očištění od slov narušujících plynulost. Pro zpracování výpovědí studentů byla použita ich forma. Další krok přípravy dat na analýzu byl proveden pomocí metody otevřeného kódování, které umožňuje členit, analyzovat a segmentovat výpovědi a následně interpretovat získaná data. Tato metoda probíhá v několika fázích, pro nás je významná fáze druhá, při které používáme metodu papíru a tužky (Švaříček et al., 2014). V poslední fázi jsme shromáždili reprezentující výpovědi studentů do celků, jejichž nadmnožinou byl daný okruh. K analýze kvalitativních dat jsme zvolili metodu obsahové analýzy, kterou můžeme rozdělit na explicitní a implicitní. První z nich zkoumá povrchové obsahy a formy textu a druhá z nich zase nachází skryté významy. Jako ideální se jeví jejich kombinace. Existuje několik fází obsahové analýzy. Jsou jimi shromažďování dokumentů a jejich třídění, definování základní jednotky, formulování kategorií (v tomto případě oblastí). K oblastem můžeme přistupovat deskriptivně nebo teoreticky – jako ideální sledujeme kombinaci (Mioviský, 2009).

V rámci transparentnosti a zpřehlednění získaných dat jsme pomocí schémat nastínili strukturu ohniskových skupin. Tu jsme rozčlenili do 3 oblastí (Osoby se zrakovým postižením, Média a Osoby se zrakovým postižením v médiích). Každá tato oblast zastřešuje

soubor otázek, které byly kladeny v rámci ohniskových skupin. Pro lepší orientaci v textu uvedeme vždy příslušné schéma dané oblasti s odpovídajícími otázkami a pod ním rozebereme reakce účastníků ohniskových skupin. Budeme uvádět vždy postoje a reakce všech 31 účastníků, které budeme kategorizovat. V rámci analýzy uvedeme grafické znázornění (tučně zvýrazněno v textu) jednotlivých kategorií, které jsme získali z odpovědí. Vzhledem k zachování anonymity účastníků šetření, k označení dotazovaných vždy uvádíme pouze zastřešující termín „student“. Zmíněnou studentku se zrakovým postižením, která se vzdělává ve vedlejší třídě budeme označovat jako Terezu.

4.7.1 PRVNÍ ETAPA OHNISKOVÝCH SKUPIN

Otázka č. 1 Znáte nějakou osobu se zrakovým postižením?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Na tuto otázku odpovědělo 21 studentů, že **neznají nikoho** se zrakovým postižením, pouze slečnu z vedlejší třídy. Vysvětlujeme si to tak, že záměrnou formulaci otázky, kde se tážeme, zda „znají“ někoho se zrakovým postižením, si studenti vyložili tak, že znát někoho znamená s ním strávit více času než pouze se minout na ulici. Oproti tomu právě 4 studenti uvedli, že někdy takové osoby **potkávají na ulici nebo ve městě**, což znamená, že se neznají osobně, pouze je registrují. Studenti, kteří uvedli, že znají člověka se zrakovým postižením **ze sousedství** byli 3, z toho jeden uvádí: „*My máme vlastně sousedku a ta je ze tří sourozenců a ta její maminka nás požádala, jestli bychom ji v létě nebládali. Ona má motorický a zrakový postižení a má, tuším, že 5 let, ale chová se na dvouletou a musí ji právě hlídat.*“. Pouze 3 studenti z počtu 31 uvedli, že žádné takové zkušenosti nemají a nikdy se s nikým se zrakovým postižením nesetkali. Z toho jeden uvádí, že pouze potkává lidi na ulici, ale nezná je a další říká: „*Já nikoho se zrakovým postižením neznám, ale přijde mi, že by se o zrakově postižený lidi mělo více zajímat.*“. Celkem 26 studentů ve své odpovědi zmínilo **studentku z vedlejší třídy**. Z odpovědí vyplývá, že většina studentů se

s osobami se zrakovým postižením, kromě své spolužačky, **nesetkala a nesetkává**. Domníváme se, že z kontextu vyplývá, že sice někoho takového někdy na ulici či ve městě potkali, ale nikdy s osobou se zrakovým postižením nekomunikovali tváří v tvář, což připisujeme neinformovanosti o tom, jak by taková komunikace měla nebo mohla probíhat. Jedna ze studentek uvádí: „*Třeba když chodí s tou tyčkou, tak se jí docela bojím.*“. Z této výpovědi vyplývá, že studentka si není jistá, jak takového člověka oslovit, nebo jak se kolem něj pohybovat, aby mu např. nepřekážela, nebo nepřišla k úrazu.

Otázka č. 2 Jaký je váš postoj k osobám se zrakovým postižením?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Na tuto otázku studenti odpovídali poměrně různorodě, avšak každý názor měl relativně rovnoměrné zastoupení v rámci celé skupiny dotazovaných. Začneme odpověďmi, které potvrzují jeden z typických předsudků společnosti, které popsal např. Michalík (2006). Studenti se zmiňovali o tom, že osoby se zrakovým postižením **vnímají jako hrdiny**. Někteří pochybují o tom, že by tuto situaci zvládli a je jim těchto **jedinců líto**. Další říkají: „*Ne, že by mi to bylo jedno, když třeba potřebují pomoc, tak jim pomůžu, ale jinak se o ně nějak asi nestarám.*“. Zmíněny byly i výroky, které korespondují s první otázkou a vypovídají, že studenti **mají obavu** začít na člověka se zrakovým postižením mluvit: „*...mám takový smíšený pocit u nich, protože když ji třeba vidím, jak jde, tak jí samozřejmě otevřu dveře a tak, ale kdybych s ní třeba byla ve třídě, tak nevím, jestli mám na ni začít mluvit, nebo ne a asi se u tobo, když se chceme bavit s člověkem, co má takovou vadu, musí přemýšlet, co řekneme.*“. Tuto obavu z oslovení člověka se zrakovým postižením, volby slovníku a nevhodných narážek sdílelo několik studentů. Další studentka vypověděla: „*Jsou jako jiní ti lidi, ale na druhou stranu mají vyzdvihnutý zase jiný vlastnosti, se kterými se můžou v tom světě nějak pohybovat, takže na jednu stranu je mi jich hrozně líto, ale když už se tak narodili, tak se musí nějakým způsobem dokázat jinak chovat a měli bysme je brát, že jsou taková.*“. Vedle proběhly hlavou. Studentka zmínila rozdíl mezi vrozeným a získaným zrakovým postižením, lítost, ale zároveň si uvědomuje nutnost neupozorňovat na rozdíly.

Většina studentů se ve svých odpovědích zmínili o lítosti. Za tyto odpovědi uvádíme dvě následující: „*Je mi těch lidí líto, ale snažím se je brát, jako kdyby viděli úplně normálně, protože si myslím, že je to pro ně potom lepší, když je lidi berou normálně a ne, že “ježíš, ty seš postižený”, takže se je snažím vnímat spíš úplně normálně.*“ a „*...mně je takových lidí strašně líto, protože kdybych já si představila, že se mi to stane, tak bych se asi nějak psychicky zhroutila...*“.

Poměrně významný je výrok další studentky: *“...snažím se je začlenit do společnosti, že jsou zkrátka zcela normální a nesnažím se jim udělovat nějaký výjimky. Chápu, že se to musí nějak přizpůsobit, ale já jsem neměla důvod, proč bych se k nim chovala nějak jinak než k jiným lidem.”*

Důležité je zmínit další z názorů, jelikož vypovídá o tom, že studentka se **snaží vcítit** do role své spolužačky se zrakovým postižením a snaží se nedělat věci, které by jí v její roli byly nepříjemné: *“...když ji vidím, třeba tu Terku, tak si řeknu jo, má to asi těžký, ale být na jejím místě, mně by to taky nedělalo dobře, kdyby mi někdo dělal výjimky a kdyby mi někdo připomínal, že jsem jiná než ostatní...”*

V rámci diskuze jsme narazili na zajímavou skutečnost, kdy jedna ze studentek zmínila: *“...přijde mi, že třeba vůči té Terce, jak některá paní učitelka třeba pořád připomíná, že ona je slepá, má to těžší než my, tak nevím, přijde mi to vůči ní blbý...”*. Zde vidíme příklad **pozitivní diskriminace**, kdy je Terka vyzdvižována a porovnávána s ostatními spolužáky, přičemž je stavěna do role vzoru, kdy navzdory svému postižení dokáže zadaný úkol splnit v kratším časovém úseku než intaktní spolužáci.

Další studenti poznamenali, že **neví, jak se k takovým lidem mají chovat**. Když byli dotázáni, jak by tento pocit pojmenovali, jeden z nich uvedl: *“Takový neznámo.”*. Významný výrok zazněl z úst jednoho studenta, který jako jediný zmínil obavu ze **zneužívání** skutečnosti, že má osoba zrakové postižení: *“Já s nimi mám ten soucit, ale zase na druhou stranu, nejde tobo zase zneužívat, že mají takový postižení...”*. Další studentka zamyšleně pronesla: *“Asi to mají všechno těžší... Jsou tak ve všem víc omezenější, někteří lidi se s nimi nebaví, nemůžou se zapojit do kolektivu, jsou vlastně vyčlenění a mají to všechno složitější.”* Můžeme se domnívat, že studentka usuzuje z aktuálního stavu vztahu kolektivu spolužáků a Terky. Dále jedna studentka zmínila obavu o to, že by se do něčeho takového pletla, a ještě situaci zhoršila, což reflektuje potřebu větší informovanosti o této tématice. Jako poslední uvádíme odpověď, která reprezentuje neutrální postoj studenta: *“Já nevím, já to asi nijak neprožívám, možná to je tím, že nikoho neznám...”*

Otázka č. 3 Je podle vás něco, co osoba se zrakovým postižením nikdy nezažije?

Sumarizace klasifikovaných dat:

V jednotlivých skupinách bylo dobře pozorovatelné, že se studenti zaměřili na jednu oblast, o které mezi sebou diskutovali, vymýšleli nové možnosti, zpochybňovali vzájemně své soudy či naopak se s nimi ztotožňovali. Zabývali se zejména problematikou rodiny, dětí, vnímání světa, barev, či sama sebe, provozování sportů a dalších praktických činností a zlepšujícími se podmínkami, které lidem se zrakovým postižením podle nich ulehčují život.

Z celkových 31 studentů 14 vyslovilo názor, že člověk se zrakovým postižením **dokáže cokoli**, vzhledem k pokrokům v dnešní době, ovšem uvedli také, že to **bude mít asi těžší** než člověk bez zrakového postižení. Uvádíme následující odpověď: „*Já si myslím, že ne, protože jestli chce něčeho dosáhnout, tak toho dosáhne, ale musí přejít přes ty svoje překážky. Takže si myslím, že není nic, co by nezvládl. Jako jo, je to omezení, ale když něco chce tak znám i příběhy, kde i když byl slepej, chtěl udělat všechno sám a chtěl dosáhnout toho čeho chtěl, takže si myslím, že to jde zvládnout.*“. Další uvádí: „*Myslím, že i tak handicapovaný člověk může dělat úplně cokoli.*“. V rámci této diskuze zazněl velmi zajímavý příspěvek z úst jedné ze studentek, který se setkal se všeobecným souhlasem: „*Já myslím, že taky záleží na tom, jak to ten člověk vnímá a jestli si třeba věří, protože když si třeba myslí, že „já jsem slepej, já to nedokážu“, tak to nedokáže. Ale brozně moc lidí je postižených a dělají věci, který prostě nemůžou. Když třeba nemá nohu, tak stejně běhá a vyhrává soutěže, to je něco podobnýho, takže si myslím, že dokáže úplně všechno, co chce, když chce.*“. Studentka zde zmiňuje **důležitost sebedůvěry**, které jsme se věnovali výše.

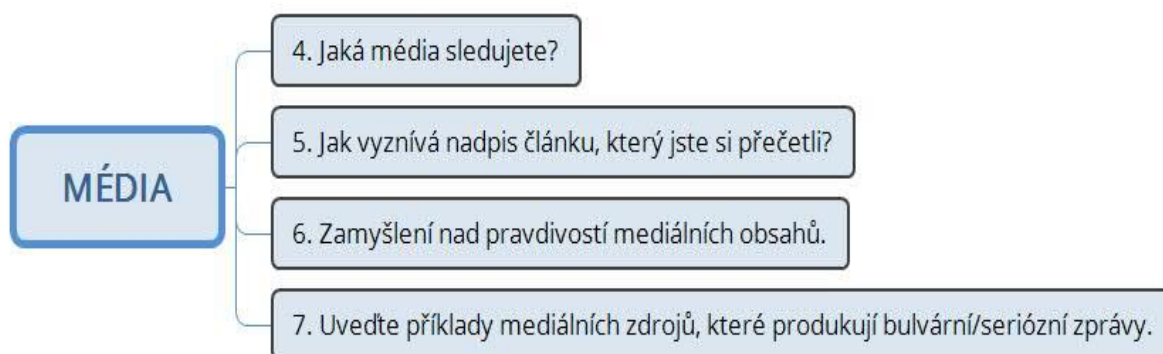
Dalších 11 studentů vnímá jako nedosažitelné pro člověka se zrakovým postižením **uvidět své dítě, svou rodinu, sám sebe**. Z výpovědi studentky je zřejmý úsudek, že člověk se zrakovým postižením se **nemůže radovat**: „*...nevidí ty blízký a nemůže se radovat jak ostatní, protože prostě nevidí...*“. Studenti nejvíce zmiňovali fakt, že zrakově postižený jedinec nikdy neuvidí úsměv svého dítěte, jeho vývoj a růst, také to, zda mu je dítě podobné. Další hovořili o tom, že nevidí své rodiče ani to, jak se vyvíjí on sám, zamýšleli se nad představou, že se neuvidí v zrcadle. Za všechny uvádíme následující odpověď studentky: „*Já myslím, že je nejvíc ochuzený o to, že neuvidí život. Neuvidí, jak roste, jak se mění, neuvidí to okolí, jak se mění, neuvidí, jak stárnou rodiče, jak rostou vrstevníci, jak roste on, a to je podle mě to nejvíc o co se můžeme ochudit.*“.

Asi 9 studentů se zamýšlelo nad otázkami, jak člověk se zrakovým postižením vnímá barvy, jak by mu je popsali a zda může malovat, když, podle jejich slov, „na to neuvidí“. Podobně diskutovali i o **vnímání** ohňostroje a sledování filmů. Několik z nich uvedlo, že člověk se zrakovým postižením nevidí svět, ve kterém žije a zbytek se zabýval praktickými činnostmi, jako je vaření (podle studentů mohou lidé se zrakovým postižením vařit pouze s dopomocí), řízení auta, skok padákem, hod oštěpem či zakládání ohně.

Dále jsme zjistili, že 5 studentů si myslí, že osoba se zrakovým postižením sice může zvládnout spoustu věcí, ovšem potřebuje neustálou **pomoc okolí**, to znamená, že tyto studenti vnímají člověka se zrakovým postižením, jako osobu závislou na cizí pomoci.

Další 3 studenti zmínili, že „**už se vše uzpůsobuje**“, takže ubývá věcí, které osoba se zrakovým postižením nemůže dělat. Jeden z nich zmínil v tomto kontextu Terku, pro kterou se podle jeho tvrzení vyrábí speciální pomůcky k učivu.

Z výše uvedených názorů vyplývá, že studenti si jako člověka se zrakovým postižením automaticky představují jedince se zrakovým postižením na úrovni nevidomosti, který nevidí vůbec nic. Je možné, že důvodem je největší nápadnost skupiny osob nevidomých. Vžitým symbolem těchto osob je bílá hůl, která plní i signalizační funkci, nebo vodící pes, což jsou dva nápadné znaky, které tyto osoby odlišují od ostatních skupin osob se zrakovým postižením, které nevykazují tak nápadné znaky.

Otázka č. 4 Jaká média sledujete?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Studenti se v rámci této otázky vyjadřovali k internetu, televizi, tisku a rozhlasovému vysílání (rádiu). Můžeme beze vší pochybnosti konstatovat, že všichni studenti používají internet každodenně. Z odpovědí vyplynulo, že pouze jeden student dosud nemá založený účet na **sociální síti Facebook**. Většina studentů právě zmiňovaný Facebook jmenovala hned na začátku své odpovědi. Ze sociální sítě Facebook čerpají i různé zprávy a zajímavosti z ČR i ze světa. Dva studenti zmínili stránku **YouTube**, na které je možné sledovat, přidávat a sdílet videa. Pouze jedna studentka uvedla aplikaci **Snapchat**, kterou prezentovala jako sociální síť. Tato aplikace funguje na principu sdílení fotografií. Dalších 5 studentů specifikovalo, že navštěvují webový portál **Seznam.cz**, kde na ně, podle jejich slov „vždy něco vyskočí“. Z tohoto můžeme usuzovat, že dotazovaní jsou ovlivňováni reprezentovanými mediálními obsahy, které jsou jim předloženy. Tento jev se nazývá priming, jak jsme uvedli výše. Pro představu uvádíme některé výpovědi. Studentka na toto téma řekla: „...že mi to ten Facebook řekne, já to asi nějak nevyhledávám...“, další odpověděla: „jenom tak prostě, co na mě vyskočí.“, což potvrzuje naši dedukci. Další informační portály, které zazněly byly **Novinky.cz**, **Idnes.cz** a stránky **BBC**. Mnoho studentů uvádělo, že na práci s médii nemají

čas, jedna ze studentek řekla: „...*aspoň večer, abych věděla, o co jde v tom světě.*“, z čehož vyplývá, že pociťuje potřebu být informovaná o okolním dění.

Zajímavým zjištěním bylo, že 25 studentů zmínilo **televizní vysílání**, ovšem uvedli, že toto médium sledují minimálně, někteří jednou týdně, že na to nemají čas. Další odpověděli, že je někdy přiláká, když slyší něco zajímavého z vedlejší místnosti. Z těch, co uvedli ve svých odpovědích televizi 3 uvedli, že sledují televizní kanál NOVA a 2 se dívají na ČT1. Televizi někteří vnímají jako socializační prostředek, který zapříčiní přítomnost celé rodiny v jedné místnosti. Ti, kteří uváděli tisk, dodávali, že čtou noviny spíše výjimečně. Těch, co alespoň někdy čtou tisk je 9. Jedna studentka uvedla, že mají **časopis** Respekt v koupelně, takže si jej čte, když si dává koupel. Dva studenti uvedli noviny Mladá Fronta Dnes. Pouze 4 studenti zmínili **rádio**. Jedna studentka řekla, že u nich doma hraje nepřetržitě, další, že využívá rádio více než internet a další student, že rádio poslouchá při jízdě autem. Pro lepší vizualizaci uvádíme graf, který prezentuje zastoupení prostředků masové komunikace, které studenti vyhledávají.

Otázka č. 5 Jak na vás působí nadpis článku, který jste si přečetli?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Většina studentů, kteří dostali k přečtení bulvární článek se v odpovědích na tuto otázku shodla, že nadpis na ně působí, podle jejich slov „**brutálně**“, „**hrozivě**“ a „**děsivě**“. Dále uvedli, že by je podle nadpisu **nenapadlo**, že se jedná o upoutávku na televizní soutěž Hlas. Jedna studentka uvedla, že se podle ní jedná o **skrytou reklamu** na zmíněnou soutěž. Studenti se shodli na tom, že nadpis tohoto článku měl jednoznačně **zaujmout** a **šokovat**, což bylo naplněno. Reakce studentů korespondují se záměrem nadpisu.

Studenti, kteří četli článek serióznější povahy uváděli, že se jedná, buď o **seriózní zprávu**, nebo o **lehký bulvár**. Takto odpovídaly spíše dívky, ty se jevily vůči bulváru tolerantněji. Jeden student uvedl, že článek zní jako **pohádka** a další, že se podle něj jedná o bulvár.

Studenti z obou skupin vykazují poměrně dobrou schopnost rozlišit zprávu s informační hodnotou na rozdíl od zprávy s bulvárními prvky.

Otázka č. 6 Přemýšlíte někdy nad pravdivostí mediálních obsahů?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Většina studentů projevila překvapující kompetence k ověřování informací zprostředkovaných médii. Asi 20 studentů uvedlo, že při získávání informací zjišťují zdroj, podle

kterého zjišťují, zda se jedná o relevantní informaci nebo o fabulaci. Většinou uváděli, že **záleží na tom, o jakou informaci se jedná**, zda jde např. o článek, který popisuje život některé z celebrit, nebo o něco závažnějšího. Jeden student uvedl, že si **informace ověřuje** i kvůli tomu, aby se neocítl v situaci, že ostatním předává nesmyslnou a nepravdivou zprávu. Studenti uváděli, že **jsou si vědomi toho, že nikdy není žádná informace zcela pravdivá** a že potom záleží jen na tom, do jaké míry si ji autor přibarvil. Jedna ze studentek uvedla: „*Vlastně ti redaktori nejsou úplně vyskoleni na to, aby o tom věděli všechno, takže si myslím, že ne všechno je pravda.*“. Na otázku, zda je podle ní možné, že by to zkreslení nemuselo být zapříčiněno pouze absencí odpovídajícího vzdělání, odpověděla, že občas to může být i úmysl někomu uškodit. **Manipulaci** zmínily dvě studentky. Jedna z nich řekla: „*Tak určitě ty média mají nějak manipulovat s lidma, takže jim mají vnutit svůj názor na tu konkrétní věc.*“. Stejný počet studentů zmínil i **utajování informací**: „*Všechno je přikrášlený podle mě. Aby člověka drželi v nevědomosti. V některých věcech to je dobrý, ale ve většině ten člověk... Myslím si, že z padesáti procent je to pravda. U všeho jde podle mě o výdělek. Jak to mám říct... ne každé by třeba snesl, jak se chovají všichni k uprchlíkům nebo ve válce.*“. Další student dodává: „*Je to trošku ochrana, cenzura.*“.

Jedna ze studentek se podělila o tento názor: „*Podle mě všichni, co píšou, chtějí zaujmout, takže podle pravdy to vždycky všechno být nemůže. Všechno si třeba subjektivně zabarví podle sebe, ale něco na tom pravdy být musí a když už je to i v televizi, tak když to vidíme, už je to o trošku pravdivější, ale každý píše, jak to cítí, takže předává ten názor ostatním a jiní na to můžou mít jiný názor, takže si o tom udělám svůj vlastní názor, ale jenom kvůli tomu, že to je informace, která mě zajímá.*“. Studentka si uvědomuje **subjektivitu autorů sdělení**, což je velmi vyzrálé a poznáme z toho, že o tom skutečně uvažuje. Každé sdělení, které přichází prostřednictvím médií je mediované, je tedy mediální reprezentací, jak jsme zmiňovali výše. Názor další studentky se obecně shoduje s většinovým názorem skupiny dotazovaných: „*Nemůžeme nikdy vědět, co je pravda a co ne, něco prostě se může utajovat schválně a nevím, jak bych to vysvětlila, ale nemůžeme věřit úplně všemu. Kdybych se ujistila a získala k tomu víc informací, udělala bych si svůj názor.*“. Předchozí odpověď potvrzuje i názor dalšího studenta: „*Já to беру tak jakoby napůl, že té základní myšlenky toho článku věřím, ale taková ta omáčka může být trochu přibarvená, takže tomu moc nevěřím.*“.

Následující tvrzení ukazuje, že si studenti podvědomě uvědomují reliabilitu určitých zdrojů masové komunikace: „*Třeba vím, že na ČT1 mají lepší informace než třeba na Nově. Ale teď tím nechci sbírat Novu, ale... jsou tam informace, kterým dávám větší váhu.*“.

Poslední odpověď naráží na významnou funkci médií: „*...některá média si to přibarvují trochu víc a některá zase nemůžou říct úplně pravdu, protože by to asi nikoho nezajímalo, takže to musí domyslet*

trochu, aby to nebylo tak nudný...“. Jedná se o funkci zábavní, která se vyvinula postupně a momentálně se jeví jako stěžejní.

Otázka č. 7 Uveďte příklady mediálních zdrojů, které produkují bulvární/seriózní zprávy.

Sumarizace klasifikovaných dat:

V rámci této výzkumné otázky studenti snáze nacházeli bulvární zdroje než ty seriózní. Přičítáme to velké propagaci bulvárních médií, ať už formou reklamy v televizním či rozhlasovém vysílání, velkou oblíbeností, nebo snadnou dostupností (téměř v každé domácnosti, jako výplň volného času).

Bulvární média:

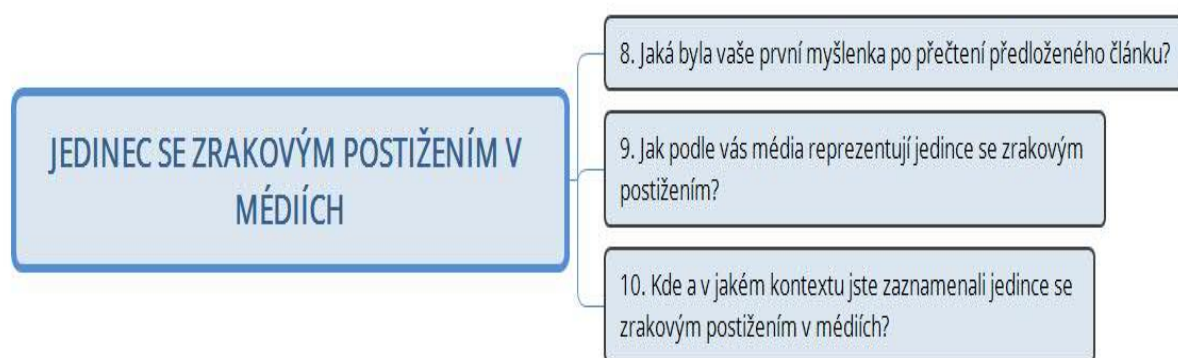
Co se týká tisku, studenti nejčastěji zmiňovali Blesk a Prásk. Jedna ze studentek zmínila Sedmičku a Rytmus života. Bez zajímavosti není, že studenti neznají názvy těchto tiskovin, ale ví o jejich existenci: „...*takový ty časopisy, ty levný časopisy za asi 8 Kč a jsou na to reklamy v televizi.*“. Tento názor reflektuje naši teorii o propagaci těchto typů sdělení. Další student na toto téma uvedl: „*Stačí zajít do trafiky a tam prodávají jen bulváry, nic jiného se neprodává, lidi chtějí jen kuchařky, zabíjení, jakože kriminálky a drby, nic víc, i v televizi toto běží pořád dokola.*“.

V rámci televizního vysílání studenti uvedli televizní stanice TV Nova a Prima. Z pořadů zmínili Top Star magazín, Víkend a Paparazzi. Jedna ze studentek uvedla příklad zprávy ze zmíněné stanice TV Nova, kdy odvysílali zprávu o ženě, která uvízla pod kořenem. Tato studentka projevila pobouření nad informační hodnotou této zprávy. U internetových zdrojů studenti uvedli Super.cz.

Seriózní zdroje:

Z řad tisku studenti uvedli pouze Mladou Frontu Dnes. Co se týká televizního vysílání, největší počet studentů zmínil televizní stanice ČT1, ČT2 A ČT24. Jedna ze studentek sleduje BBC a další zařadila do seriózních zdrojů i televizní stanice Prima. Z internetových zdrojů studenti nejvíce důvěřují webovým portálům Novinky.cz, Idnes.cz a Proženy.cz. Setkáváme se zde s názorem studentky, která k rozhlasovým stanicím uvedla Radiožurnál a řekla: „...*působí na mě sympaticky, že by to mohlo být pravdivý, působí to na mě víc než televize.*“. Z tohoto výroku můžeme usuzovat, že rozhlasové vysílání může na některé studenty působit seriózním dojmem. Napadá nás několik důvodů, např. můžeme konstatovat, že se jedná o „staré“ médium (které v dnešní postmoderní době nahradila média audiovizuální), může tedy působit dojmem stability a budít

v posluchačích důvěru. Dále byl zmíněn internetový časopis Rolling Stone, kde si studentka hledá to, co ji opravdu zajímá. Jeden student uvedl, že pokud chce něco zjistit, hledá obecně na internetu na odborných stránkách, které si konkrétně nevybavil, ale zmínil, že za odborný zdroj nepokládá Wikipedii (internetovou encyklopedii). Byla také zmíněna Česká tisková komora.

Otázka č. 8 Jaká byla vaše první myšlenka po přečtení předloženého článku?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Studentům moderátorka záměrně předložila články, ve kterých figuroval již zmiňovaný nevidomý zpěvák Martin Svátek. Polovině studentů byl předložen expresivně zabarvený článek s bulvárním podtónem (viz Příloha č. 1) a druhé polovině článek serióznější povahy (viz Příloha č. 2), abychom mohli pozorovat, zda studenti zaregistrují rozdíl. Otázka byla formulována tak, aby studenti popsali svou první myšlenku. Bylo ponecháno na nich, jak si otázku budou interpretovat. Většina z nich se zaměřila na obsah článku, pár studentů u odpovědi prokázalo jistou míru nadhledu a odpověď na daný problém zobecnilo v širším pojetí. Můžeme konstatovat, že 9 studentů, mezi kterými byly převážně dívky byly obsahem článku **šokovány, pohoršeny**, zmiňovaly se se o lítosti a diskutovaly, jak je to vůbec možné. Jedna z nich dokonce začala uvažovat o tom, že by se s tímto problémem mělo něco dělat, aby se to už nestalo nikomu dalšímu a projevila obavu o to, že se to mohlo stát i dalším lidem. Asi 11 studentů ve své odpovědi uvedlo, že oba nevidomé jedince zmíněné v článku velmi **obdivují za to, co dokázali** vzhledem ke svému postižení. Z toho dalších 8 studentů projevilo **lítost v souvislosti s jejich situací**. Pouze 3 studenti poznamenali, že se jedná o soutěž, která je o talentu a o zpěvu, tedy by se zrakové postižení nemělo zohledňovat. Podle slov jedné ze studentek: *„...mně to celý přišlo takový strašně přehnaný a přišlo mi to jako kdyby nefér vůči ostatním, protože mi přijde, že na zpěv nepotřebují zrak, tak proč by měli být populární jenom kvůli tomu, že mají ten* (myšleno

handicap – pozn. autorky) ... *chápu, že to pro ně musí být asi těžký, ale ke zpěvu přece nepotřebují zrak, tak proč by měli být populárnější než ti ostatní, co tam v té soutěži byli...*“. S tímto názorem souhlasily další 3 studentky. Další názor, který zazněl nabídl zamyšlení: *„Já jsem je viděla zpívat a mně se strašně líbilo, že ti lidi je neodsoudili a že se dostali k brožné popularitě, ale zajímalo by mě, jestli skrz to, že mají nějakou vadu, nebo jestli jsou fakt tak dobří.“*. Tato odpověď nám odhaluje skutečnost, že studentka je schopná uvažovat i o této variantě a zpochybňuje spravedlivý výběr účastníků v televizní soutěži. Přemýšlí, zda není výběr **účelově ovlivněn** jinými skutečnostmi. Na toto téma narazilo dalších 5 studentů: *„Já jsem to vnímala jako takovou bru na city a taky mi to hodně připomnělo, že se snaží zkrátka ovlivnit toho čtenáře, aby se díval na tu show tím, že napíšou nějaký dojemný článek, ale taky to vidím z té strany, že jsou dobří, že se do toho přihlásili, přestože nevidí a strbne se k nim velká pozornost, což by mně asi vadilo...“*, a ještě jeden příspěvek: *„...že čím víc to je dojemný, tím větší to má sledovanost, a proto ne, že tam ti lidi chodí, ale proto oni to vyzdvihují v těch přenosech v televizi a působí to na mě... nevím, mám z toho takový zvláštní pocit...“*. Tyto názory nám poskytují vhled do toho, jakým způsobem jsou studenti schopni vnímat a odhalit záměr mediální reprezentace. Poukazuje to na relativně dostatečnou úroveň mediální gramotnosti. Dodáváme, že 4 studenti se namísto hledání negativ a kritického pohledu, vyjádřili o tom, že se jim líbí, že příběh těchto dvou lidí měl navzdory jejich postižení tzv. **šťastný konec**. Můžeme se domnívat, že by se mohlo jednat o klasického diváka, který se nad sdělovanou zprávou více nezamýšlí a přivítá tento nebo podobný typ „pozitivní“ zprávy, která ho na konci všedního dne plného starostí potěší.

Otázka č. 9 Jak podle vás média reprezentují jedince se zrakovým postižením?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Na tuto otázku studenti odpovídali převážně dvěma způsoby. Až 12 studentů odpovědělo, že člověk se zrakovým postižením je médiu prezentován jako: **„Největší chudák, kterému někdo něco sebral.“** Nyní zde budeme citovat výroky dvou studentek. První z nich říká: *„Já si myslím, že je prezentují jako strašný chudáky, ale na druhou stranu říkají, že se k nim máme chovat, jako kdyby byli na stejný čáře. Ale na té druhé straně říkají, že jsou to strašní chudáčci, „chovejte se k nim líc, upřednostňujte jim všechno“, je to takový složitý.“*. Tato studentka naprosto přesně vystihla rozpor, kdy nám společnost na jedné straně předává myšlenku integrace a inkluze, ovšem na straně druhé nás média stále utvrzují v historických předsudcích a postojích k osobám se zrakovým postižením. Tato studentka vnímá potřebu jednat s osobou se zrakovým postižením jako s rovnocenným partnerem, je ovšem zároveň ovlivňována mediální reprezentací jedinců se zrakovým postižením jako oněch „chudáků, kteří se musí upřednostňovat“.

Druhá studentka zaznamenala negativní reprezentace: „*Já myslím, že to média berou moc povrchně, že nám... Nikde se nedočteme, jaký mají pocity, jak žijí vlastně. Všude čteme jenom „je slepej nemůže tamto, nemůže tamto“, ale nenapíšíou nám, čeho si dokážou užít nebo tak.*“.

Zaznamenali jsme i zajímavý názor, kde studentka uvádí, že si myslí, že média více zviditelňují jedince se získaným zrakovým postižením kvůli příběhu a o jedincích s vrozeným postižením se příliš nezmiňují.

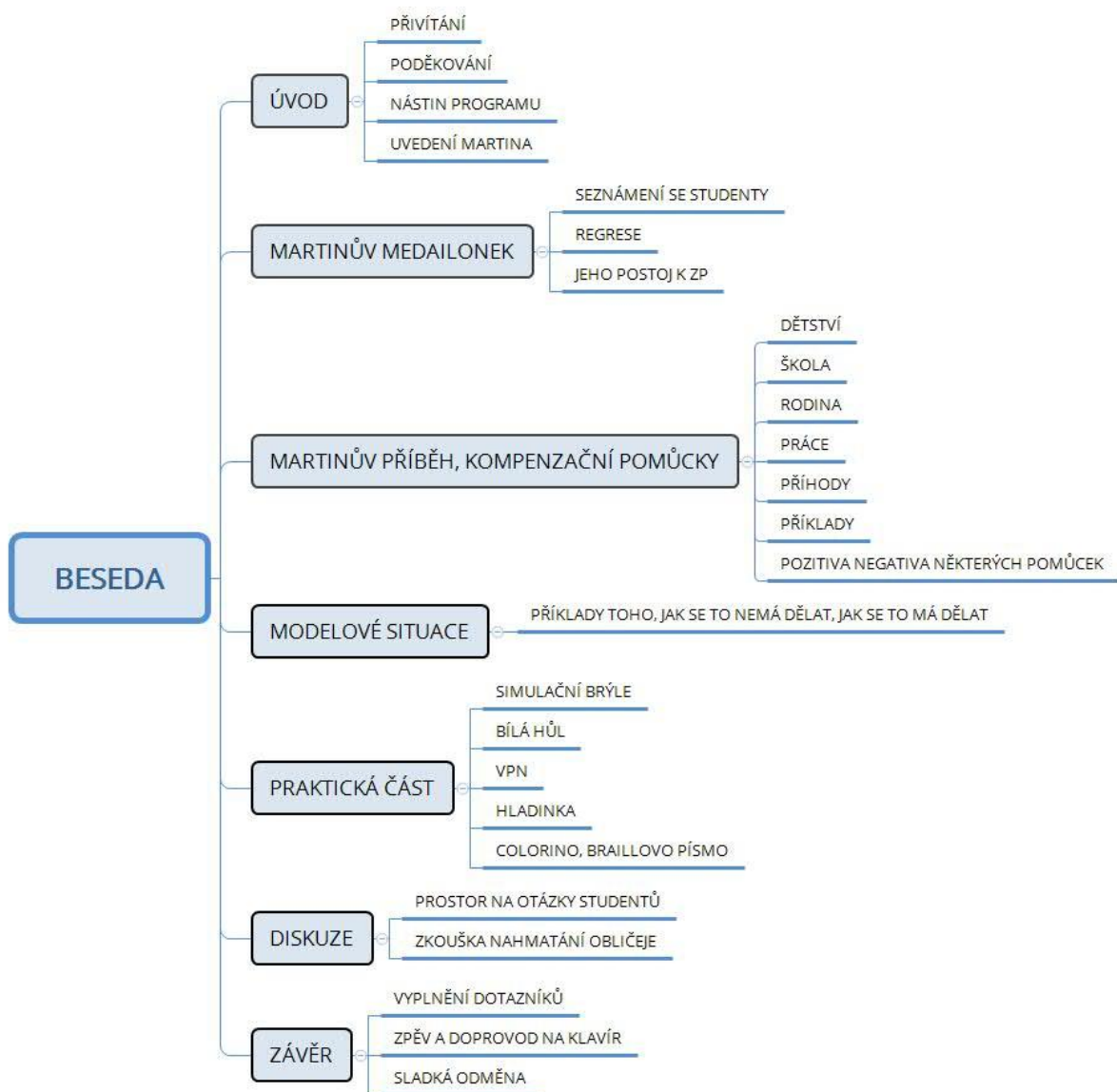
Někteří studenti sdíleli názor, že média problematiku osob se zrakovým postižením příliš zveličují a přibarvují se záměrem „**hrát na city**“. Jedna studentka uvažovala následovně: „*Je to skvělý způsob manipulace, jak zapůsobit na pocity těch lidí a zakomponovat do toho tu reklamu nějak.*“. Pouze jeden student si myslí, že média prezentují osoby se zrakovým postižením, podle jeho slov „**správně a bez přehánění, tak nějak uprostřed**“.

Otázka č. 10 Kde a v jakém kontextu jste zaznamenali jedince se zrakovým postižením v médiích?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Po položení této otázky měli někteří studenti problém vybavit si, zda někde v médiích zaregistrovali jedince se zrakovým postižením. Nejvíce studentů si vybavilo **filmy nebo pohádky**. Jednalo se zejména o pohádku s názvem *Láska rohatá*, na kterou si vzpomněli 4 studenti, i když někteří až poté, co byla zmíněna někým jiným. Dále uváděli film *Milionář z chatrče* (malému chlapci byly vypáleny oči), *Netvor* (role učitele a průvodce), *Hvězdy nám nepřály* (po ztrátě zraku se stal negativním, ale snažil se být pozitivní i přes ztrátu zraku) a film *Ray* (pojednává o životě slavného nevidomého zpěváka Raye Charlese). Někteří si vzpomněli i na **seriály**, např. *Daredevil*, *Star Trek*, Studenti uvedli několik dalších filmů, u kterých byli schopni popsat přibližný děj, ovšem nevzpomněli si na název. Jeden ze studentů si vybavil obdivuhodnou **hru na klavír** od Steve Wondera. Studenti dále zmínili pěveckou **televizní soutěž** *Hlas Československa*, ve které mimo jiné působil i Martin Svátek, kterého odtud znají. V odpovědích zazněl i **pořad** *Pošta pro tebe*, methanolová **kauza** a jeden student si vybavil **zprávu** o „okradení nějakého handicapovaného v novinách“.

4.7.2 BESEDA

V rámci výzkumného šetření proběhla mezi jednotlivými etapami ohniskových skupin osvětová beseda (fotodokumentace viz. Příloha č. 5), která měla časovou dotaci 1, 5 hodiny a zúčastnilo se jí 27 studentů, výzkumnice a host Martin Svátek, který přijal pozvání a přijel. Struktura besedy byla předem připravená a prodiskutovaná výzkumnicí a Martinem.

Martin Svátek

Na tomto místě bychom chtěli představit osobu Martina Svátka. Jedná se o člověka vyznařujícího pozitivní energii, s nakažlivým smyslem pro humor a velmi vysokou úrovní akceptace svého postižení. Příčinou jeho nevidomosti je retinopatie nedonošených. Martin má za sebou ve svých 37 letech velmi pestrou a četnou škálu zaměstnání. Pracoval například jako masér

v pražské organizaci Novida, ale realizuje se především v hudbě. Působil také v kapele Navigators a později v další kapele s názvem Madfinger. Zúčastnil se v duetu s Blanku Janečkovou i mediálně známé pěvecké televizní soutěže „Hlas Československa“. V současnosti pracuje v rádiu Color, kde připravuje svůj pořad s názvem „Holiday edition“. Martin má dceru, se kterou nežije ve společné domácnosti, ale pravidelně ji vidá. Sám uvádí, že je se svým životem spokojený a je přesvědčený, že si svou cestu životem, takovou, jaká je, vybral sám. Chceme na tomto místě zmínit, že prvotní myšlenka této práce byla inspirována prvním náhodným setkáním autorky práce a Martina, ze kterého se vyvinula hlubší a dlouhodobější spolupráce, která dala vzniknout této práci.

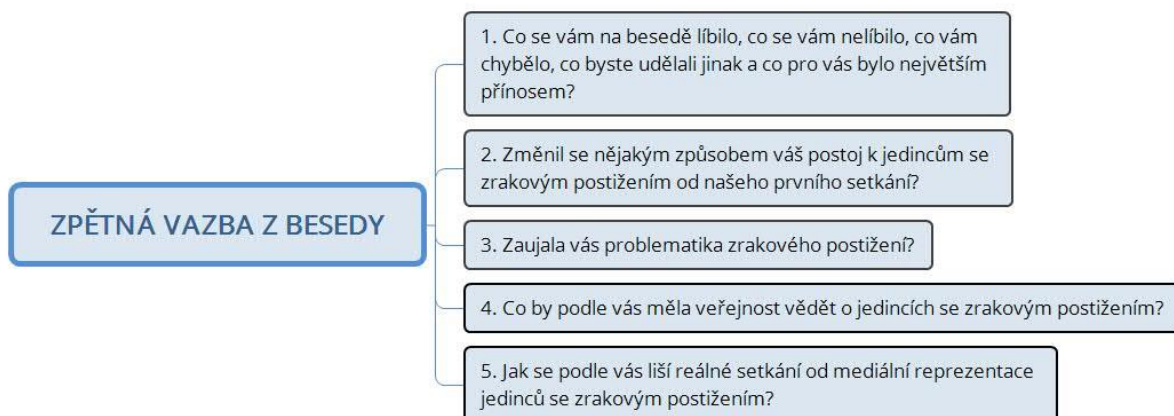
Osnova besedy se skládala ze zahájení, představení Martina, popisu jeho příběhu a běžného dne společně s prezentací pomůcek, poté výzkumnice a Martin předvedli několik modelových situací, které mohou nastat v běžném provozu, když se kolemjdoucí nabídne jako průvodce. Následoval prostor pro to, aby si studenti sami vyzkoušeli práci s danými pomůckami. Po této praktické části nastal časový prostor na otázky studentů a na diskuzi. Na závěr studenti vyplnili dotazník, který jsme ovšem pro účely tohoto výzkumu nevyužili. Data, která jsme získali prostřednictvím ohniskových skupin a besedy jsou pro tuto práci dostačující a domníváme se, že dotazníkový materiál by mohl být vhodný pro navazující studii, popřípadě pro výzkumné šetření týkající se problematiky zrakového postižení a médií. Průběh besedy byl tedy následující, výzkumnice všechny přítomné přivítala, poděkovala všem, kteří se podíleli na úspěšném uskutečnění a organizaci besedy, a nakonec i studentům za jejich dobrovolnou přítomnost. Studenti byli opět upozorněni, že průběh besedy bude pro výzkumné účely zaznamenán na diktafon. Výzkumnice uvedla Martina Svátka, který všechny přítomné požádal, aby se představili jménem. Poté představil sám sebe, hovořil o svém zrakovém postižení, o tom, jak jej získal, jak se s celou situací smířil. Citlivě se dotkl i toho, že má informaci o slečně z vedlejší třídy, která přichází o zrak. Povídal klidně a poutavě, studenti jej během jeho monologu se zaujetím poslouchali. Po tomto uvedení Martin popsal svůj životní příběh od dětství, přes školní léta a rodinu, až po profesní seberealizaci. Hovořil také o tom, jak vypadá jeho běžný den, přičemž za pomoci výzkumnice představoval a prezentoval jednotlivé kompenzační pomůcky. K dispozici byla šablanka na podpis, hladinka, Colorino, bílá hůl, VPN a simulační brýle, které ovšem nejsou kompenzační pomůckou, slouží pouze k simulaci jednotlivých zrakových vad. Veškerá témata, která jsme zmínili, vycházela ze zájmu a zpětných vazeb studentů, kteří měli prostor k vyjádření svého přání v první etapě ohniskových skupin. Tímto způsobem jsme zajistili, že beseda bude pro samotné studenty zajímavá a přínosná. V další fázi besedy výzkumnice a Martin zrealizovali sérii modelových situací, ve kterých předváděli, v jaké situaci a jakým způsobem je či není vhodné poskytnout podporu člověku se zrakovým postižením při chůzi s bílou hůlí. Modelové situace byly

mírně humorně podbarveny, aby studenty zaujaly a ti si potom zafixovali správné postupy. Veškeré situace, které byly předvedeny Martin skutečně zažil, hovořil tedy z vlastní zkušenosti. Následovala část praktická, ve které měli studenti k dispozici veškeré pomůcky, byl jim vysvětlen princip Braillova písma a měli možnost se zeptat na cokoli, co je zajímalo. Nejvíce studentů mělo zájem o vyzkoušení simulačních brýlí a další z nich se doptávali na Braillovo písmo, kterým si i zkoušeli zapsat kratší text nebo přeložit citáty a vtipy napsané na Pichtově stroji. Po této aktivnější části byl prostor na lehké zklidnění a vyslovení otázek a myšlenek, které studenty napadaly už v průběhu ohniskových skupin. Pro případ, že by studenti pocíťovali nervozitu z přítomnosti člověka se zrakovým postižením, měla výzkumnice dotazy a myšlenky studentů zaznamenané, studenti byli ale díky Martinovu otevřenému a pozitivnímu přístupu velice dobře naladěni a byl z nich cítit jen lehký ostych, který snadno překonali. Studenty zajímalo, jak může nevidomý člověk vnímat barvy, jestli má sny a pokud ano, tak jak vypadají. Také se ptali, zda si umí představit, jak vypadá jeho dcera. V rámci tohoto dotazu šla jedna studentka zkusit, jak si ji Martin představí podle hmatu. Martin hmatem prozkoumal její obličej a vlasy a popsal, co „vidí“. Studenti projevovali opravdu velkou míru zájmu. Jako velký přínos považujeme to, že se Martin podle domluvy zmínil i o spolužačce z vedlejší třídy, která přichází o zrak. Otevřel i téma vrozeného a získaného zrakového postižení, na které studenti naráželi už při ohniskových skupinách. Upozornil studenty na to, že přišel o zrak ještě v porodnici, takže nezná nic jiného než život bez něj, na rozdíl od jejich spolužačky, která byla celý svůj dosavadní život zvyklá zrak využívat a nyní o něj postupně přichází. Ukázal studentům i tuto druhou stranu, nad kterou se mnoho lidí nepozastaví a přivedl je k zamyšlení nad tímto problémem více do hloubky. Nabídl studentům vhled do prožívání svého postižení a ukázal jim, že každý člověk se zrakovým postižením to sám v sobě má nastavené jinak a každý reaguje v souladu se svými hodnotami a pocity. To znamená, že v případě, kdy Martin svou situaci vnímá s nadhledem, humorem a nevádí mu, když v rozhovoru někdo zmíní něco ve smyslu „uvidíme“, „to koukáš“, „...viděl jsi ten film?“, někdo jiný se stejným typem postižení to může vnímat diametrálně odlišně a může mu i lehký náznak humoru mířený na zrakové postižení ublížit. Studenti si díky jeho výkladu začali postupně uvědomovat, že každý člověk se zrakovým postižením má svoji osobnost, chová se, jedná a prožívá věci jinak. Pro většinu studentů byl kontakt s Martinem prvním kontaktem s člověkem se zrakovým postižením, pokud nezapočítáváme míjení s lidmi na ulici a spolužačkou na chodbách školy. Martin zasel pomyslné semínko, což bylo účelem besedy. Studenti začali přemýšlet a přetvářet své názory a postoje na základě vlastní osobní zkušenosti. Na závěr besedy Martin zazpíval dvě písně, při kterých se doprovodil na klavír, což bylo skvělým zakončením celé besedy. Vystoupení podle reakcí zapůsobilo velmi silně a rozvířilo emoce. Některé studentky se pod tlakem náhle nabytých vjemů rozplakaly. Poté, co Martin

dohrál, strhl se bouřlivý potlesk. Na úplný závěr výzkumnice poděkovala všem za účast a ujistila studenty, že pokud je mezi nimi někdo s dalšími dotazy, které nezazněly, ať z důvodu omezené časové dotace, ostychu nebo potřebě položit tuto otázku v soukromí, lze to vyřešit prostřednictvím výzkumnice. Ve srovnání s počáteční nevědomostí studenti odcházeli se zájmem o danou problematiku a s pozitivními pocity.

4.7.3 DRUHÁ ETAPA OHNISKOVÝCH SKUPIN

Otázka č. 1 Co se vám na besedě líbilo, co se vám nelíbilo, co vám chybělo, co byste udělali jinak a co bylo pro vás největším přínosem?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Studenti byli pár dní po besedě tázáni na to, co se jim na setkání líbilo, co se jim naopak nelíbilo, popřípadě, co by udělali jinak či co by přidali a co pro ně bylo největším přínosem v rámci této akce. Tato otázka tedy sestává z více vrstev. Nejprve se budeme věnovat tomu, co se studentům podle jejich odpovědí líbilo. Můžeme konstatovat, že všichni studenti, kteří se besedy zúčastnili, uvedli, že se jim setkání celkově **velmi líbilo, byli překvapení** a měli z toho **příjemné pocity**. Poté uváděli různé důvody, proč tomu tak bylo. Nejčastěji zaznívala odpověď, že se jim líbila **atmosféra** besedy, ve které figuroval jako jeden z nejvýznamnějších elementů **humor**. Studentka se vyjádřila následovně: „*Mě to strašně překvapilo, jak člověk, kterej má takovej handicap dokáže mít takovej humor, že mě to až úplně dostalo, jak se s tím tak dokáže smířit a dělá si z toho srandu, to mě úplně strašně překvapilo, že to tak někdo může vnímat nebo tak. Mně se to moc líbilo, bylo to hodně zajímavý.*“. Další odpověděla: „*Mně se líbilo, že to bylo pojatý tak osobně, že to nebyla přednáška, že by povídal, ale že to bylo, jak kdybychom byli kamarádi, nevím, jak to říct. A i vy dva, že bylo vidět, že si rozumíte, nebo že jste kamarádi, máte pěkněj vztah, to je fajn.*“. Za všechny uvádíme ještě příspěvky studentek: „*Mně to přišlo úplně úžasnej, prostě úplně taková atmosféra, jakože to bylo strašně příjemný a Martin je takovej strašně pozitivní...*“ a „*Líbilo se mi, že jsme se ho mohli zeptat vlastně*

na cokoliv, že nám fakt odpověděl úplně na všechno, jak jsi říkala, i to co jsme vědět nepotřebovali.“ Z těchto výroků se můžeme domnívat, že studenti reagují pozitivně spíše na setkání typu besedy, založených na principu obousměrné komunikace, kde panuje přátelská a uvolněná atmosféra než na oficiální přednášky formálního typu, kde není prostor pro diskuzi na partnerské úrovni. Navíc sledáváme jako velice funkční model, pokud mají moderátoři – v tomto případě Martin jako zástupce a mluvčí jedinců se zrakovým postižením a autorka této práce jako pořadatelka besedy – přátelský vztah a studenti tak mají možnost sledovat interakce těchto dvou osob. Nevylučujeme možnost, že by tímto způsobem mohli tyto vzorce chování přijmout jako vzor, jak se v komunikační situaci s jedincem se zrakovým postižením chovat.

Studenti dále velmi často vyjadřovali překvapení nad tím, jaký je Martin pozitivní člověk, jelikož podle jejich slov čekali, že bude větší pesimista, který si postěžuje. Jedna studentka uvedla: *„Mě překvapilo, že myslí tak pozitivně, že si to tak ani nebere...prostě takovej v pohodě člověk, překvapil mě. Představovala jsem si ho trošičku jako pesimistu, že si postěžuje, že třeba naráží a takhle, ale ne. Že si třeba postěžuje, že nevidí dceru nebo tak, něco zápornýho.*“ Téměř všichni studenti zmínili závěrečnou hru na klavír, při které Martin zazpíval dvě písně. Studentka uvedla: *„Já musím soublasit, ta hra na klavír a ten zpěv to byl fakt úplně silnej zážitek. Ale celý to bylo takový pěkný, prostě takhle mít možnost se setkat s někým, kdo takhle na sobě pracuje a překonává ty překážky...“*

Další studenti **ocenili možnost setkat se osobně** s jedincem se zrakovým postižením: *„...že bych se s tím takhle normálně nesetkala jako s člověkem a takovou příležitost bych neměla takhle být s někým. Byl to příjemnej zážitek... A byla to taková zajímavá zkušenost.*“

Jako velký přínos označili **ukázky průvodcování a seznámení s kompenzačními pomůckami**, o jejichž existenci mnozí nevěděli. Z odpovědí studentek: *„...a taky to byla dobrá zkušenost setkat se s někým, kdo nevidí a třeba ta ukážka, jak ho třeba vodit nebo tak, tak konečně bych třeba věděla... A asi tam nebylo nic, co by se mi nelíbilo, bylo to super.*“ a *„líbilo se mi, žeš donesla různý věci a mohli jsme si to vyzkoušet a podívat se...“* Studenti dále zmiňovali, že je překvapilo, jak vnímá barvy, jaké má sny a že se jim líbily příhody z jeho života.

Poslední 4 studenti, kteří se besedy nemohli zúčastnit, zmínili, že shlédli videa z hudebního závěru besedy, která zaznamenali přítomní studenti během Martinovy hry na klavír. Všichni shodně uvedli, že se jim velmi líbila Martinova hra na klavír a litovali, že se nemohli zúčastnit.

Jako poslední uvádíme odpověď studentky, který reflektuje její pocity a shrnuje vše, co studenti vypověděli: *„Mně se brozně líbilo, jak tam zpíval a hrál, tak u toho jsem se fakt hodně, hodně rozbrečela a měla jsem úplně husinu po celém těle, úplně všude, to se mi fakt asi nikdy nestalo, takovej brozně silnej zážitek. Já nevím, jestli jsem to tak brala, že nevidí, ale fakt má nádhernej hlas, a to neříkám jenom nějak ze soucitu nebo tak...bylo to fakt krásný. A brozně mě mrzelo, že jsme měli*

tak málo času, já jsem tam chtěla zůstat i delší dobu, ale jelikož už všichni odcházeli, tak mi to bylo takový blbý tam zůstat jako jediná, tak jsem pak taky odešla, ale klidně bych tam zůstala i déle a klidně, kdyby byla nějaká taková další přednáška, tak bych tam hned šla. Že se mi to fakt hodně líbilo. Že jsem se dozvěděla věci, co jsem o tom fakt nevěděla a jak nám povídal, jak se mu zdají ty sny, tak to jsem fakt netušila, že se jim tak zdají ty sny... Prostě mě to obohatilo ta přednáška, o spoustu věcí, co jsem nevěděla o tom, o téhle problematice.“

Otázka č. 2 Změnil se nějakým způsobem váš postoj k jedincům se zrakovým postižením od našeho prvního setkání?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Tato otázka reflektuje, jak se studentům změnil či naopak nezměnil pohled na problematiku zrakového postižení a jejich postoj k jedincům se zrakovým postižením po osobním setkání s Martinem. Jak jsme uváděli výše, většina z nich nikdy nepřišla s jedincem se zrakovým postižením do kontaktu. Jako první zmiňujeme čtyři studenty, kteří se besedy nezúčastnili. Tito opět shodně uvedli, že se jejich **postoj nezměnil, jelikož neměli možnost se s Martinem setkat**, jako ostatní. Uvádíme některé z výroků: „*No já jsem tam v ten pátek nebyla, takže asi ne. Kdybych to viděla, tak asi jo, ale že jsme si o tom jen vykládali, tak asi ne.*“. Tato studentka se domnívá, že kdyby prošla osobní zkušeností s jedincem se zrakovým postižením, změnil by se její postoj k této minoritě. Další uvedl: „*Já nevím, já jsem asi nezměnil žádný názor zatím. Když jsme se minule bavili, tak mi jich bylo líto a tak, a teďka se nic nezměnilo, protože jsem se s ním nesetkal, jenom jsem slyšel od spolužáků.*“. Student potvrzuje předešlou myšlenku, taktéž se domnívá, že by po osobní zkušenosti změnil své postoje k jedincům se zrakovým postižením a navíc zmiňuje, že pouze slyšel nějaké informace od spolužáků, což poukazuje na to, že pro studenty byla beseda natolik zajímavá, že měli potřebu o ní diskutovat i ve svém volném čase se spolužáky.

Nyní přejdeme ke studentům, kteří se besedy zúčastnili. Mnozí uváděli, že **změnili názor** vzhledem ke svým předešlým domněnkám o tom, že jedinci se zrakovým postižením jsou vždy smutní, tišší a bez života. Například: „*Já jsem teda změnila názor, protože jsem si myslela, že jsou ti lidé vždycky smutní a takoví bez života, ale prostě když jsem viděla Martina, tak on je úplně šťastnej člověk a prostě nevím, vůbec ho to netížilo, prostě může žít i s tímhle.*“. Další studentka sdílela podobné pocity: „*...ten černej humor, že to se mi líbilo. Jako já jsem si právě vždycky myslela, že jsou takoví tišší, brozně introverti a teď mi to tak docela přišlo, že všichni nemusí být, že každý je jinej.*“. Tuto myšlenku uzavírá další student slovy: „*je to jak normální člověk, prostě jenom nevidí, ale plus mínus mají stejný povahy.*“. Zde zaznívají důležité poznatky, které studenti získali svou **vlastní zkušeností**, a to, že každý jedinec se zrakovým postižením není stejný, jak se domnívali dříve. Uvědomujeme si, že jejich

předešlé představy o jedincích se zrakovým postižením neměly základ v osobní zkušenosti, nabízí se tedy otázka, odkud studenti čerpali tyto své názory a postoje.

Jedna ze studentek uvedla odlišný názor než ostatní: „*U mě to nic nezměnilo. Mám to tak, že je mi jich líto, ale nelíbí se mi, jak hodně lidi hrajou na citovou stránku, jako přispějte na nějaké organizace, takhle pořád v televizi a takhle. Chápu, že je důležitý přispívat, ale ti, kteří chtějí přispět si vyhledají charity a takhle, ale někteří jsou rádi, že žijou sami z peněz natož aby ještě přispávali.*“ Reflektuje zde své pocity ohledně mediální propagace ve smyslu různých sbírek na osoby s různými typy postižení. Vnímá **přesycenost médií**, která v tomto případě reprezentují jedince s postižením jako ty, kterým je potřeba pomoci, což v mnoha případech může pomoci zachránit či zkvalitnit život člověka, na druhou stranu ovšem vnímáme i stinnou stránku věci ve smyslu utvrzování společnosti ve stereotypch o jedincích s postižením.

Asi čtvrtina zúčastněných studentů reflektovala **změnu v oblasti informovanosti**: „...*že už vím, jak těmhle lidem pomáhat a byla bych si v tomhle jistější už.*“ Tato zpětná vazba nás utvrzuje v naší domněnce o nedostačující informovanosti široké veřejnosti v problematice zrakového postižení a v oblasti komunikace s jedinci se zrakovým postižením. Na tento názor navážeme výrokem další studentky, která řekla: „...*jsem myslela, že třeba bude mít nějakýho toho psa nebo něco, že by mu pomohl třeba do dveří...*“ Tento názor nám prozrazuje, že studentka automaticky očekává, že každý jedinec se zrakovým postižením vlastní vodícího psa, což nás vede k dalšímu z hluboko zakořeněných stereotypů. Další studentka rozvíjí její myšlenku: „*Tak asi v tom, že jsem dostala jiný pohled na to. Že jsem si myslela, že on má doma někoho, že mu pomáhá, ale on je sám, takže dokáže být takovej samostatnej, že dokáže sám bydlet. Tak to mě tak nějak poznamenalo. Ne, ovlivnilo.*“ Jedna ze studentek na toto téma dodává: „*Mě ještě na té besedě zaujalo to, že kdysi tam říkal o tom praní, nebo jak se musí starat o tu domácnost, tak že až na té přednášce jsem si tak nějak uvědomila, že co vlastně všechno to obnáší, že já jsem si tak jako říkala, že nevidí a že zkrátka chodí s tou holí a pak jsi vlastně říkala, že on i pere a takhle a že je takovej soběstačnej, a jak nám právěže ukazoval všechny ty pomůcky na to, třeba té vody, aby se nepřelila, tak jsem si uvědomovala do čeho všeho to zasahuje, že jsem to předtím tak nevnímala a teďka právě s tou vodou, že ji často přelívá a tak, tak to bylo zajímavý, já jsem si to dřív neuvědomovala takhle.*“ Tyto výpovědi poukazují na skutečnost, že si studentky bez předchozí osobní zkušenosti s jedincem se zrakovým postižením myslely, že jedinec se zrakovým postižením není schopen samostatného bydlení a sebeobslužných činností, tedy, že potřebuje dopomoc při většině úkonech. Jedna ze studentek dokonce přiznává, že ji nikdy nenapadlo přemýšlet o jedinci se zrakovým postižením v těchto souvislostech spojených s každodenním životem, její představa jedince se zrakovým postižením končila u chůze s bílou holí.

Další studentka dále uvažuje: „Je mezi tím asi fakt strašnej rozdíl, každěj tu slepotu vnímá jinak, podle té osoby... Přijde mi to ještě víc úžasný, že mi to nikdy tak nedošlo, že to je vlastně...že by někdo mohl až tak fungovat úplně normálně a přijde mi úplně úžasný, že si takhle plní svůj sen v tom rádiu a takhle, že to je úplně neskutečný, že i když nevidí, tak furt dělá to, co chce. To je skvělý.“ Studentka zdůraznila změnu ve svém postoji v oblasti seberealizace jedinců se zrakovým postižením. Zdá se, že ji překvapilo a že si začala uvědomovat, že i jedinec se zrakovým postižením má své potřeby a potřebuje se realizovat v různých oblastech života, jako i ona sama. Zde spatřujeme důležitý moment ve změně uvažování studentky.

Za klíčovou změnu v postojích a uvažování studentů o jedincích se zrakovým postižením vzhledem k praktickému využití a zlepšení vztahů v rámci školy považujeme následující: „Mně se teda postoj vůči těm lidem úplně změnil a to skrz to, že já třeba jak máme tu Káju, tak jsem si z ní taky dělala srandu a bála jsem se ji třeba oslovit nebo tak, ale jako vím, že se jí bát nemusím, že je to taky jenom člověk a že právě naopak, že by si zasloužila, aby se s ní někdo bavil normálně a ne, aby ji každěj jenom třeba lítoval.“ Poslední odpověď potvrzuje naše výše zmíněné domněnky, předcházející výpověď a možnost pozorovat studentčino zamyšlení nad touto problematikou po osobním setkání s Martinem: „Mně to změnilo ten názor nebo postoj v tom, že jsou různé druhy těch nevidomých, že někteří to tak berou s humorem a dokážou si ze sebe dělat srandu a líbí se jim, když jakože to ani tak to okolí kolem nich nebere. A právě jak nám tam říkal ten příběh s tím, jak se ta jedna rozplakala kvůli tomu, že tam prostě ten hloupý vtíp padl. Tak to mě zaujalo, že jsou takový různé druhy a že se ti lidi musí fakt jako poznat, aby se člověk mohl dozvědět, který z nich vlastně to je, že se na ně nemůže hned tak jít s tím černým humorem, ale že se musí prostě pomaličku, já nevím, já bych to přirovnala tak nějak k cibuli, že se oddělávají ty slupky a že se až potom dostaneme vlastně k tomu jádru toho člověka a jak on to chce vnímat. Mě by třeba zajímalo, jak to vnímá tady ta Kája, že jak je z té jiné třídy a ona je taková spíš introvertní, tak já bych ji chtěla víc poznat a chtěla bych třeba zjistit, jestli je taková spíš tišší a že to nemá ráda, anebo, jestli je taková, že to vnímá jinak, to by mě třeba zajímalo no. A tady tenhle postoj, to mě změnilo, že jsem prostě nevěděla, že jsou takhle uvnitř každěj jinej, nevím proč, ale tak jsem si je nějak házela do stejného pytle a pak až teď jsem se vlastně dozvěděla, že to takhle vůbec není.“

Otázka č. 3 Zaujala vás problematika zrakového postižení?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Všichni studenti ve svých odpovědích uvedli, že je problematika zrakového postižení ve vyšší či nižší míře **zaujala**. Některé dokonce natolik, že si později hledali další informace na internetu. Následující odpověď reprezentuje většinu reakcí: „Upřímně samotnou by mě to takhle asi nenapadlo, ale určitě je to hodně zajímavý, a ještě jak tady byl ten Martin, tak si myslím, že to posunulo

úplně někam jinam. Že jsme si to všichni víc uvědomili, že taková lidé jsou mezi námi. To určitě pomohlo.“. Další student uvedl: *„Bylo to přínosný, rozšířilo nám to obzory, a že bych si nějak další informace vyhledával, tak to asi ne. Takhle je to asi ideální. Nenudilo mě to.“*. Tato reakce nám poskytuje zpětnou vazbu, prostřednictvím které nám ukazuje, že námi zvolená forma besedy byla vhodnou alternativou a dočkala se pozitivního přijetí studentů, kteří se na tuto problematiku orientují i těch, jejichž těžiště zájmu spočívá v jiných oblastech, což bylo naším záměrem. V podobném duchu odpovídala následující studentka: *„Mně to přišlo taky hodně přínosný, já jsem o tom vlastně nic moc nevěděla, nezjišťovala jsem to, ale tady tohle mi přijde fakt dobrý, že jsme si o tom něco zjišťili a nevím, jestli bych to třeba zvládla studovat, na to bych asi neměla, ale takhle je to super.“*

Jedna ze studentek vyjádřila počáteční obavu: *„Já jsem třeba ráda, že to je zrovna na tohle téma, že na začátku jsem se třeba bála, že jsem nevěděla, o co jde, ale nakonec jsem byla fakt ráda za to.“*. Ukázalo se, že dané **téma je přijatelné** i pro více ostýchavé studenty.

Další studentka vyslovila zajímavou myšlenku: *„Tak tohle je takový lepší než třeba z toho internetu, protože tam můžou napsat cokoli, kdežto tady když je to takto s tím člověkem, tak jako ze života, kdežto na internetu si můžou vymyslet cokoliv. Určitě jako super téma.“*. Přemýšlí o důvěryhodnosti médií ve spojení s reprezentací jedinců se zrakovým postižením. Praktické stanovisko zaujala jedna ze studentek: *„Pro mě to určitě ztráta času nebyla, protože ti lidé jsou mezi námi a vždycky se hodí o tom něco vědět.“*. Další studentka zmínila, že se tímto tématem nikdy nezabývala, protože nikoho takového neznala, ale otevřelo jí to oči a je podle ní dobré poznat, jak to tito lidé mají.

Následující odpověď odhaluje, že se o danou problematiku studentky zajímají, pokud samy v minulosti či v přítomnosti trpí nějakým problémem v této oblasti: *„Tak mě to určitě zajímá, protože já, když jsem byla malá, tak jsem byla v podstatě slepá na jedno oko. Ne vyloženě slepá, ale pak jsem měla hodně dioptrií a jezdila jsem do oční školy na šest týdnů vždycky, tak se mi to strašně spravilo a fakt mě tady to ohledně zrakového postižení a všeho zajímá a baví mě se o tom bavit, a ještě úplně úžasné mi přijde, že jsme se viděli s tím Martinem.“*

Z dalšího příspěvku je patrné, že aktivity prováděné v rámci výzkumného šetření mohly na studenty zapůsobit i motivačně vzhledem k vlastní aktivitě v daném oboru, i přesto, že student absolvoval pouze ohniskové skupiny a o besedě získal informace prostřednictvím spolužáků: *„Tak vlastně před tím týdnem, nebo kdy to bylo, když jsme se o tom bavili poprvé, jsem se o to vůbec nezajímala. Ale teď bych možná i začal, protože mi to přijde jako velká problematika a začal bych se o to nějak zajímat, a právě proto mě zajímá ten zážnam hodně, jak to tady probíhalo a tak.“*. Reakce studentů byly příjemným překvapením, jelikož jsme neočekávali takovou míru pozitivní odezvy týkající se vlastního zájmu studentů o problematiku jedinců se zrakovým postižením.

Otázka č. 4 Co by podle vás měla veřejnost vědět o jedincích se zrakovým postižením?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Většina studentů po krátkém či delším zamyšlení došla k závěru, že by ostatní lidé měli vědět, **jak probíhá běžný den** jedince se zrakovým postižením, také **jak se k lidem se zrakovým postižením chovat** a případně i vědět, **jak jim pomoci**, pokud by to situace vyžadovala. Tuto myšlenku zachycuje studentka ve své odpovědi: „*Já myslím taky, že by to zajímalo každého, třeba jak to ti lidi zvládají ten všední den a tak. I třeba jak se k těm lidem chovat, aby věděli, když někoho takového znají, tak jak se k nim chovat a aby věděli, jaké mají ten den a tak...*“. Další shrnuje: „*No, jak prostě žijou normální život, jak to prostě dělají všechno...*“. Další studentka na ně navazuje: „*Asi hlavně to, když třeba chce pomoci někomu s tím průvodcováním, prostě s tím vožením, tak asi by bylo užitečný, kdyby věděl, jak toho člověka oslovit, protože jak tam byla ta ukáзка, že vlastně když někdo přijde a jenom tak toho člověka chňapne, tak že to není prostě nejlepší, takže tohle je asi taková ta základní věc, kterou by měl vědět ten člověk, který o nich nic moc neví.*“. Následující studentka potvrzuje předchozí myšlenku: „*Kde se ho dotýkat by se mělo nějak víc rozšířit, aby je každý takhle nebral a někam je netahal. To bylo pěkný, že nám to tam bylo ukázáno, že kdybychom se takhle s někým setkali a chtěli mu pomoci, tak jak mu máme vlastně pomoci. Abychom mu nechtěli třeba pomoci, a tím jsme mu ještě víc neublížili... To by se mělo rozšířit do podvědomí.*“.

Další odpověď se velmi podobá ostatním, pokud se na ni ale zaměříme, odhaluje nám důležitý jev: „*Jak se k nim chovat a jak vlastně žijí ten den, no a všechny takový ty různé otázky, ty normální otázky, na který se ptáme normálních lidí. Ne normálních, prostě těch, co vidí, tak normální otázky.*“. Studentka zde několikrát zmínila heslo „normální“. Můžeme si tuto výpověď interpretovat tak, že studentka dospěla k závěru, že sice jedince se zrakovým postižením nevnímá jako to, co je běžné, ale chce se o ně zajímat na stejné úrovni jako o jedince intaktní.

Lidé by si také podle studentů měli uvědomovat, že se jedná o **plnohodnotné jedince**, kteří vykazují individuální míru samostatnosti, kterou je potřeba respektovat.

Další studentka prezentovala svůj názor tímto způsobem: „*Si myslím, že tak nějak každého zajímaly ty sny, že jsou to takový ty věci, co se moc neřeší. Já myslím, že by je zajímaly takový věci, co se tak podvědomě neví, nebo tak. Prostě, že to neví úplně všichni, že se to dozví jen ti lidi, co se opravdu s tím setkají, nebo mají o tom nějakou takovou přednášku, tak si myslím, že takhle bych jim to asi nějak... Myslím si, že nejlepší je s nějakým takovým člověkem se potkat a poznat ho a prostě nebrat ho jako nějakýho jinýho no, že to je nejlepší, jak poznat tu problematiku no. Takhle z nějakých letáček nebo z televizi to člověk zkrátka nepozná, jaký to je, ale když si takhle s někým povídá tak je to přece jenom o něčem jiným... To poznají.*“. Je zde patrné, že studentka pod vlivem nedávného osobního setkání s jedincem se zrakovým

postížením přenáší svoji osobní zkušenost a aplikuje ji na nové situace. Rovněž díky nově nabyté zkušenosti navrhuje reprezentaci jedinců se zrakovým postižením prostřednictvím médií, které nyní označuje za nedostačující.

Další studentka zmiňuje: „...a ještě si říkám, že ti lidi, když o tom nic neví, tak můžou mít třeba předsudky nebo něco takovýho, takže i třeba jak jsme to měli teď, že se dozvíme nějaký zajímavosti obecně z tobo života tobo člověka nebo tak něco, tak to pro ně může být taky zajímavý. Když neví, můžou si myslet třeba něco, co vůbec není pravda.“. Tato výpověď reflektuje, že studentka si uvědomuje existenci předsudků vůči jedincům se zrakovým postižením, a dokonce přichází s řešením této situace. Navrhuje osobní setkání, kterým si sama prošla a bylo pro ni, podle její reakce, příjemné.

Důležité uvědomění zaznamenala studentka, která vychází z obsahu besedy a utkvěla jí část, ve které bylo zmíněno, že každý jednotlivec má svoji osobnost a individuální míru humoru, kterou je potřeba brát na vědomí. Řekla: „Ještě je asi důležitý, že vlastně záleží, jestli máme přistupovat k cizímu člověku, nebo k někomu v našem okolí, kdo má tento handicap, protože jak tam bylo zmíněno, že vlastně každý na to reaguje jinak a bere ten svůj handicap jinak, že třeba někdo si z tobo v podstatě dělá srandu, aby se přes to nějak přenesl nebo tak, ale někomu to může ublížit nějaká narážka nebo tak, tak to je asi taky důležitý.“.

Tuto otázku uzavíráme výstižnou odpovědí jednoho ze studentů: „Měli by vědět, že to jsou jenom lidi, kteří si zaslouží normální život.“.

Otázka č. 5 Jak se podle vás liší reálné setkání od mediální reprezentace jedinců se zrakovým postižením?

Sumarizace klasifikovaných dat:

Studenti byli dotazováni, zda vnímají rozdíly mezi osobním setkáním a mediální reprezentací jedinců se zrakovým postižením, popřípadě jak a v čem se liší. Většina studentů souhlasila s tím, že **osobní setkání působilo pozitivněji a lépe**, ovšem někteří z nich uváděli, že to mohlo být způsobeno pozitivním přístupem Martina. Tento názor reprezentuje výrok jedné ze studentek: „...podle mě to vyzdvihlo ten Martinův postoj k tomu a nevím, jak bych to moc srovnala...“. Zajímavým poznatkem je, že **média podle výroků několika studentů prezentují jedince se zrakovým postižením jako „chudáky“** a osoby nesamostatné, což nekoresponduje s jejich zkušeností z osobního setkání. „Tak celkově to asi vyznělo nebo bylo to lepší než v těch médiích, protože je samostatnej a v těch médiích z nich dělají takový, že jsou na někom závislí, mně přijde.“. Další zmínila: „Myslím si, že z nich dělají až moc velký chudáky, prostě aby zaujali. Nemyslím si, že jsou až tak velcí chudáci, protože plno věcí se už přizpůsobuje a že nemají ten život až tak těžkej, jakože mají, ale

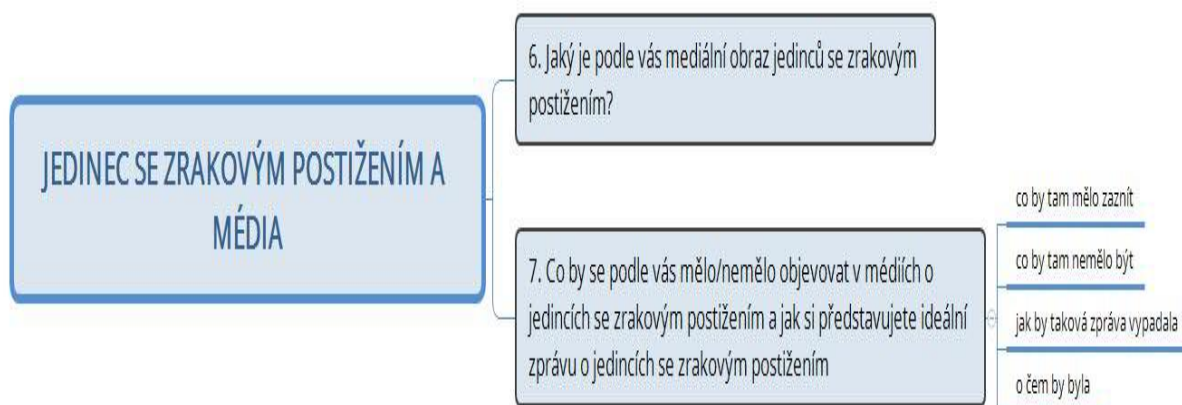
je to už lepší a lepší. Tak jak v televizi, nebo v médiích celkově to brozně zkruslujou, že jsou vždycky odkázaní na pomoc druhých a plno věcí už zvládnou sami. Někdy i líp než my.“. Následující studentka řekla: „Na mě to působilo tak přirozeně, dojemně, a já bych to úplně popsala jako čisté a bezky, zatímco v těch zprávách to vždycky popisují, že úplně jim musíme pomáhat všichni, a přitom oni si dokážou všechno sami. Na mě to působilo hodně, hodně pozitivně, ale taky je to asi od člověka, kdyby tam přišel někdo jiný, tak možná bysme měli úplně jiný názor na to.“. Další studentka uvedla podobný názor, navíc dodává svou domněnku o **tendenci médií, zveličovat**: „V médiích je to strašně zveličený a tady to bylo tak uvolněný. Jakože je pro mě lepší, když je to takhle uvolněnější a dá se s ním bavit jako o normálních věcech, a ne když si někdo v ředitelství Novy řekne, že musíme natočit něco úplně extra... Tak takhle to bylo přínosnější, bylo to lepší...“. Další výpověď obsahuje významnou zmínku o tom, že média nastolují témata a určují konkrétní oblast, kterou budou reprezentovat: „...prostě že je to lepší, když se s tím člověkem setkáte osobně a můžete si s ním povídat o všednějších věcech, než když ty média za vás vyberou něco konkrétního, a ještě to přeroutí a zveličí, tak asi je lepší se s tím člověkem potkat.“. Jev, o kterém studentka hovoří se nazývá framing, jak jsme zmiňovali výše. Studentka popsala daný jev bez jakékoli teoretické znalosti této problematiky, což nás vede k závěru, že má velmi dobrou schopnost kritického myšlení a mediální gramotnost na dostačující úrovni. Můžeme konstatovat, že si tohoto jevu všimlo více studentů z této třídy, což je velmi pozitivní fakt.

Jedna studentka se dotkla i tématu komercializace médií: „Mně přijde, že média to dělají moc komerčně, že chtějí vydělat na člancích, na videích, ale nezajímá je už, co má ten člověk v sobě. Že vlastně řeší to, co kde udělali nebo co kde, kam chodí do nemocnice, ale neřeší už to, jak se vlastně v tom životě mají.“. Studentka zmínila kvalitu života jedinců se zrakovým postižením, což je podle ní oblast, kterou se média nezabývají. Uvádíme i příspěvek další ze studentek, která zmiňuje, že televizní vysílání vnímá jako nudné, což poukazuje na **nedostatečnou schopnost médií pojmut téma** zrakového postižení poutavým způsobem: „Já třeba v té televizi, mi to přijde strašně nudný, že bych to přepla a nedívala se na to, ale tady mi to přišlo zábavný, že kdyby to byla nějaká ukáзка, tak bych se na to dívala.“.

Jeden ze studentů uvedl zajímavý úhel pohledu: „Ono záleží, jak je to podaný, jestli to je zpráva, že které chtějí, aby lidi přispěli, tak je ukážou, jací to jsou bojovníci, ale zároveň chudáci, nebo jestli dokument, kde prostě ukážou realitu, jejich život, jak jsme viděli na té přednášce, anebo, jestli to je komedie nebo drama, kde zas ukazují třeba v dramatu introverta, v komedii zábavnej, jak teď. Záleží fakt, co to je. Tak samozřejmě, že ta přednáška byla lepší, ale zas člověk, že nevidí třeba jak, názorný ukáзка jakože, kde třeba doma zkusí prát, a tak a prostě to bývá v těch dokumentech, že třeba všechno ze života a tohle byla přednáška, ale určitě to bylo lepší než v televizi.“. Jak vidíme, hovoří o účelovém využití motivu

zrakového postižení, což dokazuje, že si uvědomuje **mediální zkreslování reality** a dokáže s touto skutečností pracovat.

Jednou z nejvýznamnějších odpovědí je následující výrok, který ukazuje, že studentka porovnává svoji osobní zkušenost a to, co znala z médií a konstatuje, že lidé mohou mít díky mediální reprezentaci zrakového postižení mylnou představu o jedincích se zrakovým postižením: „*Tak já si myslím, že člověk, co pozná takhle ty nevidomý jenom v té televizi, že o nich má mylnou představu, že vůbec nemůže poznat, jak ti lidi fungují a může si o nich myslet, že jsou to vlastně, že právě nejsou plnohodnotní lidé a přitom jsou. Takže si myslím, že tomu osobnímu setkání se nic nevyrovná, že to v těch médiích nepodávají natolik dobře, abychom pochopili tu mentalitu těch lidí, nebo abychom poznali vlastně tu problematiku.*“

Otázka č. 6 Jaký je podle vás mediální obraz jedinců se zrakovým postižením?

Sumarizace klasifikovaných dat:

V odpovědích studentů převažoval názor, že média podle jejich slov „**hrají na city**“ a prezentují jedince se zrakovým postižením „**jako chudáčky**“. Uvádíme několik názorů ztotožňujících se s většinou: „*Já si myslím, že hlavně chtějí teda zaujmout téma smutnými příběhy a prostě jedou na city, někdy to tak je.*“. Další říká: „*Tak že ty média to strašně převrací a že jsou lidi, kteří to vnímají pozitivně, jak třeba Martin, že to vnímají s humorem a ty média to hodně překrucují a zveličují. Někdy to je třeba pravda, ale někdy to úplně překroutí a zveličí a dělají z nich chudáky a přitom nejsou, přitom už mají docela, když to umí a jsou tak silní a dokážou si ten život nějak udělat pomocí těch pomůcek a tak, tak jakoby nejsou až tak nemohoucí. Že ty média to strašně zveličují a neříkají úplně prostě pravdu, že to překrucují a tak.*“. Studentka naráží na konflikt mezi osobním setkáním, které reálně zažila a tím, jak média jedince se zrakovým postižením prezentují. Další studentka vyjadřuje podobné pocity: „*...mám*

takový smíšený pocit. Na jednu stranu je to takový smutný, ale zase nechci propadnout tomu jako všichni, že „jo, je to brozně smutný“ ale přitom ti lidi nejsou na tom tak špatně, tak já nevím, je to prostě brozně těžký říct, jak to vnímám.“. Jiná studentka potvrzuje předchozí sdělení a říká: „Mně přijde, že z nich v televizi dost dělají různé chudáčky, že prostě, že chtěou něco říct, ale dělají z nich brozný chudáčky, jak kdyby nemohli nic, a přitom jsou to normální lidi, takže...“. Jedna ze studentek se zamyslel i nad filmovým ztvárněním postav se zrakovým postižením: „...přijde mi, že ve všech filmech a pohádkách jsou různí ti introverti, kteří nemají kamarády, a v žádném filmu jsem neviděla, že by tam byl někdo, kdo by k tomu přistupoval s humorem, měl hodně kamarádů, chodil někam na nějaký, nevím... Ve většině těch filmů byli zavřeni doma jenom sami a tak.“.

Na otázku, zda na studenty opravdu média působí tak silným dojmem, že jsou jedinci se zrakovým postižením nesoběstační a zda nevěděli o existenci pomůcek, odpovídali: „No jako věděli, ale působí (médiá – pozn. autorky) fakt brozně drasticky, jak kdyby měli úplně celý život v háji a nemohli nic dělat.“. Tato odpověď nám naznačuje, že i když si studenti jsou vědomi toho, že existují kompenzační pomůcky, které jedincům se zrakovým postižením umožňují velkou míru samostatnosti, média na ně působila tak silně, že nabyli dojmu, že jedinec se zrakovým postižením nemůže nic dělat a je takřka v koncích. Další studenti zmínili, že média jsou velmi silná a hodně zveličují. Také uvedli, že to musí být jedincům s postižením nepříjemné.

Další názor na problém nahlíží z jiné perspektivy: „Mně přijde, že na jednu stranu je dobře, že se to tam objevuje v těch médiích, ale na druhou stranu mi přijde, že ne že ukazují to dobrý, ale že třeba ukazují tu špatnou stránku a nedokážou ukázat i to z toho života, že třeba ten člověk si z toho i dokáže tu legraci udělat, nebo že to tak jako bere. Že občas v těch médiích mi přijde, že je to takový trošku hra na city jakoby dělaná z toho. A jak co určitě záleží. Jako určitě je dobře, je i pozitivní, že to tam vůbec je třeba v těch médiích, na druhou stranu mi přijde, že to občas není úplně ukázaný, tak jak by to mohlo být jinak.“. Studentka vnímá jako **pozitivum vůbec zastoupení problematiky zrakového postižení v médiích**, ač trochu zkreslené a emotivně zbarvené. Další studentka souhlasí s názory svých spolužáků a říká: „Asi tak nějak, jak to říkali, protože tady v tomto je to fakt, že jsou chudáčky a takhle, ale když jsme poznali teď toho Martina, tak ten vypadal úplně v pohodě a možná bych ani nepoznala, že je úplně slepej a že nikdy neviděl, takže je to takový asi spíš negativní z těch médií.“.

Objevovaly se i názory spojené s rozlišováním zdrojů: „Na mě to má asi takový neutrální dojem, protože ono záleží na zdroji, ale protože já se moc na televizi nedívám a třeba Blesk nečtu nebo takový, tak tam na mě jako nemají kde vylízt ty negativní zprávy... Ale když už si třeba něco přečtu, nebo mám nějakou takovou zkušenost jak třeba teď, tak to má na mě určitě kladný dojem. Z těch médií ono asi tím, že se na tu televizi nedívám, nebo nečtu ten bulvár, tak spíš ten neutrální.“. Další studentka poznamenala: „Tak asi taky, že na té Nově to tak jakoby zveliči, ještě tam nabrají divadlo s nima, že ještě je někam postaví a běží tam

a tam, ještě ho přitom natočí a pak to dají do těch zpráv, tak to na ty lidi potom musí působit úplně... Že jim hrají prostě na city, že na té jedniče to tak prostě berou, že každodenní život, že to prostě nezveličují.“ Studentka srovnává dvě televizní stanice a jednu označuje jako seriózní a přirozenou. Podobných odpovědí, ve kterých byly zmíněny tytéž televizní stanice jsme zaznamenali více. Dalo by se tedy shrnout, že studenti vnímají televizní stanici TV Nova jako agresivní, informace zveličující a zkreslující komerční zdroj, kdežto stanice ČT 1, ČT 2, ČT 24 atd. označují jako mírnější, věrohodné a ze života.

Dále bylo podotknuto, že se jedinci se zrakovým postižením v médiích **příliš neobjevují**: *„Mně přijde, že se o nich zas tolik nemluví, takže na mě asi nepůsobí nijak, protože já se ani na zprávy moc nedívám upřímně.“* Další student reaguje: *„Ono se o nich totiž nemluví, ale když se o nich už mluví, tak to za to stojí.“*

Zaznamenali jsme, že studenti většinou sdíleli názor, že **mediální obraz jedinců se zrakovým postižením je spíše negativní**, a to z důvodu komercializace médií, zveličování a zkreslování informací o zrakovém postižení. Dále studenti zmiňovali, že velmi záleží na zdroji a zároveň dokonce označili pro ně důvěryhodné a přijatelné i ty agresivně a negativně působící. Malé množství studentů nevědělo, co si mají myslet a další uvedli neutrální mediální obraz, ovšem zmínili i to, že nejsou častými konzumenty mediálních sdělení.

Otázka č. 7 Co by se podle vás mělo/nemělo objevovat v médiích o jedincích se zrakovým postižením a jak si představujete ideální zprávu o jedincích se zrakovým postižením –

Sumarizace klasifikovaných dat:

Studenti se u této otázky většinou shodovali na tom, že by média měla **reprezentovat sdělení pravdivě**. Toto téma bylo pro studenty velmi důležité a zdůrazňovali jej. Uvedeme pár výpovědí, které o tom vypovídají: *„Pro mě je asi jedno, co by tam bylo napsáno, ale hlavně to musí být upřímný a nesmí to být už jen podle toho nadpisu, že tam je nějaká blbost napsaná, tak to bych si nepřečetla už. Už ten nadpis by měl být nějaký chytrý a ne zas nějaký článek někde na nějakém bulvárním tisku. Já jsem viděla, to jsem chtěla říct, včera video, bylo to hrozně zajímavý, protože jeden klučina z Ameriky vidí barvoslepe, tak dostal nějaký brýle a že mu to prostě najednou ten svět byl barevně a bylo to strašně bezčej.“* Další studentka říká: *„Určitě by tam měla být napsaná pravda, ale to je asi těžký a celkem neolimitelný...“* A poslední příspěvek k tomuto názoru, který zde zmíníme: *„Možná spíš nějaký odbornější článek o tom, jakože to je víc takový důstojnější než si vybrat něco, a to zveličit a vlastně neříct vůbec nic pravdivě a tak.“*

Dále velmi často zmiňovali **myšlenku rovnosti všech lidí**. Studenti uváděli, že by se o jedincích se zrakovým postižením v médiích neměli vyjadřovat jinak než

o dalších členech společnosti. Uvádíme tyto odpovědi: „*Mě by teda spíš napadlo, že by se o nich mělo mluvit, tak jak ve zprávách o normálních lidech. Prostě úplně normální věci, úplně normální lidi. Nestranit od společnosti, vnímat je úplně normálně.*“. Dále se studentka zamýšlí: „*Ve srovnání s tím názorem, jakože by se o nich mělo mluvit jako o normálních lidech tak tímble je zase škatulkujeme, že by na ně měla být přímo zpráva jako na osoby se zrakovým postižením. Ty se ptáš na to, jaká zpráva by měla být o nich, přitom předtím jsme říkali, že je nechceme škatulkovat, přitom touble zprávou jen o osobách se zrakovým postižením je škatulkujeme. Takže já myslím, že prostě kdyby se jim stalo, že je někdo okradl, tak říct zprávu, že je někdo okradl, a přitom třeba říct, že jsou slepí, ale nezveličt to prostě...*“. Studentčino rozčarování plyne ze skutečnosti, že sice všude můžeme slyšet teorie o rovném a partnerském přístupu a nezdůrazňování vady či postižení, v reálném světě ovšem tato teorie zůstává skutečně pouhou teorií. Ve zprávách, v pořadech nejružnějších typů či v tisku zaznamenáváme zmínky o „slepých okradených“, „slepých zpěvácích“ či o „postižených, co potřebují pomoci“. Z jakých důvodů jsou tato adjektiva uvedena? Jsou důležitá pro samotné sdělení? Pátrat po odpovědích na tyto otázky by bylo jistě přínosné a zajímavé, ovšem nekorespondovalo by to se zaměřením a cílem této práce. Studentka správně uvedla, že se snažíme, podle jejích slov, „neškatulkovat“, ovšem naše otázky směřují k jedincům se zrakovým postižením, a i to považuje za zmíněné „škatulkování“. Uznáváme, že do jisté míry se to tak může jevit, ovšem v rámci této práce, jejímž ústředním tématem je právě zrakové postižení, nemáme jinou možnost než se ptát na tyto konkrétní příklady.

Přejdeme-li k dalším výpovědím, můžeme si všimnout, že významný počet studentů zmiňuje: „*Ale bylo by třeba dobrý někde zmínit, jak se k těm lidem chovat nebo takhle, jakože na prvním setkání, protože ti lidi o tom někteří vůbec nic neví a jakože by to pro ně mělo alespoň nějaký přínos...*“. Nebo: „*...je dobrý, když se třeba v médiích objeví tady ty rady pro ty lidi, když se s někým takovým setkají, tak aby to nebylo, jak to, co třeba jsi ukazovala v pátek, že přitom když chce člověk pomoci, tak aby věděl jak. A potom je taky pravda, že když v médiích tak často ukazují spíš tu smutnou stránku z toho, tak kdyby tam bylo třeba právě nějak, když je to v televizi nebo někde, tak vyloženě s tím člověkem někde si, jak i on to vnímá a jak má ten každodenní život, tak i kdyby tam něco z toho víc padlo, nebo tak, by mohlo být.*“. Také zaznělo: „*...článek by mě zaujal, kdybychom se tam dozvěděli ty pomůcky, protože mě to třeba hodně překvapilo, jak ukazoval Martin to na to třídění toho prádla na to tmavá/ světlá, tak to mě třeba zaujalo, nebo je to třeba zajímavý, že tak se jim pomůže a že na to lidi vůbec přijdou na něco takovýho, že jim můžou pomoci. A ty pomůcky mi přijdou takový nejzajímavější, že ty lidi by to možná i zaujalo, jak to oni vlastně prožívají, a tak celkově.*“. Další studentky se vyjádřily k oblasti pomoci: „*Možná jako nějak jak jsou ty nadace, tak říkat o tom těm lidem, zveřejňovat je, aby lidi věděli, že můžou pomáhat nebo tak.*“ a další

studentka na toto reaguje: „*Já si myslím to stejný. A je dobrý o tom lidem říkat, ale ne v takové míře, že to lidem třeba zhnusí, že potom člověka nenapadne přispět na nějakou neziskovku nebo tak...*“.

Důležitá myšlenka, která by zde měla zaznít je následující odpověď jedné ze studentek: „*Já nevím, jak to mám popsat, ale jako přesně, a ne úplně aby tam psali, že nemůže nic dělat a na jednu stranu jsou ti lidi s tím vyrovaní, ale když to potom slyší někdo, kdo s tím není úplně srovnaný, že nevidí, tak asi to na ně nepůsobí moc dobře, i na ty lidi ne jenom na nás.*“ Studentka se nezamýšlí pouze nad tím, jak tyto mediální reprezentace působí na „nás“, ale zohledňuje i to, **jak mohou působit na samotné jedince se zrakovým postižením**, což poukazuje na dobrou schopnost vcítit se do jiného člověka, z našeho hlediska je významným faktorem, že tím člověkem je právě jedinec se zrakovým postižením.

Jedna ze studentek zmínila důležitý problém související s integrací: „*Já si pamatuju, že když jsem byla menší a dívala jsem se na jedniče nebo takhle, tak tam vždycky bylo něco i o těch handicapech, tak že prostě tam bylo něco poučného a možná i pro ty děti by to bylo fajn, že třeba by věděli, jak se mají chovat třeba k vrstevníkům, když by měli někoho, kdo je takhle zrakově postižený, nebo i obecně vlastně ty děti se s tím nemůžou většinou v běžným životě setkat a taky prostě jsou to děti, takže na ně se nemůže za nic člověk zlobit ale někdy jak říkají všechno, co si myslí, tak by mohli urazit toho vrstevníka nebo takhle, tak asi aby to bylo v podvědomí těch mladších dětí, aby se ušetřilo takových těch, když prostě něco řekne malý dítátko, tak to třeba toho druhýho mrzí... Aby věděli, že k nim mají přistupovat jako k normálním lidem.*“ Studentka otevřela téma integrace, které je velmi aktuální a také navrhla řešení, které by, podle její vlastní zkušenosti, mohlo být přínosem.

Další reakce nám naznačily, že by studenti uvítali **mediální sdělení, které by vycházelo přímo od jedince se zrakovým postižením**, jako například: „*Buď by to muselo být hodně odborný, anebo naopak hodně subjektivní. Ale subjektivní tím způsobem, že by to bylo třeba z pohledu toho člověka, takže by se to vlastně vyvarovalo takových těch her na city a podobně, že by to bylo za toho člověka a že by tomu ten druhý člověk věřil a věděl by, že je to opravdový a tak.*“ Nebo: „*Tak kdyby to bylo od toho člověka a kdyby nás tam seznámil s tou nemocí, a tak různý jeho zájmy a tak...protože někdy už fakt nevím, jestli to myslí vážně nebo tak, ale kdyby tam byl třeba nějaký rozhovor s tím člověkem, tak to asi jo, protože vím, že by to bylo do něho a nebylo by to nic...*“ Nebo také: „*Jo ještě mě napadly různý ty jiný varianty tobo, co my děláme normálně a oni nemůžou, tak jakože jak to dělají oni, tak abychom viděli rozdíly a že tam třeba vůbec žádný nejsou u nás...*“ Z těchto reakcí se dovoluujeme domnívat, že by studenti pozitivně přijali např. nějaký typ pořadu, ve kterém by jedinec se zrakovým postižením popisoval své příhody, svůj běžný den, vysvětlil by, v čem spočívá jeho vada a odpovídal na nejrůznější dotazy diváků. Je možné, že by takový typ pořadu na diváky, v tomto případě na studenty, mohl působit důvěryhodně, zábavně a poučně.

Další věci, které se studenti chtěli v mediálních sděleních o jedincích se zrakovým postižením vyhnout, byly **přehnané emoce** a, podle slov studentů, „hry na city“. „... aby to apelovalo na ty city. Neříkám, že to musí být úplně jako bez citu, ale ne aby se to přehánělo.“. Někteří studenti si myslí, že by se měly ukazovat a vyzdvihovat **silné stránky** jedinců se zrakovým postižením. U tohoto tématu si studenti vzpomněli na Terezu ze sousední třídy a zmiňovali, že je velmi chytrá, což hodně obdivují. Říkali, že by se měly zdůrazňovat spíše tyto oblasti, ve kterých vynikají, než je prezentovat, podle jejich slov, jako „chudáčky“. Na druhou stranu, další studentka říká: „*Tak já bych řekla, jak jsem říkala na minulé skupině, že by to nemělo být jako „ježíš, oni umí zpívat a jakýsi cosi“, protože ono je to v tom zpěvu víceméně neomezuje, tak nevím, proč to tam je, měli by o nich psát jako o normálních lidech, když se stane něco rovnocenného a nevím, proč by z toho měli dělat takový...“.* Tento názor koresponduje s předchozími odpověďmi dalších studentů.

Další studenty napadlo: „*Třeba film, tak jeho normální den. Tak takovej bych třeba udělala film. Klidně i třeba nějaký román. Jako fakt jeho celý den, jeho problémy, s čím se potýká...“.* Jiný student zmínil již existující film: „*Já jsem se někdy teďka díval na film, Nedotknutelní se to jmenuje. A to je strašně pěkný film, tak něco podobnýho bych si představoval. Nevím, jestli to znáte, to je o člověku, kterej je ochrnutej od krku dolů a je tam popsanej jeho příběh, o něho se stará jeden chlap a tam je celý ten příběh zachycenej a možná něco takovýho, ve zprávách by mohlo být atd.“.* Odhadujeme, že studentovi se na zmíněném filmu líbil právě onen humorný, uvolněný a přátelský přístup osobního asistenta k jedinci s postižením hybnosti a film v podobném duchu by uvítal i v kontextu zrakového postižení. Pokud hovoříme o filmových interpretacích, zmíníme ještě odpověď studentky: „*Takeže asi neukázat jenom to špatný, že oni mají vlastně, že třeba jak je ten film Hvězdy nám nepřály, tak tam je to hezky ukázaný, že oni mají i dobrý dny i špatný dny, že pořád jim není zle. A že dokážou být někteří lidi i přesto tak pozitivní. Tak ukázat i toto a ne jenom, že se mají brozně a aby je všichni litovali.“.* Obecně můžeme říci, že filmové ztvárnění je pro studenty velmi přijatelná forma a zdroj informací i zábavy.

Následující výroky toto téma doplňují a vyčerpávají: „*V médiích by se mělo objevovat všechno, jak špatný, tak dobrý stránky a když ne, pak je to cenzura.“.* Poslední sdělení nám nabízí zamýšlení nad přesyceností médií, které může, i přes svou dobrou původní myšlenku podporovat negativní předsudky a postoje k jedincům se zrakovým postižením a způsobit tím přesně opačný účinek: „*Podle mě by v médiích mělo být od všeho něco, aby lidé věděli, že ta problematika je, ale přijde mi, že je tam toho až brozně moc, že to je v každých zprávách a na každém programu a už je toho moc. Tak celkově, at' už jsou to nějaký charity nebo tak, většinou tohle.“.*

4.8 DISKUZE

V rámci první etapy ohniskových skupin jsme, podle cíle výzkumného šetření č. 1, dokázali identifikovat, analyzovat a popsat postoje studentů vzhledem k jedincům se zrakovým postižením. Můžeme konstatovat, že většina studentů nezná žádného jedince se zrakovým postižením, také nemá nikoho takového v sousedství a nikdy nezažil kontakt s takovou osobou. Někteří studenti uváděli, že někdy mívají někoho se zrakovým postižením na ulici. Téměř všichni uvedli, že znají pouze zmiňovanou studentku ze sousední třídy, ale nekomunikují s ní. Mnoho studentů ovšem v kontextu jejich subjektivního postoje zmiňovalo rovnocenný přístup k jedincům se zrakovým postižením a byli toho názoru, že jsou, podle jejich slov „normální“ jako oni. V kontrastu s předchozím zjištěním nás zajímá, z jakého důvodu tedy mají tak nepatrné množství osobních zkušeností s jedinci se zrakovým postižením. Tento jev připisujeme tomu, že společnost studentům předává myšlenku integrace, ale nepředala jim potřebné kompetence k tomu tuto myšlenku převést do praxe a každodenního života, neukázala jim, jak na to. Naproti tomu, podle tvrzení některých studentů, mediální reprezentace staví jedince se zrakovým postižením do role „chudáků“ a „těch, kterým je potřeba se vším pomáhat“, což zcela nekoresponduje s původní myšlenkou rovnocennosti. Tuto teorii potvrzuje následující výrok: *„Já si myslím, že je prezentují jako strašný chudáky, ale na druhou stranu říkají, že se k nim máme chovat, jako kdyby byli na stejný čáře. Ale na té druhé straně říkají, že jsou to strašní chudáci, „chovejte se k nim líc, upřednostňujte jim všechno“, je to takový složitý.“* Ze studentčiny myšlenky je patrný rozpor. Může se stát, že studenti budou zmatení, budou prezentovat své názory o rovnocennosti, které jim byly předány, a přitom mít strach oslovit jedince se zrakovým postižením, nebo mu nabídnout pomoc, jelikož nebudou vědět, jakým způsobem to provést, aby mu neublížili.

Jak jsme již předeslali, studenti prezentovali svoje postoje vůči jedincům se zrakovým postižením. Ukázalo se, že studenti nejčastěji zmiňovali dva typy postojů: buď propagují zmíněnou rovnocennost, nebo hovořili o lítosti a o obdivu.

Dále jsme zjistili, že studenti gymnázia mají poměrně dobrou schopnost kritického myšlení a jsou kompetentní v oblasti mediální gramotnosti. Jsou schopni rozlišit informační hodnotu daného sdělení a vyhledávat relevantní zdroje. I přesto jsme zaznamenali posun v jejich postojích a názorech na jedince se zrakovým postižením po absolvování besedy. Pro většinu studentů byla tato beseda místem prvního oficiálního kontaktu s jedincem se zrakovým postižením. Můžeme se tedy domnívat, že posun, který nastal po absolvování této besedy, byl zapříčiněn osobním setkáním s Martinem. Tento posun se projevil především v oblasti samostatnosti a sebeobsluhy. Studenti neskrývali překvapení, že si jedinec se zrakovým postižením na úrovni nevidomosti může

sám prát nebo dokonce sám i bydlet. Další změna nastala ve smýšlení o jedincích se zrakovým postižením jako o „tichých, smutných a zakřiknutých“ lidech. Martina studenti podle jejich slov vnímali jako „pozitivního, vtipného, normálního chlapa“, což je velmi překvapilo a podle nich i přinutilo přemýšlet. Uváděli, že se dříve domnívali, že všichni lidé se zrakovým postižením jsou stejní. Po besedě většina uváděla, že záleží na osobnosti a že: *„je to jak normální člověk, prostě jenom nevidí, ale plus minus mají stejný povahy.“* Na tomto místě se zamýšlíme nad vlivem Martinovy pozitivní osobnosti a životního nastavení na studenty. Proběhla by beseda podobným způsobem a zanechala by takové pocity, pokud by na místě Martina stál uzavřený jedinec se zrakovým postižením na stupni nevidomosti s pesimistickým nahlížením na svět a sebe sama? Domníváme se, že bychom zaznamenali poněkud odlišné reakce studentů. Tyto reakce by mohly kopírovat postoj samotného jedince se zrakovým postižením a jeho náhled na své postižení. Poukazujeme tím na skutečnost, že sám jedinec se zrakovým postižením má velký vliv na to, jak jej společnost přijme a bude vnímat. To přímo souvisí i s reprezentací osob se zrakovým postižením v médiích, která taktéž do jisté míry záleží na nich samotných, jelikož nejsou loutkami, které jsou někam vedeny. Jsou pouze více provázeni a musejí se více spoléhat na druhé, přičemž mohou být snadněji zmanipulovatelní. I přesto mají ovšem možnost něco změnit oni sami.

Dalším přínosem pro studenty podle jejich výpovědí bylo, že už by nyní věděli, jak takovému člověku správně pomoci. Vyjádřili pozitivní emoce nad novými informacemi. Vzhledem k výše zmíněným informacím ohledně toho, zda mají zkušenost s jedinci se zrakovým postižením a jejich uvedeným původním postojům vůči jedincům se zrakovým postižením se nabízí myšlenka, odkud studenti přejali tyto své postoje a názory, možná dokonce předsudky. Pokud srovnáme odpovědi na otázku č. 9 v první etapě ohniskových skupin a odpovědi na otázku č. 2 tamtéž, objevíme určitou podobnost. Studenti nejčastěji odpovídali, že média reprezentují jedince se zrakovým postižením jako „chudáky“. Na otázku ohledně jejich subjektivních postojů uváděli nejčastěji lítost a obdiv. Můžeme říct, že je možné, že osobní setkání v rámci besedy v pozitivním smyslu ovlivnilo postoje k jedincům se zrakovým postižením většiny studentů gymnázia. Musíme také konstatovat, že jsme zaznamenali jistý posun ve vztahu mezi studentkou se zrakovým postižením z vedlejší třídy a studenty třídy, ve které bylo prováděno výzkumné šetření. Někteří studenti si sami od sebe uvědomovali jisté souvislosti, snažili se vcítit do zmíněné studentky a někteří dokonce projevíli zájem a záměr ji v blízké době oslovit a více ji poznat. Považujeme tuto skutečnost za malý úspěch a nepatrné vítězství na této cestě. Myslíme si, že výzkumné šetření v pozitivním smyslu ovlivnilo myšlení studentů gymnázia v kontextu zrakového postižení.

4.9 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Vzhledem k získaným informacím můžeme konstatovat, že by pro praxi mohlo být velmi přínosné, kdyby byly realizovány různé formy osvětových přednášek či besed v rámci lepší informovanosti široké veřejnosti. V našem případě beseda proběhla mezi studenty kolem 16. roku věku, kteří jsou vzděláváni v rámci jedné třídy na gymnáziu. Rovněž se jednalo o vhodnou skupinu, jelikož ve vedlejší třídě je vzdělávána studentka se zrakovým postižením. Můžeme konstatovat, že beseda v našem pojetí proběhla velmi úspěšně a cílová skupina informace podané touto formou ocenila. Důležitým faktorem byla účast Martina Svátka, jako zástupce jedinců se zrakovým postižením. Vzhledem k nabyté zkušenosti se domníváme, že studenti ocenili informace o dané problematice z úst jedince, který o zrakovém postižení hovoří z osobní zkušenosti. Myslíme si, že beseda v podobném duchu by se dala flexibilně upravit pro jakoukoli cílovou skupinu. Z našeho výzkumu vyplynulo, že podle studentů by veřejnost mohla ocenit více informací podobného typu jako na zmíněné besedě, tzn. informace o kompenzačních pomůckách, příběhy ze života, ukázky správného a nesprávného průvodcovství, informace o různých typech zrakového postižení a různých osobnostech jedinců se zrakovým postižením, či jejich různá akceptace zrakového postižení. Navrhujeme takové besedy organizovat nejen ve školských zařízeních, ale i na jiných místech, kde by byly přístupné veřejnosti. Studenti uváděli, že nejlepší a nejprínosnější bylo osobní setkání s Martinem a že by na takový typ přednášky šli znovu, a to dokonce i ve svém volném čase. Podobný typ osvětových přednášek by mohl nějakým způsobem řešit problém, na který poukázali studenti, a to, že jim chybí informace o tom, jak s jedinci se zrakovým postižením navázat kontakt a komunikovat a jak jim poskytnout podporu v případě potřeby. Téměř všichni studenti uvedli, že jsou za tuto zkušenost rádi, že už by nyní věděli, co dělat a jakým způsobem tyto jedince oslovovat. Několik studentů do budoucna zvažuje studium speciální pedagogiky.

4.10 ZÁVĚR

Téma mediální komunikace je všeprostupujícím a v dnešní postmoderní společnosti velmi aktuálním tématem. Média se dotýkají téměř všeho, co se nějakým způsobem dotýká kulturního života společnosti a nejedná se o odvětví, které by se objevilo před pár lety. Stejně tak jsou součástí naší společnosti jedinci se zrakovým postižením, kteří zaujímali v průběhu staletí a desetiletí různé sociální role a pozice, které se postupně proměňovaly až do dnešní podoby. Po celou tuto dobu se ve společnosti formovaly i jisté postoje a možná i předsudky vůči jedincům se zrakovým postižením, kteří se odlišovali od společenské normy. Některé tyto předsudky a postoje jsou ve společnosti zakořeněné natolik, že přetrvávají až do dnešní doby, kdy se to už v duchu filozofie

integrace zdá téměř nemožné. Média, jak již víme, jsou významným nositelem postojů a předsudků, proto se domníváme, že je vhodné podrobit tuto oblast v kontextu zrakového postižení výzkumu. V teoretické části se na základě studia odborné literatury zabýváme teoretickým uvedením do problematiky zrakového postižení a médií. V první kapitole definujeme zrakové postižení, dále se zabýváme klasifikací, specifiky a důsledky zrakového postižení. V kapitole druhé se již orientujeme na osobnost jedince se zrakovým postižením a jeho „self“. V této kapitole se také zabýváme stereotypy a předsudky v kontextu jedince se zrakovým postižením, či aktuálními postoji společnosti k této minoritě, což je pro naši práci stěžejním tématem. Na závěr této kapitoly zmiňujeme oblast komunikace s jedinci se zrakovým postižením, jelikož se domníváme, že je velmi významná z hlediska zaměření práce. Třetí kapitola již pojednává o masových médiích, kde nejdříve uvádíme základní terminologii pro tuto oblast. Dalším tématem, které je zde zmíněno je vliv a moc médií, kde uvádíme i důležité pojmy jako je framing či priming. Pojednáváme zde i o mediální reprezentaci a mediálním obrazu, odkud se dostáváme ke stereotypům a samotným jedincům se zrakovým postižením v kontextu médií. Veškeré tyto informace jsou důležité pro správné uchopení zkoumané problematiky a pomohly nám lépe pochopit některé souvislosti. Navazujeme empirickou částí, ve které se již zabýváme výzkumným šetřením a jeho náležitostmi. V rámci této práce bylo zkoumáno, jaké postoje zaujímají studenti gymnázia k jedincům se zrakovým postižením, jaká je úroveň jejich mediální gramotnosti a zda jsou ovlivňováni mediální reprezentací zrakového postižení, popřípadě jakým způsobem. Tyto kategorie byly podrobeny výzkumnému šetření, kterého se zúčastnilo 31 dotazovaných z řad studentů gymnázia kolem 16. roku věku. V této životní etapě, podle odborné literatury (viz výše) dochází k formování vlastních postojů a názorů na jevy ve světě, ve kterém žijeme. Tímto tématem se zabýváme, jelikož se domníváme, že se jedná o aktuální problematiku, která významným způsobem ovlivňuje, ač si to možná neuvědomujeme, společenské smýšlení a celou naši společnost. Jak jsme uváděli výše: „*Reprezentace lidí vypovídají velmi mnoho o příslušné kultuře a o představách a přesvědčeních, která v ní platí.*“ (Burton, 1997, Jiráček, 2001, s. 231). Empirická část sestává z uvedení do problematiky, kde čtenáře seznamujeme se záměrem a motivací práce. Následuje charakteristika výzkumu a výzkumného souboru, kde přinášíme teoretický podklad použitým metodám, dále charakterizujeme povahu kvalitativního výzkumu a vysvětlujeme, proč je zvolená skupina dotazovaných pro náš výzkum vhodná. Mimo jiné byla skupina dotazovaných vyhodnocena jako přijatelná, kvůli skutečnosti, že v sousední třídě je vzdělávána studentka se zrakovým postižením. Výzkumné šetření tak získalo nový rozměr, a to i vzhledem k informaci o marginalizačních tendencích ostatních studentů vzhledem ke zmíněné studentce. V rámci této informace jsme se rozhodli zorganizovat osvětovou besedu, jejíž forma byla studentům blízká a příjemná. Nejdříve jsme však stanovili cíle práce

a výzkumné otázky. Cílem výzkumného šetření č. 1 je – Identifikovat, analyzovat a popsat postoje studentů gymnázia k osobám se zrakovým postižením, úroveň jejich mediální gramotnosti a ovlivnění mediální reprezentací. Cíl výzkumného šetření č. 2 je následující – Na základě informací, zjištěných prostřednictvím 1. etapy ohniskových skupin, zrealizovat osvětovou besedu a identifikovat případné změny v postojích studentů gymnázia v průběhu 2. etapy ohniskových skupin. V rámci studia odborné literatury jsme stanovili následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1. k cíli výzkumného šetření č. 1: Jaké jsou zkušenosti a postoje studentů gymnázia k jedincům se zrakovým postižením, jakým způsobem je v tomto směru subjektivně ovlivňují média a jaký je podle nich mediální obraz jedinců se zrakovým postižením?

Výzkumná otázka č. 2 k cíli výzkumného šetření č. 2: Jakým způsobem studenti gymnázia subjektivně vnímají změny, které u nich nastaly v souvislosti s absolvováním besedy?

Stanovených cílů jsme se rozhodli dosáhnout prostřednictvím metody ohniskových skupin, za využití skupinové interakce k řešení problémů a nacházení souvislostí mezi stanovenými tématy. Studenti se tak mnohdy sami propracovali k uvědomění si důležitých souvislostí a skutečností. Dále jsme popsali realizaci výzkumu, která probíhala nejprve uskutečněním první etapy ohniskových skupin, ve které se v rámci 6 ohniskových skupin zúčastnilo celkem 31 studentů, u kterých bylo otázkami zjišťováno v rámci tří okruhů (Jedinec se zrakovým postižením, Média, Jedinec se zrakovým postižením v médiích), zda znají někoho se zrakovým postižením, jaké mají k jedincům se zrakovým postižením postoje, jaká média vyhledávají a jaká je podle nich mediální reprezentace jedinců se zrakovým postižením atd. Po absolvování první etapy ohniskových skupin proběhla již zmíněná beseda, kterou hodnotíme jako velmi přínosnou. Beseda probíhala podle předem stanovené osnovy. Po úvodním slovu a poděkování autorky práce následovalo představení Martina Svátka studentům, který si vzal slovo, seznámil se se studenty a na úvod se krátce představil a nastínil svůj postoj ke svému postižení. Beseda pokračovala jeho povídáním o svém životě, o každodenních záležitostech, o tom, jakým způsobem se seberealizuje atd. Během popisu běžných praktických činností představil a názorně předvedl některé kompenzační pomůcky, které si studenti později sami vyzkoušeli. Zmínil se také o tom, jaké může mít člověk přístupy ke svému postižení, jak se s tím může vyrovnávat a že každý jedinec i ten se zrakovým postižením má svoji osobnost a podle toho jedná. Tato témata bylo důležité zmínit, jelikož z předchozího šetření jsme se dozvěděli, že studenti vnímají jedince se zrakovým postižením poněkud jednotvárně. Upozornil studenty také na to, že ne každý je nakloněn humoru jako on a jemně se dotkl tématu o tom, že slyšel o již zmíněné spolužačce se zrakovým postižením z vedlejší třídy. Na závěr zazpíval dvě písně a doprovodil se na klavír. U některých studentů jsme

zaznamenali slzy, které ovšem nebyly zapříčiněny smutkem, ale podle jejich slov „neznámými a nepopsatelně příjemnými pocity“. Domníváme se, že studenti byli besedou pozitivně ovlivněni. Po absolvování besedy proběhla druhá etapa ohniskových skupin, která nám poskytla vzácný vhled do myslí studentů. Zkoumali jsme, zda nastal nějaký posun v jejich postoji k jedincům se zrakovým postižením po osobním setkání s takovým jedincem. Věděli jsme již z první etapy, že pro většinu studentů beseda znamenala první kontakt s jedincem se zrakovým postižením. Domníváme se tedy, že patrný posun ve smýšlení a v postoji k jedincům se zrakovým postižením je zapříčiněn právě tímto setkáním. Z první etapy ohniskových skupin víme, že většina studentů uvedla lítostivé, obdivné či rovnocenné postoje, které se téměř shodují s jejich popisem mediální reprezentace jedinců se zrakovým postižením. Je tedy možné, že tyto postoje přejaly z médií a po absolvování besedy byly nahrazeny zážitkem z osobního setkání a zkušenosti. Z výzkumu vyplývá, že prostřednictvím besedy jsme dosáhli úspěšné změny v postojích studentů k jedincům se zrakovým postižením. Sami studenti uváděli pozitivní pocity z besedy a z nových informací, které chtějí v případě potřeby využít. Zmínili také domněnku, že by ostatní lidé měli mít o problematice zrakového postižení více informací, především v oblasti průvodcovství a komunikace. Domníváme se, že by bylo přínosné a v rámci integračního trendu velmi užitečné, organizovat osvětové přednášky či besedy za přítomnosti jedince se zrakovým postižením, který se dělí o své vlastní zkušenosti. Sami studenti uvedli, že přítomnost Martina byla klíčovým faktorem a že by se podobné besedy rádi zúčastnili znovu i ve svém volném čase. Závěrem chceme uvést, že tato práce nám umožnila uvědomit si, jak zbytečné bariéry rostou mezi „lidmi“ a „lidmi“, a vzhledem k tomu s jak pozitivními reakcemi studentů jsme se setkali, vidíme, že setkání tohoto typu rozhodně mají smysl.

5 PRAMENY A LITERATURA

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

COPANS, Jean. *Základy antropologie a etnologie*. Praha: Portál, 2001, 124 s. ISBN 8071783854.

DEVOTTA, Kimberly, Robert WILTON a Niko YIANNAKOULIAS. Representations of disability in the Canadian news media: a decade of change? *Disability and Rehabilitation*. 2013, **35**(22), 1859-1868. DOI: 10.3109/09638288.2012.760658. ISSN 0963-8288. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/09638288.2012.760658>

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 978-80-246-0139-7.

EAGLETON, Terry. *Idea kultury*. Přeložil Jan BALABÁN. Brno: Host, 2001, 152 s. ISBN 8072940260.

FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika RŮŽIČKOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 158 s. ISBN 978-80-244-1857-5.

JESENSKÝ, Ján. *Základy komprehenzivní tyflopédie*. Hradec Králové: Gaudemus, 2002, 60 s. ISBN 8070413298.

JESENSKÝ, Ján. *Prolegomena systému tyflorehabilitace, metodiky tyflorehabilitačních výcviků a přípravy rehabilitačně-edukačních pracovníků tyflopédického spektra*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-49-5.

JESENSKÝ, Ján. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Praha: Karolinum, 2000, 354 s. ISBN 8071848239.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015, 390 s. ISBN 978-80-262-0743-6.

KOHOUTEK, Rudolf. *Základy užité psychologie*. Brno: CERM, akademické nakladatelství, 2002, 544 s. ISBN 8021422033.

KRAUS, Hanuš. *Kompendium očního lékařství*. Praha: Grada Publishing, 1997, 341 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-7169-079-1.

- LAPČÍK, editor Petr ORSÁG. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, 431 s., [8] s. obr. příl. Sborníky - UPmedia. ISBN 9788024420233.
- LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopedie*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého, 1988, 70 s.
- LUDÍKOVÁ, L. Integrace žáků se zrakovým postižením. In VALENTA, M. Přehled speciální pedagogiky a školská integrace. Olomouc: UP, 2003. ISBN 80-244-0698-5.
- MICHALÍK, Jan. *Školská integrace dětí s postižením*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, 135 s. ISBN 80-244-0077-4.
- MICHALÍK, Jan. *Právo, společnost a zdravotně postižení*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 141 s. ISBN 978-80-244-3533-6.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 3. Přeložil Jan JIRÁK, přeložil Marcel KABÁT, autor úvodu Jan JIRÁK. Praha: Portál, 2007, 447 s. ISBN 9788073673383.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- PASTOROVÁ, Markéta a Jan JIRÁK. *K integraci mediální výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, 170 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4624-0.
- PEROUT, Evžen. *Arteterapie se zrakově postiženými*. Praha: Okamžik, komunitní centrum sociálních a kulturních služeb pro nevidomé, 2005, 101 s., 16 il. příl. ISBN 8090324797.
- PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010, 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
- REGEC, Vojtech a Kateřina KROUPOVÁ. *Komunikace a lidé se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 204 s. ISBN 978-80-244-3203-8.
- REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, 327 s. ISBN 8071789267.
- RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. 4. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 313 s. ISBN 8024414759.
- ROZSÍVAL, Pavel. *Oční lékařství*. Praha: Galén, 2006, 373 s. ISBN 80-7262-404-0.
- RŮŽIČKOVÁ, Veronika. *Integrace zrakově postiženého žáka do základní školy*. Olomouc: Vydala Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 73 s. ISBN 8024415402.
- RŮŽIČKOVÁ. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, 137 s. ISBN 9788024417387.

- ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 8085931486.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: příručka pro studenty*. Praha: Portál, 2005, 286 s. ISBN 8071789232.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika : terapie a poradenství : vzdělávání osob s různým postižením : člověk s handicapem a společnost*. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika : terapie a poradenství : vzdělávání osob s různým postižením : člověk s handicapem a společnost*. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SMEDEMA, Susan Miller, Deborah EBENER a Virginia GRIST-GORDON. The impact of humorous media on attitudes toward persons with disabilities: a decade of change? *Disability and Rehabilitation*. 2012, **34**(17), 1431-1437. DOI: 10.3109/09638288.2011.645109. ISSN 0963-8288. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/09638288.2011.645109>
- SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadlení [i.e. zrcadle] vědomí a jednání*. 3., opr. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2009. Studium (Barrister & Principal). ISBN 978-80-87029-62-6.
- SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. 4. upr. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 231 s.
- STEJSKALOVÁ, K. Komunikace a osoby se zrakovým postižením. In JURKOVICHOVÁ, P. (ed.) a kol. Komunikace a lidé se smyslovým postižením. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2649-5. Oláh, Z. Očné lékařstvo
- TRYBUČKOVÁ, Lucie a HYCL Josef. *Atlas oftalmologie*. Praha: Triton, 2003, 151 s. ISBN 8072543822.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Karolinum, 1995, 182 s. ISBN 807184053X.
- VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 230 s. ISBN 8071849294.
- VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 322 s. Učebnice. ISBN 80-244-0698-5.
- VOŽENÍLEK, Vít a Jan MICHALÍK. *Atlas činnosti speciálně pedagogických center v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 144 s. ISBN 978-80-244-3464-3.

SBORNÍKY:

1. *Postižený člověk v dějinách: vybrané přednášky k dějinám speciálně pedagogické teorie a praxe.* Editor Tíbor VOJTKO. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 48 s. ISBN 8070410078.
2. *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů.* Editor Martin FORET, editor Marek LAPČÍK, editor Petr ORSÁG. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, 431 s., [8] s. obr. příl. Sborníky - UPmedia. ISBN 9788024420233.
3. *Integrace zrakově a kombinovaně postižených žáků: sborník příspěvků z kurzu Pokračující kurz pro učitele vzdělávající integrované zrakově postižené dítě na ZŠ v Olomouckém kraji.* Editor Veronika RŮŽIČKOVÁ. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, 137 s. ISBN 9788024417387.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

1. Globální data o zrakovém postižení 2010. [online]. [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <http://www.who.int/blindness/GLOBALDATAFINALforweb.pdf>
2. Komunikace s osobami se zrakovým postižením. [online]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://naslednapece.blog.cz/1311/komunikace-s-osobami-se-zrakovym-postizenim>
3. Strategie: Jak měřit efektivitu. [online]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://strategie.e15.cz/zurnal/jak-merit-efektivitu>
4. Issues on disability advertising imaging in media. [online]. [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <http://oaji.net/articles/2016/1045-1454069029.pdf>
5. Soutěžící v Hlasu: Oči mu vypálili v inkubátoru! [online]. [cit. 2016-11-02]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/237696/soutezici-v-hlasu-oci-mu-vypalili-v-inkubatoru.html>
6. Nevidomý pár učaroval v televizní soutěži, teď zpívají po celé zemi. [online]. [cit. 2016-11-02]. Dostupné z: http://usti.idnes.cz/nevidomy-par-uspesne-zpiva-dff-/usti-zpravy.aspx?c=A140814_2090632_usti-zpravy_hrk

6 SEZNAM OBRÁZKŮ A SCHÉMAT

Obrázek č. 1 – Spirála mlčení (Urban, Dubský, Murdza, 2011)

Schéma č. 1 - Složky a roviny mediální gramotnosti (Jirák, Köpplová, 2015)

Schéma č. 2 – Mediální reprezentace (Burton, Jirák, 2001)

7 SEZNAM PŘÍLOH:

- Č. 1 Bulvární článek – Soutěžící v Hlasu: Oči mu vypálili v inkubátoru!
- Č. 2 Seriózní článek – Nevidomý pár učaroval v televizní soutěži, teď zpívají po celé zemi
- Č. 3 Informovaný souhlas – vzor
- Č. 4 Protokol o zapůjčení kompenzačních pomůcek TyfloCentrum Olomouc, o. p. s.
- Č. 5 Fotografie z osvětové besedy
- Č. 6 Zpětná vazba od studentů na konci výzkumného šetření
- Č. 7 Transkripce ohniskových skupin (na CD-ROM)

Soutěžící v Hlasu: Oči mu vypálili v inkubátoru!

SDÍLEJ!

[Te se mi líbí](#) [Sdílet](#) [Tweet](#) 5. března 2014 • 06:39

V soutěži Hlas Československa není nouze o dojemné příběhy. Blanka Janečková a Martin Svátek se totiž i přes svůj handicap rozhodli přihlásit do pěvecké soutěže. Oba jsou totiž slepí. Navíc Martin o zrak přišel až ve dvou měsících, když byl v inkubátoru!

Již dnes startuje soutěž Hlas Československa a hned v prvním díle uvidí diváci dojemný příběh dvojice nevidomých partnerů Blanka Janečková a Martin Svátek. Blanka je nevidomá od narození, respektive rozeznává světlo a tmou. Martina o zrak ale připravil kyslík!

„Já jsem se narodil o něco dřív a podle toho, co vím, tak mi vypálili zrak kyslíkem v inkubátoru,“ prozradil Martin při castingu, který již dnes večer můžete vidět.

Dvojice si ale ze svého handicapu nic nedělá a svým zpěvem dokázala postavit celé studio včetně pětice porotců na nohy. Jak to vše dopadne? Dostane se dvojice do týmu některého z koučů? Uvidíte již dnes večer!

Nevidomý pár učaroval v televizní soutěži, teď zpívají po celé zemi

17. srpna 2014 18:20

Blanka Janečková z Loun a její kamarád Martin Svátek z Prahy byli hitem televizní show Hlas ČeskoSlovenska, získali si diváky i porotu. Fanoušky okouzlili svým charismatem a odhodláním uspět i přes svůj handicap, oba jsou nevidomí. Teď mají tolik nabídek, že přes léto ani nestihli dovolenou.

Až do finále nakonec ani přes obrovskou popularitu neprošli. Chuť dělat muziku jim to ale nevzalo, dva měsíce od konce soutěže mají oba plné diáře a jezdí zpívat po celé republice.

„Vystupujeme hodně často, lidé se nám ozývají neustále. Procestovali jsme tak už celou republiku, vystoupili jsme v Karlových Varech i na druhé straně země, v Karviné,“ je spokojený Martin Svátek.

Připravují společný singl

V době soutěže nebyl v hudební branži nováčkem, působil ve skupině Navigators a teď je v kapele Madfinger. Účast v show bral hlavně jako pomoc Blance. „Pořád o tom mluvila, až jsem souhlasil. Soutěž pak samozřejmě i mě víc zviditelnila. Jak moc velký přínos to bude, to se teprve uvidí. Připravuji ale vlastní album a je možné, že díky popularitě v soutěži se dostane více do éteru,“ doufá.

To sedmatřicetileté Blance soutěž dveře do hudebního světa teprve otevřela. „Hudebně mě obohatila. Toho, že jsme vypadli, proto určitě nelituji, byl to i tak skvělý zážitek,“ vzpomíná na svou účast v show.

A litovat nemusí ani fanoušci, oblíbené duo totiž opět uslyší. Blanka s Martinem chystají společný singl. „Spolupracujeme s Igorem Kmetěm (*slovenský zpěvák, který má na kontě třeba hit Amen Savore s rapperem Rytmusem - pozn. red.*). Za jak dlouho ho ale vydáme, zatím ještě říct nedokážu,“ říká zpěvačka.

S vadou se narodila, on přišel o zrak ve dvou měsících

Ani jeden z nich neměl přes léto kvůli zpívání ještě čas na dovolenou. „V příštích dnech už snad bude trochu klidu, chystám se na celostátní soustředění vodících psů do Nové Paky,“ usmívá se Blanka.

Blanka má vrozenou oční vadu, Martin přišel o zrak ve dvou měsících. Oba se s tím dokázali poprat a dnes si plní své sny - dělají hudbu, kterou milují. Blanka je navíc maminkou tří malých dětí. „Můj běžný den? Starost o děti a hádky s manželem,“ říká s úsměvem.

Autor: [Miroslava Strnadová](#)

**INFORMOVANÝ SOUHLAS A SOUHLAS S POŘIZOVÁNÍM
FOTODOKUMENTACE**

Informovaný souhlas týkající se diplomové práce na téma: „*Seberealizace osob se zrakovým postižením a jejich mediální obraz*“.

Žádám Vás o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro účely diplomové práce ve formě audio nahrávky rozhovoru a o souhlas s pořizováním a zveřejňováním fotodokumentace.

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí účastníků. Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu účastníků – v přepisech rozhovorů budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.**
- (2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já).**
- (3) Jako dobrovolný účastník výzkumného šetření máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity.**

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Kateřina Opluštilová

Podpis účastníka: .....

Podle zákona 101/2000 sbírky o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném šetření a s poskytnutím výzkumného materiálu.

V ..... dne ..... Podpis: .....

Dohoda o zapůjčení her a kompenzačních pomůcek za účelem prezentace

od 1. 12. 2016 do 7. 12. 2016

PŮJČITEL: TyfloCentrum Olomouc, o. p. s.
I. P. Pavlova 184/69, 779 00 Olomouc, IČ: 25 86 22 94
Zastoupený: Bc. Evou Bahounkovou

VYPŮJČITEL: pan/í: Kateřina Opluštilová
datum narození: 5. 1. 1993
kontakt (tel.): 723 262 311

Půjčitel vypůjčuje dnešním dnem následující pomůcky:

- Šablanka na podpis
- Hladinka
- Colorino
- 3 simulační brýle (4, 8, 9)

vypůjčitel ve stavu způsobilém k řádnému užívání. Se zapůjčenými hrami a kompenzačními pomůckami je vypůjčitel povinen zacházet šetrně. Vypůjčitel je na základě této dohody a po dobu v ní výslovně uvedenou, oprávněn pomůcky užívat řádně a přiměřeně povaze a určení pomůcky. Vypůjčitel není oprávněn přenechat pomůcku k užívání jinému. Za škodu způsobenou v době zapůjčení zodpovídá vypůjčitel.

Dohoda o zapůjčení se uzavírá na dobu určitou a to do 7. 12. 2016

V Olomouci dne 1. 12. 2016

.....
BoD

(podpis půjčitel)

.....
Kateřina Opluštilová

(podpis vypůjčitel)

TyfloCentrum
OLOMOUČ

Poskytovatel sociálních služeb
pro slabozraké a nevidomé
TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.
I. P. Pavlova 184/69, 779 00 Olomouc
IČ: 25862294, DIČ: CZ25862294 III

TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.

585 423 737
IČ 25862294

I. P. Pavlova 184/69
779 00 Olomouc

www.tyflocentrum-ol.cz
info@tyflocentrum-ol.cz

Příloha č. 5

Ukázka kompenzačních pomůcek

Martinovo úvodní slovo

Martinovo úvodní slovo

Praktická část: ukázka simulačních brýlí

Praktická část: seznámení s Braillovým písmem

Praktická část: zkouška hmatu

Závěrečná část: Martinovo hudební vystoupení

Závěrečná část: Martinovo hudební vystoupení

Společná fotografie všech účastníků besedy

VZKAZY OD STUDENTŮ

- Mart' o, tvé vystoupení s klavírem mě nadchlo a děkuji ti za přednášku, ve které jsi mi dokázal změnit názor na nevidomé, že mohou být i plní života, jako ty. Děkuji Terka
- Mart' o, jsi super člověk a jsem moc ráda, že jsem měla tu možnost setkat se s tebou. A božsky zpíváš *srdíčko* Děkuji Ti. Kačka
- Máte oba dva můj obdiv ☺. A hodně štěstí, ať se povede diplomka.
- Hrajete úžasně na klavír, máte obrovský talent.
- Kačí, tak určitě děkujeme, ne jenomže že si nás „ulila“ z vyučování, ale myslím si, že to bylo pro všechny zajímavé. A Mart' o, si moc sympatický a hodný člověk. Máš obrovský talent a jde si za ním. Linda, taková ta brejlatá! Děkujeme
- Děkuju, bylo to moc fajn.
- Ahoj Mart' o, chtěla bych tě vidět naživo, nejen hrát na klavír, ale i jako osobu. Zajímá mě tvůj život, tvůj příběh. Nebyla jsem na přednášce, ale z toho, co jsem slyšela, chtěla bych tě poznat, a i třeba si spolu zahrát na klavír. Viděla jsem záznam, nádherná! *srdíčko* Jít'a
- Určitě by mohl Martin skládat více písniček a dál zpívat. A celá tahle zkušenost byla úžasná.
- Mart' o jseš BŮH.
- Velmi zajímavá přednáška. Moc se mi to líbilo.
- Přednáška se mi velice líbila. Zpěv a hraní bylo nádherné.
- Mart'a: Mart' o, já vás tak moc obdivuji. Ta beseda... To bylo úžasné... Tvůj úžasně pozitivní přístup ke všemu je neuvěřitelný! Neustále když si na tuto besedu vzpomenu, tak mne to stále dokola dojíká a připadá mi to úžasné! Cítila jsem z tebe neskutečně pozitivní energii. Bylo to opravdu úžasné! Ty jsi neuvěřitelný člověk a... jsi prostě úžasný! Na tuto zkušenost budu vždy ráda vzpomínat, Eliška
- Kačka: Kačí, moc bych ti chtěla poděkovat za tyto besedy a úžasné zkušenosti a informace. Bylo to opravdu úžasné a chtěla bych tě poprosit o záznam z besedy s Mart'ou, abych si ho mohla pustit kdykoliv, když budu mít špatnou náladu. Děkuji Eliška R. Jsi opravdu úžasně pozitivní člověk!!!
- Chtěla bych poděkovat jak Kačce, tak Martinovi. Určitě ste svou návštěvou vstoupili do podvědomí lidí a myslím, že teď kdyžbych si přečetla nějaký článek tak bych více přemýšlela a nevěřila VŠEMU.
- Martinovi: jsi skvělejší, doufám, že budeš pokračovat ve zpěvu a přeju hodně štěstí Muffiny byly super. Jsem ráda, že jsem se o tom tolik dozvěděla.
- Moooc dobrý muffiny ☺. Bylo to skvělé. Martin je úžasnější. Skvěle zpívá. Jste úžasní lidi. Skvělá zkušenost.
- Nic krásnějšího, než Martinovo vystoupení jsem v životě neslyšela.
PS: ráda bych poprosila o recept
- Kačenko a Mart' o, chtěla bych vám moc poděkovat za skvělou zkušenost. Přeji vám oboum štěstí a úspěch. Míša
- Obrázek kluka, co se usmívá (asi je to Martin s vlasama)
- Mart' o buď dál tak pozitivním člověkem jako jsi teď.

8 ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Opluštilová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	PhDr. Kateřina Kroupová, Ph. D.
Rok obhajoby	2017

Název práce:	Seberealizace osob se zrakovým postižením a jejich mediální obraz
Název v angličtině:	Self-realization of people with visual disability and their media image
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá mediální reprezentací osob se zrakovým postižením pohledem studentů gymnázia. Také zkoumá, jakým způsobem tyto studenti vnímají mediální obraz osob se zrakovým postižením, jakou úroveň mediální gramotnosti disponují, jaké jsou jejich postoje k osobám se zrakovým postižením a zdůrazňuje důležitost seberealizace jedinců se zrakovým postižením. Nabízí rovněž okrajový vhled do problematiky komunikace s osobami se zrakovým postižením. V teoretické části uvádíme čtenáře do problematiky zrakového postižení a věnujeme se klasifikaci, důsledkům a specifikům jednotlivých skupin osob se zrakovým postižením. V kontextu osobnosti jedince se zrakovým postižením definujeme základní psychologické termíny a dále se věnujeme vlivu postižení na osobnost jedince, jeho „self“, postojům společnosti k jedincům se zrakovým postižením v historickém kontextu i dnes a v neposlední řadě i komunikaci s osobami se zrakovým postižením. Dále se zabýváme základní terminologií v oblasti masových médií, jejich vlivem, mediálním obrazem, mediální

	reprezentací, stereotypy a vztahu mezi osobami se zrakovým postižením a médií. V empirické části přinášíme poznatky o postojích studentů gymnázia k osobám se zrakovým postižením, jejich mediální gramotnosti, uvědomění si důležitosti seberealizace každé osobnosti v každodenním životě a také o jejich reprezentaci mediálního obrazu jedinců se zrakovým postižením.
Klíčová slova:	Jedinec se zrakovým postižením, mediální obraz, mediální reprezentace, mediální gramotnost, seberealizace, postoje, studenti gymnázia.
Anotace v angličtině:	This thesis is focused on ways that high school students perceive media image of persons with visual disability. It is also examining the level of media literacy of these students, their attitudes towards persons with visual disability and is emphasizing the importance of self-realization of visually impaired individual. It also offers marginal insight on communication with visually impaired individuals. In theoretical part, we introduce the reader into the issue of visual disability and we focus on definitions, implications and specifics of different groups of people with visual disability. In context of personality of visually impaired individual we define the fundamental psychological terminologies and then we also focus on the influence that the disability has on the individual's personality, his "self", attitude of society towards visually impaired in historical context and last but not least on communication with persons with visual disability. We have also put our focus on basic terminology in the field of mass media, their influence, media image, media representation,

	stereotypes and their relationship between persons with visual disability and media. In empirical part we present our findings about attitudes of high school students towards persons with visual disability, their media literacy, their evaluation of self-realization for any human being in everyday life and also their representation of media image of visually impaired individual.
Klíčová slova v angličtině:	Visually impaired individual, media image, media representation, media literacy, self-realization, attitudes, high school student
Přílohy vázané v práci:	Č. 1 Bulvární článek – Soutěžící v Hlasu: Oči mu vypálili v inkubátoru! Č. 2 Seriózní článek – Nevidomý pár učaroval v televizní soutěži, teď zpívají po celé zemi Č. 3 Informovaný souhlas – vzor Č. 4 Protokol o zapůjčení kompenzačních pomůcek TyfloCentrum Olomouc, o. p. s. Č. 5 Fotografie z osvětové besedy Č. 6 Zpětná vazba od studentů na konci výzkumného šetření Č. 7 Transkripce ohniskových skupin (na CD-ROM)
Rozsah práce:	99 stran, 11 stran příloh
Jazyk práce:	Český